

**Ш. УӘЛИХАНОВ атындағы
КӨКШЕТАУ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**
Педагогика ғылымдары сериясы

№ 2 / 2024

**ВЕСТНИК
КОКШЕТАУСКОГО
УНИВЕРСИТЕТА
имени Ш. УАЛИХАНОВА**
Серия Педагогические науки

Ш.УӘЛИХАНОВ атындағы
КӨКШЕТАУ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК
КОКШЕТАУСКОГО
УНИВЕРСИТЕТА
имени Ш.УАЛИХАНОВА

Меншік иесі Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті КеАҚ
Собственник НАО Кокшетауский университет имени Ш.Уалиханова

Бас редактор – Главный редактор
Смагулова Н.К., к.ф.н., ассоц. профессор

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Уильям П. Риверс	д-р PhD
Кенжегалиева М.Д.	д-р PhD
Тастанбекова К.	д-р PhD
Бурькина М.Ю.	д.псих.н., профессор
Далингер В.А. д.п.н.,	д.п.н., профессор
Жахина Б.Б.	д.п.н., профессор
Абильдина С.К.	д.п.н., профессор
Магауова А.С.	д.п.н., профессор
Стукаленко Н.М.	д.п.н., профессор
Кульгильдинова Т.А.	д.п.н., профессор
Шайхеслямова К.О.	д.п.н., профессор
Ахаев А.В.	д.п.н., профессор
Курманова Б.Ж.	д.п.н., доцент
Искакова А.Т.	к.п.н., профессор
Дамекова С.К.	к.п.н., доцент

Адрес редакции: 020000, г. Кокшетау, ул. Абая, 76

Тел.: + 7 (7162) 255597

Email: kokshetau_Ped_science@mail.ru

ISSN 2708-5295

ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫ
сериясы

№ 2 / 2024

серия ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ
НАУКИ

Жауапты хатшы-
Ответственный секретарь
Курманова А.К.

2020 жылдан бастап шығады
Жылына 4 рет шығады

Издается с 2020 года
Выходит 4 раза в год

Басуға 26.06.2024 ж. қол койылды
Пішімі 60x84 1/12
Кітап-журнал қағазы
Көлемі 7 б.т.
Таралымы 200 дана
Бағасы келісім бойынша
Тапсырыс № 57

Подписано в печать 26.06.2024 г.
Формат 60x84 1/12
Бумага книжно-журнальная
Объем 7 п.л. Тираж 200 экз.
Цена договорная.
Заказ № 57

Ш.Уәлиханов атындағы КУ
баспаханасында басылған

Отпечатано в типографии
КУ имени Ш.Уалиханова

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

FTAMP 14.15.07

Г.Ш.Пазылова¹, А.Д.Мусина²

¹п.ғ.м., Педагогикалық шеберлік орталығы филиалы, Көкшетау қ., 020000, Қазақстан Республикасы, <https://orcid.org/0009-0008-2816-877> E-mail:gpazilova@mail.ru

²п.ғ.м., Педагогикалық шеберлік орталығы филиалы, Көкшетау қ., 020000, Қазақстан Республикасы, <https://orcid.org/0009-0009-5509-9240> E-mail: musina.aigul@mail.ru

ПЕДАГОГ ТӘЖІРИБЕСІН ЖЕТІЛДІРУДЕ САБАҚТЫ ЗЕРТТЕУДІҢ ӨЗЕКТІЛІГІ

Мақалада орта білім беруді реформалау жағдайында еліміздің мектептеріне заманауи оқыту тәсілдемелері мен технологияларын жетік білетін педагог маманның тәжірибесін жетілдіру мәселесі қарастырылған. Осыған орай, өзінің тәжірибесі мен әріптестерінің тәжірибесін талдау, өз тәжірибесінің даму бағыттарын айқындау, әріптестермен бірлесе отырып сабақты/ іс-әрекеттегі зерттеу және зерттеу нәтижелерін тарату, қазақстандық педагогтің өзекті дағдылары болып табылатындығы жан-жақты зерттелген. Сонымен қатар авторлар педагогтің міндеттеріне өзінің кәсібилік тәжірибесін жетілдірудің, шығармашылық әлеуетін белсендірудің өзектілігіне шолу жасаған. Осыған орай, Сабақты зерттеу (Lesson Study) қазіргі мектептегі оқыту мен оқу жұмыстарын жетілдірудің бір тәсілі ретінде пайдалану мәселесі қарастырылады. Сабақты зерттеудің түрлері мен модельдеріне және оны ұйымдастырудың кезеңдеріне қысқаша сипаттама беріледі.

Кілт сөздер: «Сабақты зерттеу (Lesson Study)» тәсілі, фокус тобы, зерттеу сұрағы, сабақты жоспарлау, бақылау, талқылау.

НЕГІЗГІ ЕРЕЖЕЛЕР

Педагогтің міндеттеріне өзінің кәсіби шеберлігін үздіксіз жетілдіру, зерттеу, интеллектуалдық және шығармашылық деңгейін дамыту жатады. [1] Педагогтердің шығармашылық және тұлғалық әлеуетін белсендіру орта білім беру сапасын қамтамасыз ету жөніндегі жұмыстың басым бағыттарының бірі болып табылады.[2]

Орта білім беруді реформалау жағдайында еліміздің мектептеріне заманауи оқыту тәсілдемелері мен технологияларын жетік меңгерген құзыретті педагогтер аса қажет. Зерттеу тәсілдемесі жаңартылған бағдарламаларды әзірлеуде қолданылатын тәсілдемелердің бірі болып табылады. Халықаралық зерттеулер тұрақты түрде ғылыми әдебиеттерді зерделеумен және өз тәжірибесін зерттеумен айналысатын педагогтер өзінің оқыту дағдылары мен сабақ беру сапасын айтарлықтай жақсартатынын көрсетіп отыр. Зерттеу жүргізу мұғалімдердің сыныпта немесе мектепте туындайтын нақты проблемалардың шешімін табуын көмектеседі.

КІРІСПЕ

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2022 жылғы 24 қарашадағы №941 қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2022-2026 жылдарға арналған тұжырымдамасында мектептегі мұғалімнің кәсіби рөлі өзгеріп, ол білім беру, оның ішінде цифрлық білім беру ортасындағы оқу, жобалық және ғылыми зерттеу қызметін ұйымдастырушыға, кеңесшіге, жоба жетекшісіне, зерттеушіге айналады.

TALIS-2018 халықаралық зерттеуінің деректері қазақстандық мұғалімдердің кәсіби дамудың тиімді түрлеріне белсенділікпен қатысатынын көрсетті, қазақстандық мұғалімдердің басым бөлігі (94%) әріптестерінің сабақтарын бақылауға, коучинг процесіне қатысатынын көрсеткен. Мектепте сапалы білім беруді қамтамасыз ету үшін мұғалімдердің зерттеу дағдыларын дамыту педагогтердің үздіксіз дамуының маңызды бағыты болып табылады. Және үнемі қолдау көрсетуді қажет етеді.

МАТЕРИАЛДАР МЕН ӘДІСТЕР

Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрі 2022 жылғы 15 желтоқсандағы №500 бұйрығымен бекітілген «Педагог» кәсіби стандартында кәсіби дамуға ерекше көңіл бөлінеді: мектеп педагогі өзінің кәсіби дамуын басқаруы және тиімді педагогикалық қызмет үшін өз құзыреттілігін дамытуы керек. Осыған орай, тиімділік критерийі- өзінің тәжірибесі мен әріптестерінің тәжірибесін талдау, өз тәжірибесінің даму бағыттарын айқындау, әріптестермен бірлесе отырып сабақты/ іс-әрекеттегі зерттеу және зерттеу нәтижелерін тарату, қазақстандық педагогтің өзекті дағдылары болып табылады. Бұл білім беру процесін зерттеу тәсілдемелерін, әдістері мен құралдарын білуді, білім беру процесін жетілдіруге қатысты қолданыстағы зерттеу нәтижелерін зерделеуді және сабақты зерттеу (Lesson Study) жүргізуді қажет етеді. Мұғалімдер үшін «Іс-әрекеттегі зерттеу» және «Сабақты зерттеу/Lesson Study» тәсілдемелері өз тәжірибесін зерттеу мен оқушылардың білім сапасын арттырудың тиімді құралы болып табылады.

НӘТИЖЕЛЕР

Сабақты зерттеу/Lesson Study – мұғалім тәжірибе саласындағы білімді жетілдіруге бағытталған сабақтағы іс-әрекеттегі зерттеудің ерекше нысанын сипаттайтын педагогикалық тәсіл. [3] Бұл тәсіл «сабақ жоспарлау, сабақ жоспарын талқылау, зерттеу сабағын өткізу, сабақтан кейінгі талқылау үдерістерін қамти» [4] отырып, «оқыту мен оқу тәжірибесін жетілдіруді, соның нәтижесінде түпкі мақсат – оқушылардың оқу үлгерімін арттыруды» көздейді. Яғни, Сабақты зерттеу – кәсіби білім алу үрдісі. Оқыту мен оқуды үздіксіз жетілдіру мақсатында бірлескен рефлексивті мектеп тәжірибесі. Lesson Study Жапонияда 19 ғасырдың 70-ші жылдарында бастау алады және бүкіл әлемде кеңінен танылады.

Lesson Study- ді қандай мақсатпен жүргізу қажет?

Lesson Study тәсілі тиімді, себебі ол мұғалімдерге:

- әдеттегіге қарағанда балалардың білім алғандығының анағұрлым анық, әртүрлі қырларынан және егжей-тегжейлі дәлелін көруге;
- мұғалімнің пікірі бойынша балаларды оқыту барысында не болуға тиіс, ал шындығында жағдай қандай екендігі арасындағы айырмашылықты көруге;
- оқытуды нәтижесінде оқушылардың қажеттіліктерін барынша қанағаттандыратындай етіп қалай жоспарлау керектігін түсінуге;
- *Lesson Study*-ді басты мақсаты оқушыларға білім алуға көмектесу және топ мүшелерінің кәсіби дамуына ықпал ету болып табылатын мұғалімдердің желілік қоғамдастығы аясында іске асыруға;
- *Lesson Study* мүмкіндіктерін өзінің педагогикалық тәжірибесінде қолдануға көмектеседі. [3]

ТАЛҚЫЛАУ

Lesson Study мақсаты – бұл зерттеу сабағы. Яғни, сабақты зерттеудің өзі. Шын мәнінде, Сабақты зерттеу мұғалімдер өз тәжірибелерін жетілдіре алатын өте тиімді құрал бола алады. Мұны түсінбестен, Сабақты зерттеу тиімді болмайды, өйткені мұғалімдер оны өткізуге ішкі мотивацияға ие болмайды. Олар сабақты зерттеуге қатыса бастауы мүмкін (мысалы, мектеп директорлары 6 айлық курстардан өтіп, бұл тапсырманы мектеп мұғалімдерінің алдына қойғандықтан немесе «Мұғалімнің тәжірибесіндегі зерттеу» курстарынан өткендіктен және курстарды аяқтау шарттарына сәйкес олар сабақты зерттеу процесін бастауы керек).

Егер мұғалімнің ішкі мотивациясы болмаса және сабақты зерттеуге қатысу оның тәжірибесін жақсартуға қалай көмектесетінін түсінбесе, оның сыртқы мотивациясы ішкі мотивацияға айналмайды. Бұл мұғалімнің біраз уақыттан кейін сабақты зерттеуге қатысуын тоқтату қаупі жоғары екенін білдіреді.

Жапонияның ұлттық білім беру саясаты институтының аға ғылыми қызметкері Тошия Чичибудің айтуынша, сабақты зерттеудің үш түрі бар, олардың әрқайсысы белгілі бір жеке сипаттамаларға ие.

1. *Педагогикаға назар аудару*
2. *Мұғалімдердің ынтымақтастығына назар аудару*
3. *Бақылау дағдыларына назар аудару*

Осы үш түрден басқа, мектеп немесе мектептегі мұғалімдер қауымдастығы Сабақты зерттеудің өзіндік түрін таңдай алады.

Кетрин Льюис, Миллс колледжінің профессоры, АҚШ, сабақты зерттеуге арналған көптеген басылымдардың авторы, соның ішінде Сабақты зерттеу туралы алғашқы ағылшын тіліндегі басылымның авторы, «does Lesson Study have a Future in the United States?» («АҚШ-та сабақты зерттеудің болашағы бар ма?») былай дейді: «*АҚШ-та сабақты зерттеудің болашағы бар-жоғын білу үшін американдық тәрбиешілер бірнеше сұрақтарға жауап беруі керек және олардың бірі – «Жапонияда сабақты зерттеудің негізгі ерекшеліктері қандай, оны АҚШ-та сабақты зерттеу кезінде ескеру керек және қандай маңызды емес сипаттамаларды өзгертуге болады».* Әрі қарай ол осы маңызды сипаттамаларды тізімдейді:

1. Ортақ ұзақ мерзімді мақсат/жалпы ұзақ мерзімді мақсат,
2. Important lesson content сабақ мазмұнының маңыздылығы,
3. Careful study of students/оқушыларды мұқият зерттеу,
4. LIVE observation of lessons/сабақтарды «тікелей эфирде» бақылау.[3] Мұғалімдер СЗ жүргізудің барлық басқа компоненттерін өз бетінше анықтай алады.

Осылайша, мектептің немесе мектепшілік мұғалімдер қауымдастығының Сабақты зерттеудің "өзіндік" түрін таңдауы оның тұжырымдамасына қайшы келмейді. Бұл жұмысты мұғалімдер тобымен сабақты зерттеуге кіріспес бұрын да жүргізуді ұсынамыз. Зерттеу барысында топтың әрбір қатысушысы Сабақты зерттеу оның кәсібилігін жақсартуға қалай үлес қосатынын және оның жеке сұраныстарына сәйкес келетіндігін бақылай алады.

Lesson Study қандай кезеңдерді қамтиды?

Lesson Study бірнеше кезеңнен тұрады – қадамдар:

1. Сабақты зерттеуді (Lesson Study) іске асырушы мұғалімдер үшін алғашқы қадам – **фокусты** немесе **зерттеу сұрағын** анықтау. Мұғалімдер сабақты жоспарламас бұрын зерттеу
2. сабақтарының фокусымен келіскеннен кейін, олар алдын-ала зерттеу жүргізуі керек. Бұл зерттеу сабақ тақырыбына қатысты әртүрлі аспектілерді қамтиды, соның ішінде оқу
3. материалдары, оқыту әдістері, соңғы зерттеулер (әдебиеттерге шолу) және оқушылар туралы ақпараттар (олардың бұрынғы білімі мен оқыту әдістері) кіреді.
4. Келесі қадам – **сабақты жоспарлау**. Сабақтар «әдетте бір немесе бірнеше әріптестермен бірлесіп мұқият жан-жақтылы жоспарланады» [4,14]. Ұлыбританияда қолданылатын Сабақты зерттеу моделінде [3] жоспарлау әдетте кем дегенде үш оқушыны ескере отырып жүзеге асырылады – олар мұғалімдер үшін ең үлкен қызығушылық тудыратын немесе жай ғана оқытудың үш деңгейін (жоғары, төмен, орташа) білдіретін адамдар болуы мүмкін.

5. Зерттеу сабағын жоспарлау арқылы сабақты зерттеу тобы **сабақ өткізетін** топтағы мұғалімді анықтайды, ал қалғандары зерттеу жоспарында көрсетілген мәселелерге назар аудара отырып, **сабақты бақылап, жазып алуы** керек. Бұл күндері технологияның дамуымен сабақты бақылап жазу жеңіл және нақты орындалуы мүмкін. Алайда, Такахаши мен Йошидо [4] атап өткендей, «зерттеу сабағы кезінде сыныптың табиғи атмосферасын құрметтеу әрқашан басымдық болып табылады». Сабақты зерттеудің ең құнды аспектілерінің бірі – бақылау кезінде мұғалімдер оқытудан гөрі оқушылардың іс-әрекеті туралы түсініктеме беруі (жазуы) керек. Сонымен қатар, сабақты зерттеу шеңберінде оқытуға баса назар аудару оның мұғалімдер арасындағы танымалдылығының негізі ретінде қарастырылуы мүмкін, өйткені мұғалімдер әріптестерінің сынынан қорықпайды, өйткені сабақ жоспары бірлесіп дайындалады [5].

Бақылауға дайындық

- бақылауды өткізу үшін оқушыларды таңдау (Ұсыныс: 3 деңгейлі, А,В,С деп аталатын, яғни аталған топқа қатысты оқушыларды таңдау)
- әр оқушыға бақылау жүргізетін мұғалімдерді анықтау (Ұсыныс: таңдалған әр оқушыны бақылауға 2 немесе одан да көп мұғалім қатысса, бақылаудың артықшылығы аса тиімді болуы мүмкін)
- Оқушыларды бақылау парақшаларын әзірлеу. (Ұсыныс: сабақ барысында әр оқушыдан күтілетін нәтижені ойластыру, мәселен: белгілі бір тапсырманы орындау барысында олар қандай дағды/білім көрсетеді, әр оқушының тапсырманы қандай көлемде орындауы күтіледі, қанша уақытта орындайды, сыныптастарымен қарам-қанынасқа қалай түседі, мұғалімнен (қажет болған жағдайда) қандай көмек алады, қандай ресурстар қолданады)
- сыныпта мұғалімдерді орналастыруды жоспарлау (Ұсыныс: әр мұғалім «өзінің» оқушысын бақылайды, бақыланатын оқушыларды жақсы көру, есту, олардың жұмыстарын бақылау, сонымен қатар, дәптерлеріндегі жазбаларды қарауға мүмкіндік болатын ыңғайлы орынға орналасу қажет; барлық жазбалар Бақылау парақшасына тіркеледі. Мұғалімдер қай оқушыны бақылайтындығын ашық көрсетпеуі тиіс)
- Мұғалімдердің бақылау парақшаларын тиянақты толтыру. (Ұсыныс: бақылау нәтижелерін талқылау барысында сенімді дәлелдеме ретінде қолдануға болатын түсініктемелердің маңыздылығын дайындық кезеңінде толық талқылап алған дұрыс)
- фото, бейнематериалдарды жинақтау (Ұсыныс: мұғалімдер сабақ барысында фото, бейнежазба болатындығын алдын-ала келісіп алады, өйткені кейбір оқушылар бұл кезде күйгелектене, өзіне сенімсіз болуы мүмкін)

Сабақты бақылау.

Аталған кезеңде мұғалімдер Дайындық кезеңінде алдын-ала келісіліп, жоспарланған барлық рәсімдерді ескере отырып жұмыс жасайды. Бұл кезеңге әзірленген төмендегі ұсыныстар біз міндетті түрде ұстану керек деген жеке сәттердің маңыздылығын айқындайды:

Ұсыныстар:

1. Әр мұғалімде сабақтың жоспары болады.
2. Әр мұғалімде Бақылау парағы болады.
3. Мұғалімдер сыныпта алдын-ала келісілген жоспарға сәйкес орналасады (ұсыныстар: мұғалімдер мүмкіндігінше түрегеліп тұрғаны дұрыс).
4. бақылауы мүмкін).
5. Мұғалімдер сабақтың барысына араласпайды (сабақ өткізетін мұғалімге немесе оқушыға көмек көрсетуге мүлдем болмайды(!)
6. Мұғалімдер Бақылау парақтарын толық тиянақты толтырады (ұсыныстар: Бақылау парағын толтыру барысында нақты фактілерге емес жеке эмоцияға негізделген «ұнады» - «ұнамады» сияқты бағалау пікірлерінен аулақ болу керек).
7. Мұғалімдер фото және бейнематериалдар жинайды (алдын-ала келісімге сәйкес)

Ескертпе: сабаққа мектеп әкімшілігі (директор немесе орынбасары), шығармашылық топқа кірмеген және дайындық кезеңіне қатыспаған, дегенмен Сабақты зерттеу әрекетін бақылауға қызығушылық танытатын мұғалімдер қатысуы мүмкін. Бұл жағдайда оларға да сабақ жоспары мен бақылау парағы ұсынылады, сондай-ақ Сабақты зерттеуді өткізу мақсаты айтылады.

Сыныпта бақылау жүргізу әдістері мен тәсілдері

- Құрылымдалмаған бақылау – бақылау жазбасы құрылымдалмаған тұтас мәтінмен (мен не көремін, содан кейін жазамын), яғни нақты критерийлерге сүйенбей жүзеге асырылады.
- Жартылай құрылымдалған бақылау – жазба сабақ бойы жазылатын нақты критерийлер (кесте/бақылау парағы түріндегі шаблон) негізінде жүргізіледі.
- Құрылымдық бақылау – бақылаушы бақылау шаблонның/кестесінің белгілі бір нүктесінде жай ғана құсбелгі/плюс немесе минус қояды.
- Графикалық бақылау – сабақта мінез-құлық факторларын зерттеу үшін қолданылады. Диаграмма сабақ кезінде оқушы мен мұғалімнің қозғалысына дейін көрсетіледі.
- 8 фотосурет әдісі – сабақ барысында оқушылардың мінез-құлқын, эмоцияларын бақылау мақсатында бірнеше фотосуреттер түсіріледі (8 данаға дейін).
- Timeline – ақпаратты хронологиялық ретпен топтастыруға арналған құрал. Timeline әдісі – бұл сабақтың әр түрлі элементтері уақыт бойынша белгіленетін тік немесе көлденең сызық. Уақыт сызығы сонымен қатар тақырып пен субтитрді қамтиды, ол қандай тақырыпқа арналғанын, уақыт белгілерін, суреттерді түсіндіреді.
- Транскрипт – сабақ барысында мұғалімнің немесе белгілі бір оқушының сөйлеуі жазылады.

6. Оқушылармен сұхбат жүргізу

Сабақты бақылау барысында мұғалімдер үшін түсініксіз болған тұстарды анықтауға мүмкіндік беретіндіктен, аталған кезең өте маңызды болып есептеледі.

Сұхбатқа арналған сұрақтар:

- Бүгін сабақта не білдің?
- Сіз не үйрендіңіз?
- Қай тұста қиындықтарыңыз болды?
- Қиындықтардан қалай шықтың? Сізге кім көмектесті? Сізге не көмектесті?
- Бүгінгі сабақта нені өзгертер едіңіз?
- Сабақта сізге не ұнамады?
- Сабақта сізге не ұнады?

Ұсыныстар:

- ✓ Оқушылармен сұхбат жүргізген кезде, олар бір-бірінің жауаптарын естімейтіндігін ескеру қажет
- ✓ Сұхбат барысында мұғалім алдын-ала дайындалған сұрақтарға жүгінеді, сонымен қатар қосымша да сұрақтар қоюға болады (мәселен, нақтылайтын сұрақтар).
- ✓ Оқушылардың жауаптары жазбаша түрде, аудио немесе бейнежазба түрінде тіркеледі.

7. Сабақты талдау **талқылау** кезеңінде жүреді. Ол зерттеу сабағынан кейін мұғалімдердің бақылаулары мен оқушылардың оқу дәлелдерінің барлық материалдарын қолдана отырып жүзеге асырылады. Талқылау барысында мұғалімдер А,В,С оқушыларын бақылау кезінде алынған дәледемелерді (Бақылау парақтары, фото, бейнематериал, оқушылардың жұмыстары да болуы мүмкін) сонымен қатар интервью кезінде оқушылардан алған жауаптарының жазбасын қолданады.

Мүмкіндігінше топ модераторын тағайындаған дұрыс (ол сабақты өткізген мұғалім, немесе топ құрамындағы кез-келген мұғалім бола алады). Модератор келесі аспектілердің ұстануын қадағалайды:

- әрқайсысының белсенділігі: барлығы белсенді және пікір білдіру тиіс теңдік ережесін ұстану
- талқылау нақты қарастырылатын сұрақтардан ауытқымауы тиіс
- талқылау барысында басты назарда мұғалімнің әрекеті емес, оқушыларды оқыту нәтижесі мен олардың әрекеттері болуы тиіс.
- мұғалімнің әрекетіне сын айтылмайды, өйткені барлық топ сабақтың нәтижесіне жауап береді.

Талқылау барысында қойылатын сұрақтардың түрлері:

1. Қолданылған стратегиялар мен тәсілдер Бақыланатын оқушыларға қатысты қаншалықты тиімді болды? Бұған қандай дәлелдеме келтіруге болады?
2. Сабақтың мақсатына жетті ме? Бұған қандай дәлелдеме келтіруге болады?
3. А,В,С оқушылары әрекеттерінің күтілетін нәтижелері сабақты өткізгенге дейінгі Бақылау парақтарындағы олардың шынайы нәтижелерімен ұқсас келді ме? Бұған қандай дәлелдеме келтіруге болады?
4. Сабақ барысында оқушылардың сапалы жұмыс жасауына жағдай туғызған/кедергі/келтірген сәттер? Аталған қорытынды ненің негізінде жасалды?
5. Оқушылар басқа оқушыламер қалай қарым-қатынасқа түсті? Аталған қорытынды ненің негізінде жасалды?
6. Бұдан да сапалы нәтижеге жету үшін аталған сабаққа қандай өзгерістер енгізуге болады? (тапсырмаларды қосу/алып тастау, стратегияларды өзгерту, кейбір тапсырмаларды орындаудың жұмыс түрлерін өзгерту, тапсырмаларды орындау реттілігін өзгерту, қосымша қолдау көрсету және т.б.)
7. Сабаққа, сондай-ақ жеке тапсырмаларға, тәсілдер мен стратегияларға қатысты оқушыларды пікірі қандай? (интервью барысында ұсынылған оқушылардың жауаптары пайдаланылады).
8. Оқушылардың өз әрекеттеріне қатысты пікірі қандай? (интервью барысында ұсынылған оқушылардың жауаптары пайдаланылады).
9. Оқушылардың сыныптастарының жұмыстарына қатысты пікірі қандай? (интервью барысында ұсынылған оқушылардың жауаптары пайдаланылады).

Сабақты талқылау нәтижесі бойынша оқытуды қалай жақсартуға болатындығы, аталған сабаққа қандай өзгеріс енгізу керектігі, сабақтың мықты және әлсіз тұстарына, сонымен қатар, мұғалімдерді басқа да аспектілерге қатысты сұрақтары бойынша қорытынды шығарылады. Сабақты талқылау формасы жоғарыда белгіленген аспектілерге қатысты шешім енгізіліп толтырылады.

8. Келесі сабақты жоспарлау

Жоғарыда атап өткен барлық кезеңдер сапалы орындалған жағдайда мұғалімдерге тұтас, сондай-ақ, Сабақты зерттеуді өткізу мақсатына қатысты да оқыту мен оқу үдерісін терең түсінуге мүмкіндік береді.

Аталған сабақты қалай жақсартуға болатындығы жайлы олардың қабылдаған шешімдерін, мұғалімдер келесі сабақты жоспарлау үшін қолданғысы келетіндігі анық. Бір цикл аясында екі сабақ өткізген дұрыс. Сынып немесе пәнді таңдау қағидаты Сабақты зерттеу мақсатына қатысты, мәселен, нақты сыныптың проблемасы шешілетін болса, келесі сабақ дәл сол сыныпта, бірақ пәні басқа болуы мүмкін: егер мақсат рәнге негізделсе, онда келесі сабаққа нақты сол пән бойынша өткізіледі. Өткізілген сабақтың жоспары алқалық қайта өндірілуі мүмкін (оның жақсаруға ықпал ететін өзгерістер енгізіледі), содан кейін өндірілген жоспар аталған тақырып бойынша, бірақ басқа сынып үшін қолданылады. Жоспарлау бірінші сабақты жоспарлауда ұстанған қағидатты ескеріле отырып ұйымдастырылады, яғни бірлесе немесе сабақ беретін мұғалімнің жеке жоспарлауы, бірақ барлық топ мұғалімдерінің жоспарды бекітуі міндетті. Мұғалімдер тобы сол құрамда қалады, топ құрамына Сабақты зерттеуді өткізу мақсатына қызығушылық танытатын мұғалімдер қосылуы мүмкін.

9. Келесі іс-әрекеттер

1. Сабақты зерттеудің барлық нәтижелері (бақылау нәтижелері, тиімділігі туарлы шешімдер) мектепте ұйымдастырылатын әдістемелік жиналыс, педагогикалық кеңес басқа да ұйымдастыру іс-шаралары барысында міндетті түрде барлық мұғалімдерге жеткізілуі тиіс. (күпиялылық қағидатын ұстану міндетті: бақыланған оқушылардың есімдері кодталуы тиіс, аталған оқушыларды тануға мүмкіндік беретін суреттер болмауы тиіс). Мектепте Сабақты зерттеу өткізудің кестесі мен қорытындысы тіркелетін арнайы стенд жасалуы мүмкін.
2. Өз мектебінде Сабақты зерттеу қорытындысын ортаға салумен қатар, аймақтың басқа да мұғалімдерін де таныстыру жолдарын қарастыруға болады. Бұл аймақтық конференция, семинар, «дөңгелек үстел», шеберлік сыныптары мен басқа іс-шараларда жасалынуы мүмкін.

Сабақты зерттеудің жоғарыда аталған құрылымы кеңінен танылды, дегенмен бүкіл әлемдегі білім беру жүйелері мақсатқа байланысты сабақты зерттеудің әртүрлі түрлері мен модельдерін қолданады. Lesson Study өзінің ұжымдық, зерттеушілік және рефлексиялық сипатының арқасында бұл тәсіл мұғалімдерді оқыту және білім алушылардың кәсіби қауымдастықтарын құру мүмкіндіктерін кеңейтеді.

ҚОРЫТЫНДЫ

Lesson Study тәжірибелі мұғалімдермен қатар, еңбек жолын жаңа бастаған мамандарға да кәсіби жетілуге көмектеседі. Себебі бірлесіп жоспарлау, бірлесіп қадағалау, бірлесіп талдау арқылы біз оқыту туралы бірлескен пікір қалыптастырамыз. Бұл жағдайда біз оқыту аспектілерін өзіміздің ұстанымымыз тұрғысынан ғана емес, *Lesson Study* дайындаған әріптестеріміздің көзімен де қарастырамыз, соның нәтижесінде біз *Lesson Study* барысында бақылаған нақты сабақты өзіміздің жоспарлаған сабағымызбен салыстырамыз. Бұл біздерге өзіміз әдетте мән бермейтін, елемейтін, әдетте «шеттетіп тастайтын» немесе болжамды білім ретінде сақталып қалатын нәрселерді аңғаруымызға түрткі болады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 «Педагог мәртебесі туралы» 2019 жылғы 27 желтоқсандағы №293-VI ҚР Заңы.
- 2 «Білім беру деңгейлері бойынша сапаны қамтамасыз ету жөніндегі нұсқаулық» (Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 23 маусымдағы №292 бұйрығымен бекітілген)
- 3 П.Дадли «Lesson Study: теориясы мен қолдану тәсілдері», Астана, 2013
- 4 Тошия Чичибу «Как проводить Lesson Study» в школах?» https://www.metod-kopilka.ru/kouching-sessiya_quotlesson
- 5 Catherine Lewis “Does Lesson Study Have a Future in the United States?”/Кэтрин Льюис “Есть ли будущее у Исследования урока в США?”

REFERENCES

- 1 "Pedagog mártebesі túraly" 2019 jylǵy 27 jeltoqsandaǵy №293-VI QR Zańy.
- 2 "Bilim berý deńgeileri boyynsha sapany qamtamasyz etý jónindegi nusqaýlyq" (Qazaqstan Respyblıkasy Bilim jáne ǵylym ministriniń 2022 jylǵy 23 maýsymdaǵy №292 buıryǵymen bekitilgen)
- 3 P.Dadlı "Lesson Study: teoriasy men qoldaný tásilderi", Astana, 2013
- 4 Toshiya Chichibý "Kak provodit Lesson Study" v shkolah?"https://www.metod-kopilka.ru/kouching-sessiya_quotlesson
- 5 Catherine Lewis "Does Lesson Study Have a Future in the United States?"/Ketrin Lúis "Es li býdýshee ú Issledovania ýroka v SSHA?"

Актуальность изучения урока в совершенствовании педагогического опыта

Пазылова Г.Ш.¹, Мусина А.Д.¹

¹Филиал центра Педагогического мастерство, г.Кокшетау, 020000, Республика Казахстан

В статье рассмотрен вопрос совершенствования опыта педагогического специалиста, владеющего современными подходами и технологиями обучения школам страны в условиях реформирования среднего образования. В этой связи, всесторонне изучено, является ли анализ собственного опыта и опыта коллег, определение направлений развития своего опыта, изучение урока/ деятельности совместно с коллегами и распространение результатов исследований, актуальными навыками казахстанского педагога. Авторы также дали обзор задач педагога на актуальность совершенствования своего профессионального опыта, активизации творческого потенциала. В связи с этим рассматривается проблема использования изучения уроков (Lesson Study) как одного из способов совершенствования преподавания и учебной работы в современной школе. Дается краткая характеристика видов и моделей изучения урока и этапов его организации. Ключевые слова: подход» исследование урока(Lesson Study", фокус-группа, исследовательский вопрос, планирование урока, наблюдение, обсуждение.

Relevance of lesson research in improving pedagogical experience

G. Sh. Pazylova¹, A.D. Musina¹

¹branch of the Center for pedagogical excellence, Kokshetau, 020000, Republic of Kazakhstan.

The article considers the issue of improving the experience of a pedagogical specialist who knows modern approaches and technologies of teaching schools in the country in the context of reforming secondary education. In this regard, it has been comprehensively studied whether the analysis of one's own experience and the experience of colleagues, the definition of directions for the development of one's experience, the study of a lesson/ activity together with colleagues and the dissemination of research results are relevant skills of a Kazakhstani teacher. The authors also gave an overview of the tasks of the teacher on the relevance of improving their professional experience, activating creative potential. In this regard, the problem of using Lesson Study as one of the ways to improve teaching and learning in a modern school is considered. A brief description of the types and models of studying the lesson and the stages of its organization is given.

Keywords: lesson Study approach, focus group, research question, lesson planning, observation, discussion.

ГРНТИ 14.07/-15

Н.М. Стукаленко¹, Д.В. Лепешев², Д.А. Доскенова³

¹д.п.н., профессор, академик АПНК, НАО Кокшетауский университет им Ш. Уәлиханова, г.Кокшетау, 020000, Республика Казахстан, <https://orcid.org/0000-0001-9898-4674>, E-mail: nms.nina@mail.ru

²к.п.н., ассоциированный профессор, академик АПНК, НАО Кокшетауский университет им Ш. Уәлиханова, г.Кокшетау, 020000, Республика Казахстан, ORCID: 0000-0002-9256-1571 E-mail: d_lepeshev@mail.ru

³м.п.н., ассистент лектора, НАО Кокшетауский университет им Ш. Уәлиханова, г.Кокшетау, 020000, Республика Казахстан, E-mail: dkakimova@inbox.ru

РАБОТА С ПЕДАГОГИЧЕСКИМ КЛАССОМ В КОНТЕКСТЕ ПРОФИЛИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ

В статье представлены результаты экспериментальной работы с педагогическим классом в условиях профилизации образования. Исследованы вопросы психолого-педагогического сопровождения профессионального выбора старшеклассников, которым предстоит определиться с будущей профессией, выбрать необходимые учебные предметы для выпускных экзаменов и учебное заведение для будущей профессиональной подготовки. В статье раскрывается характеристика профилизации обучения и профессионального самоопределения. В рамках проводимого исследования профессиональное самоопределение трактуется как процесс формирования личностью своего отношения к профессиональной деятельности и способа его реализации через согласование личностных и социально-профессиональных потребностей. Представлен анализ эмпирических данных экспериментального проекта «Педагогический класс», реализованного кафедрой педагогики и психологии КУ им. Ш. Уалиханова в течение трех лет.

Ключевые слова: профилизация образования, профильное обучение, профессиональное самоопределение, профессиональный выбор старшеклассников, педагогический класс.

ВВЕДЕНИЕ

Одной из главных проблем профессионального самоопределения современных подростков является незнание мира существующих профессий [1]. В Педагогическом энциклопедическом словаре профессиональное самоопределение определяется как «процесс формирования личностью своего отношения к профессиональной деятельности и способ его реализации через согласование личностных и социально-профессиональных потребностей. Оно является частью жизненного самоопределения, то есть вхождения в ту или иную социальную и профессиональную группу, выбора образа жизни, профессии» [2].

Готовность учащегося к профессиональному самоопределению заключается в наличии знаний о себе и мире профессионального труда, а также в умении соотносить эти знания через конкретные пробы. Готовность к самоопределению характеризуется следующими аспектами: направленностью (осознание выпускником необходимости трудовой жизни); личностными качествами (деловитость, личная ответственность, самостоятельность, способность к планированию и организации своей деятельности, готовность защищать свои права и свободы); жизненным и социальным опытом (высокая культура труда, познания и межличностные отношения) [3,4]. Профессиональная направленность учащихся должна формироваться уже в школе, поскольку именно в старшем школьном возрасте ученики впервые задумываются о своей будущей профессиональной деятельности. Для того, чтобы учащиеся более эффективно осуществляли профессиональное самоопределение и лучше готовились к выбору будущей профессии, необходимо активизировать раннюю профилизацию. В настоящее время значимость ранней профилизации школьного образования и её роль в формировании образовательных стратегий старшеклассников существенно возрастает, что обусловлено новыми социальными запросами общества.

Актуальность поиска инновационных подходов к организации ранней профилизации школьников вызвана тем, что XXI век активно провоцирует мир к пересмотру сложившихся традиций для «нового рывка» развития технологий, обеспечивающих более комфортные условия для современной цивилизации. Педагог исторически является хранителем и активным передатчиком информационного поля для распространения знаний и умений последующим поколениям, формируя не только навыки, но и ценности мира. Ранняя профилизация школьников через участие в «Педагогическом классе» – это социальный лифт для ученика в его осознании представлений о педагогической профессии и реального понимания функции учителя при реализации разных форм, методов и приёмов погружения в профессию.

Кафедрой педагогики и психологии Кокшетауского университета им. Ш.Уәлиханова реализован экспериментальный проект «Педагогический класс» в период с 2022 по 2024 г. В ходе проведенного исследования изучены современные требования к профориентационной работе среди школьников, разработаны подходы и рекомендации для повышения эффективности профориентационной работы в образовательных учреждениях с учетом полученных результатов данного проекта. Анализ результатов проекта «Педагогический класс» позволяет оценить их теоретическую и практическую значимость для профессиональной педагогики и современного образования.

Целью данной статьи является обобщение результатов экспериментального проекта «Педагогический класс», реализуемого кафедрой педагогики и психологии КУ им. Ш. Уәлиханова. В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты, имеющие значимость для развития профессиональной педагогики и современного образования. Исследование направлено на изучение научно-методических основ формирования личностного самосознания обучающихся в условиях профессионального самоопределения и ранней профориентации, а также на рассмотрение методологических и методических аспектов применения новых приемов для совершенствования организации педагогического направления ранней профориентации учащихся. Дополнительно исследуется проблема комплексного психолого-педагогического сопровождения профессионального выбора старшеклассников и повышения эффективности профориентационной работы среди школьников в соответствии с требованиями современного образования.

ОСНОВНЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ

Проблемы профессионального самоопределения и профессионального становления личности разрабатывались в разное время многими известными психологами: Т.В. Кудрявцевым, Е.А. Климовым, А.К. Марковой, Э.Ф. Зеером, В.М. Ворониным, Н.С. Пряжниковым, Е.Ю. Пряжниковой и др. Так, Э.Ф. Зеер выделил семь стадий профессионального становления, среди которых для нашего исследования представляют интерес три начальных [5]:

- 1) аморфная оптация (0–12 лет) — основные психологические новообразования зарождаются под влиянием членов семьи, педагогов, сюжетно-ролевых игр и учебных предметов, формируя профессионально ориентированные интересы и склонности;
- 2) оптация (12–16 лет) — формирование профессиональных намерений, учебно-профессионального самоопределения, выбор профессионального образования или вида профессиональной подготовки.
- 3) профессиональная подготовка к самостоятельному труду (16–23 года) — корректировка профессионального самоопределения, которая может выражаться в его укреплении или пересмотре.

В зарубежной научной литературе последних лет также много внимания уделяется тематике профессионального самоопределения, его этапам и специфике в зависимости от государственного устройства, национального менталитета и других факторов. Исследования Х. L. Zhou, Х. X. Li, Y. M. Gao, В. Lee, E. J. Porfeli, A. Hirschi и других посвящены выстраиванию карьеры на разных стадиях взросления индивида. В публикациях А. Draaisma, F. Meijers, M. Kuijpers, P. den Boer обсуждается степень ответственности педагогов за развитие будущей карьеры учащихся. Особый интерес в контексте нашего исследования вызывает семейный аспект профориентации школьников, подробно рассмотренный В. Lee и E. J. Porfeli [6]. Проблемы профессионального самоопределения и профессионального становления изучались многими известными и в Казахстане, значительный вклад в разработку этих вопросов внесли исследователи А.Т. Самитова, Г.Т. Карабалаева, К.Р. Калкеева, А.Б. Сарсенова, Г.О. Абдуллаева и др.

А.Т. Самитова, Г.Т. Карабалаева и К.Р. Калкеева подчеркивают, что профориентационная деятельность в рамках школьного образования представляет собой сложный и многоступенчатый процесс, где важно уделять внимание системности и преемственности, а также учитывать личностные особенности школьников. Отмечают необходимость проведения профессиональной ориентации начиная с детского сада, охватывая все этапы школьного процесса, что способствует повышению осведомленности учащихся о разнообразии профессий и помогает им определиться с будущей профессией. В своей статье "Роль профессиональной ориентации в выборе будущей профессии" они акцентируют внимание на дифференциации и учете личностных и возрастных особенностей учащихся в зависимости от уровня их интереса к той или иной профессии [7].

А.Б. Сарсенова в своей статье "Профессиональные предпочтения школьников старших классов г. Алматы (по результатам социологического исследования)" указывает на важную роль школы в профессиональном самоопределении молодежи. По ее мнению, образовательные учреждения должны разрабатывать новые социальные технологии, учитывающие специфику современного казахстанского общества. Результаты исследования показали, что выпускники школ в выборе профессии больше доверяют мнению родителей, чем учителей или своему собственному мнению, что подчеркивает необходимость изменений в системе профориентации [8]. Г.О. Абдуллаева в статье "Диагностика в современной профориентации: проблемы и тенденции развития" предлагает инновационный подход к профориентационной диагностике, акцентируя внимание на классификаторе направлений подготовки и расширение профессиональных сфер с учетом социально-экономического развития Казахстана. Она считает, что такой подход позволит более точно определить профессиональные предпочтения старшеклассников и выстроить продуктивную траекторию их профессионального развития [9]. Эти исследования подчеркивают важность интеграции инновационных подходов в профориентационной работе, что соответствует целям и задачам Предуниверсария Воронежского государственного медицинского университета имени Н.Н. Бурденко. В статье "Современный подход к организации профориентационной работы в Предуниверсарии Воронежского государственного медицинского университета имени Н.Н. Бурденко" рассматривается опыт создания и функционирования медицинского Предуниверсария, открытого в 2018 году. Это учреждение стало экспериментальной площадкой для внедрения инновационных подходов к довузовскому образованию. В Предуниверсарий набираются школьники, ориентированные на медицинские специальности, с целью их профильной подготовки, поддержки интеллектуального и личностного развития. Обучение продолжается два года, охватывая 10-11 классы. Предуниверсарий эффективно выполняет задачи по привлечению абитуриентов, формированию качественного контингента для медицинских программ, а также профессиональной ориентации школьников. Деятельность включает проектирование и координацию профориентационной работы, создание условий для профессионального самоопределения и формирование необходимых компетенций. В настоящее время Предуниверсарий состоит из 20 медицинских классов, и до 50% его выпускников поступают в медицинский университет. Предуниверсарий представляет собой кластерную модель образования, основанную на партнерстве высшей школы с общеобразовательными учреждениями, профессиональными колледжами и органами власти, что позволяет обеспечивать школы научными и методическими знаниями, а также инновационными технологиями [10].

С.В. Тарасов отмечает, что взаимодействие субъектов профориентационной деятельности осуществляется в единой социокультурной образовательной среде. Ключевыми элементами этой среды являются микрокультура образовательного учреждения, микроклимат ближайшего социального окружения и семьи на локальном уровне, а также общемировые тенденции и глобальные информационные сети на глобальном уровне. Региональный уровень образовательной среды определяется характеристиками региона,

включая социокультурные, экономические и географические особенности. В рамках регионального уровня происходит взаимодействие между образовательными учреждениями, учащимися, учителями, родителями и представителями местного сообщества. Этот уровень включает аспекты доступности образования, качества образовательных услуг, наличия ресурсов и инфраструктуры, а также мер поддержки и развития со стороны региональных властей. Современная образовательная среда приводит к трансформации традиционных форм и форматов профориентационной деятельности под влиянием глобальных и региональных изменений [11].

В статье "Цифровое поколение в контексте прогнозирования профессионального будущего" (Э. Ф. Зеер, Н.Г. Церковникова, В.С. Третьякова) подчеркивается, что у студентов-первокурсников возникают трудности в определении своего профессионального будущего и разработке его альтернативных вариантов. Выявлена значительная неопределенность и недостаточная проработанность перспективы. Современные молодые люди сосредоточены на краткосрочных целях, видя настоящее оторванным от прошлого и будущего. Цифровое поколение обладает уникальными сильными сторонами, такими как высокая скорость восприятия информации, многозадачность, интеллектуальный потенциал и ценности непрерывного саморазвития. Авторы считают, что прогностические компетенции, являясь ядром «soft skills», должны развиваться в школе наряду с креативностью, критическим мышлением и способностью к сотрудничеству. Эти компетенции рассматриваются как важные точки роста для развития современных детей в системе образования [12].

Приведенные исследования подчеркивают необходимость системного и комплексного подхода к профориентации, учитывая индивидуальные особенности, культурные и региональные контексты, а также современные требования к профессиональной подготовке.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

При проведении данного исследования использовались следующие методы исследования: теоретический анализ и синтез дефиниций по исследуемой проблеме при обзоре психолого-педагогической литературы и научно-методических материалов, а также сравнение, обобщение, классификация, систематизация; эмпирические методы, такие как наблюдение, анкетирование, беседы, опрос, интервьюирование и др.; статистические методы для анализа качественных и количественных данных, полученных в ходе экспериментальной работы.

РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

В целях поиска инновационных методов, форм и приёмов по реализации Национального проекта «Качественное образование – образованная нация 2021-2025 годы» в НАО «Кокшетауском университете им. Ш. Уәлиханова» при поддержке Педагогического института по инициативе кафедры педагогики и психологии совместно с отделом образования г.Кокшетау при управлении образования Ақмолинской области с 2021 года начала работу экспериментальная площадка «Педагогический класс». На основании утверждённого положения «О педагогическом классе» (СМК П 3.11-2021, Регистрационный №76 от 24.12.2021 года) определены цели, задачи, функции данного направления деятельности.

Миссия педагогического класса - выявление, поддержка и подготовка школьников, заинтересованных в педагогической профессии, путем формирования у них необходимых навыков и компетенций, развития профессионально-личностных качеств.

Цель - формирование представления о профессии учителя как о престижном, почётном и крайне важном в современном обществе деле. Задачи: формирование у учащихся базовых

психолого-педагогических знаний и навыков, повышение уровня эмоционального интеллекта и критического мышления, формирование у учащихся психологической готовности к будущей педагогической деятельности, развитие у учащихся исследовательских навыков и организаторских способностей. Развитие направленности личности учащегося на основе профессии учителя на основе базовых психолого-педагогических знаний и навыков.

Функции: стимулирование профессионально-личностного развития для решения творческих, профессиональных и жизненных задач, создание условий для становления базовых компетенций личности обучающегося, развитие интереса к педагогическому труду, оказание помощи в осознанном выборе будущей профессии. Формы организации: лекции, тренинги, конкурсы, научно-исследовательские проекты, игры-эстафеты.

Ожидаемые результаты: повышение престижа профессии учителя, развитие базовых психолого-педагогических знаний и навыков, повышение уровня эмоционального интеллекта и критического мышления, сформированность психологической готовности к педагогической деятельности, исследовательских навыков и организаторских способностей, стимулирование профессионально-личностного развития, осознанный выбор профиля и профессии, развитый интерес к педагогическому труду.

С 2021 года при согласовании с администрацией общеобразовательных школ были подписаны договора о сотрудничестве, согласованы планы работы. Общий охват участников первого этапа экспериментальной площадки, который был организован в ОШЛ №6 и ОШ №12 г. Кокшетау составил 54 учащихся 8-х классов. В ходе реализации проекта кафедрой педагогики и психологии были активно вовлечены студенты научного кружка «Инсайт». Профессорско-преподавательский состав кафедры обосновал модель выпускника педагогического класса, по которой выпускник: готов к ответственному выбору профессии, владеет основными понятиями профессиональной деятельности, осознает свой мир профессии, владеет навыками НИРС, владеет спектром профессиональных компетенций, требованиями к ЕНТ, владеет коммуникативными компетенциями, обладает устойчивым интересом к педагогической профессии, мобильный, обладающий харизмой.

По просьбе родительской общественности в 2022-2023 учебном году были открыты дополнительно два педагогического класса при ОШЛ №13 «Экос» г. Кокшетау с охватом 51 ученик 7-х классов. В ходе реализации данного направления через Педагогический хаб университета профессорско-преподавательским составом и студентами реализованы следующие организационные формы: лекции; тренинги; конкурсы; научно-исследовательские проекты; игры-эстафеты.

По итогам обучения ежегодно профессорско-преподавательский состав кафедры проводит контрольный опрос через анкетирование учащихся. По итогам учебного года анкетирование проводилось с учениками 9 классов с русским и казахским языком обучения ШЛ №6 и СШ №12 г. Кокшетау (47 учеников) на тему «Основы теории и методики организации воспитательной работы в образовательной среде». Целью данного анкетирования являлось: выявление знаний об основных понятиях воспитательной работы; выделение основополагающих факторов, влияющих на воспитание подрастающего поколения; определение уровня развития критического мышления; выявление роли педагогического класса в выборе профессии педагога, эффективности и перспективности в продолжении педагогического класса в последующие учебные годы. По ответам были обобщены полученные результаты, представим их часть графически.

На вопрос «Назовите основные факторы, влияющие на воспитание человека» большинство учеников 53% ответили «семья» и только 11% опрошиваемых считают государство (рисунок 1).

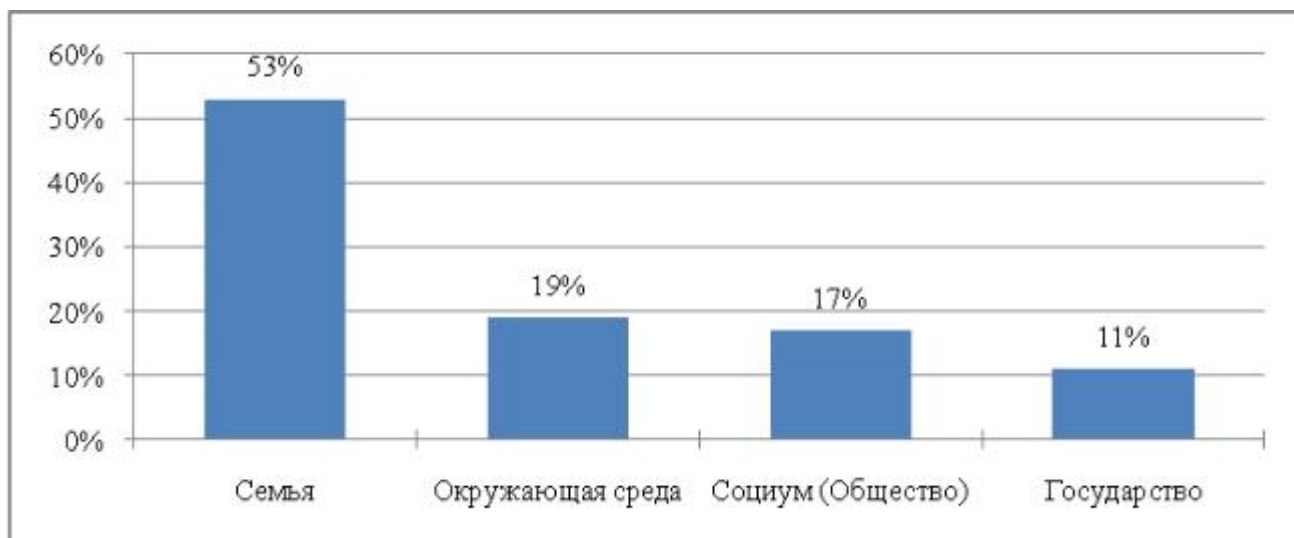

Рисунок 1. Соотношение показателей основных факторов становления личности

По мнению 21% опрошенных учеников классный час является одним из немаловажных мероприятий, имеющих воспитательный и созидательный характер, и только 9% ребят отметили важность таких мероприятий, как День учителя, и профилактических бесед в школьной образовательной среде (рисунок 2).

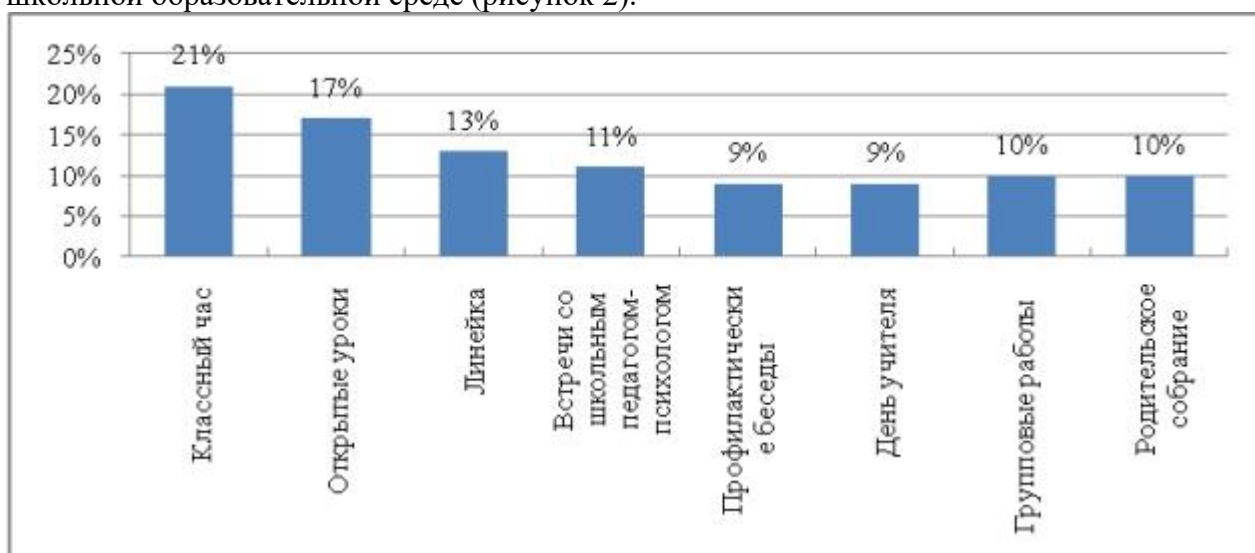

Рисунок 2. Результаты опроса по воспитательным мероприятиям

На вопрос «На что влияет игра как метод воспитания?» 53% опрошенных респондентов склонились к ответу, что игра формирует у детей лидерские качества, раскрывает их индивидуальность и способности. Данный ответ позволил раскрыть склонности детей, их общую характеристику в учебно-деятельном плане. 26% опрошенных считают, что игра влияет на формирование характера и на нормы социального поведения и только 21% выбрали вариант, что способствует нравственному воспитанию детей (рисунок 3).

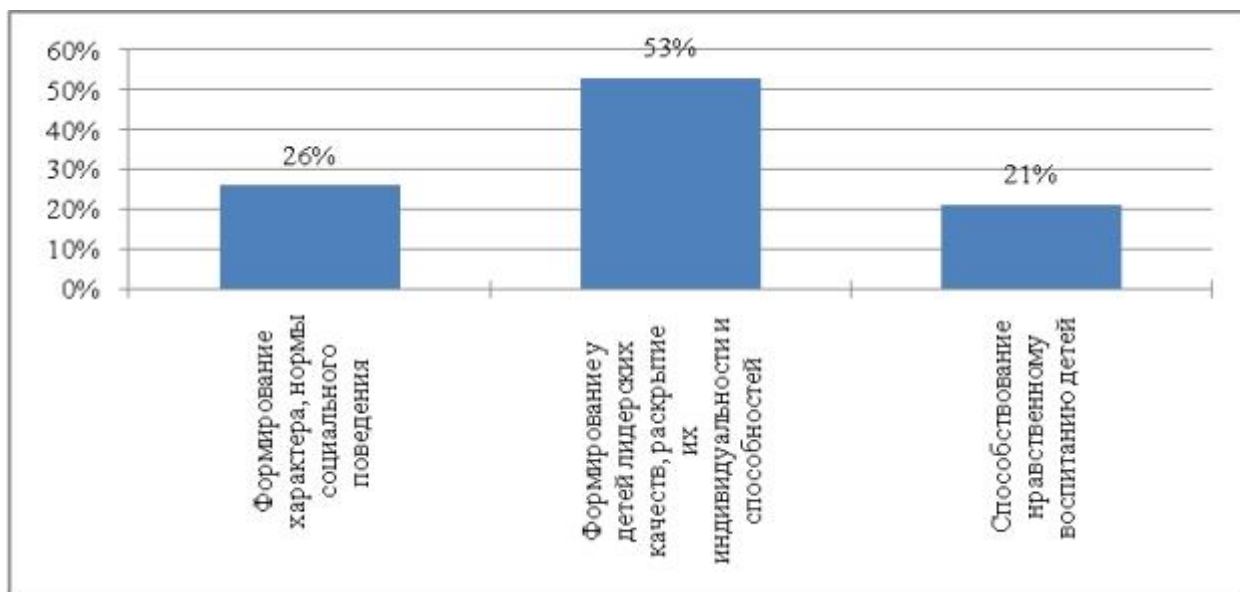

Рисунок 3. Соотношение показателей игры как метода воспитания

Одним из важных вопросов был «Поделитесь вашим мнением, понравилось ли Вам принимать участие в педагогическом классе», так как от обратной связи зависит эффективность выполненной работы педагогов с учениками. Из 100% обучающихся 9 классов, 51% учеников отметили, что понравилось принимать участие и были удовлетворены работой в педагогическом классе, 38% учеников - очень понравилось принимать участие в экспериментальном проекте и только 11% опрошенных ответили «нет». Из полученных ответов, можно сделать вывод, что экспериментальный проект, осуществляемый в лице компетентно профессорского преподавательского состава, имеет эффективность в формировании гуманного и образованного подрастающего поколения, которые желают видеть себя в сфере образования (рисунок 4).

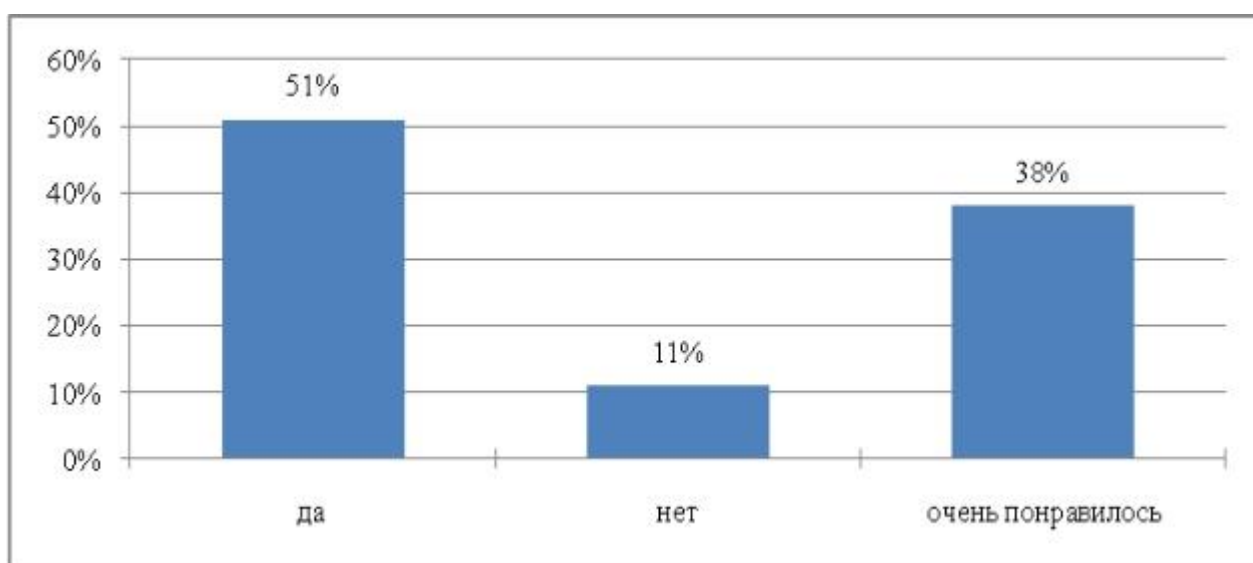

Рисунок 4. Показатели значимости педагогического класса для учеников

В рамках реализации экспериментального проекта «Педагогический класс» с учениками 7 классов с русским и казахским языком обучения ШГ №13 «ЭКОС» г. Кокшетау

было проведено анкетирование с открытыми и закрытыми вопросами на тему «Значение педагогической профессии». В данном анкетировании приняло участие 49 учеников. По полученным ответам были обобщены результаты, которые представлены в форме графиков. По полученным результатам анкетирования (рисунок 5) было выявлено, что 40% учащихся нравится профессия педагога, это свидетельствует об их информированности о профессиональной деятельности педагога, функциональных обязанностях и задачах профессии; 45% опрошенных не знают, нравится ли им профессия педагога, что доказывает их иную направленность в выборе будущей профессии и только 15% опрошенных не нравится профессия педагога. Таким образом, можно сделать вывод, что 40% опрошенных учеников 7 классов ориентированы на профессию педагога.

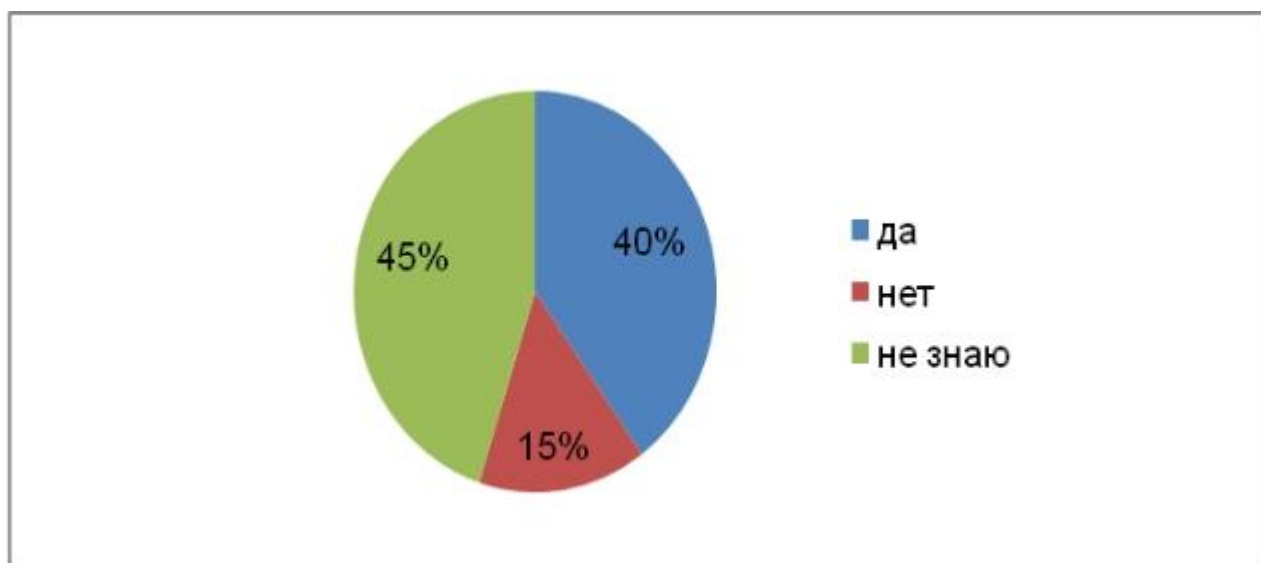

Рисунок 5. Соотношение показателей значимости профессии педагога

По результатам опроса (рисунок 6), мы видим, что занятия педагогического класса для 50% опрошенных респондентов оказались очень важны при выборе педагогической профессии; для 40% респондентов занятия были интересны, но на выбор педагогической профессии повлияли слабо, и для 10% опрошенных занятия не оказали влияния на выбор профессии педагога. Из вышеуказанных данных, мы с уверенностью утверждаем, что экспериментальный проект «Педагогический класс» имел положительный эффект для учеников 7 классов.

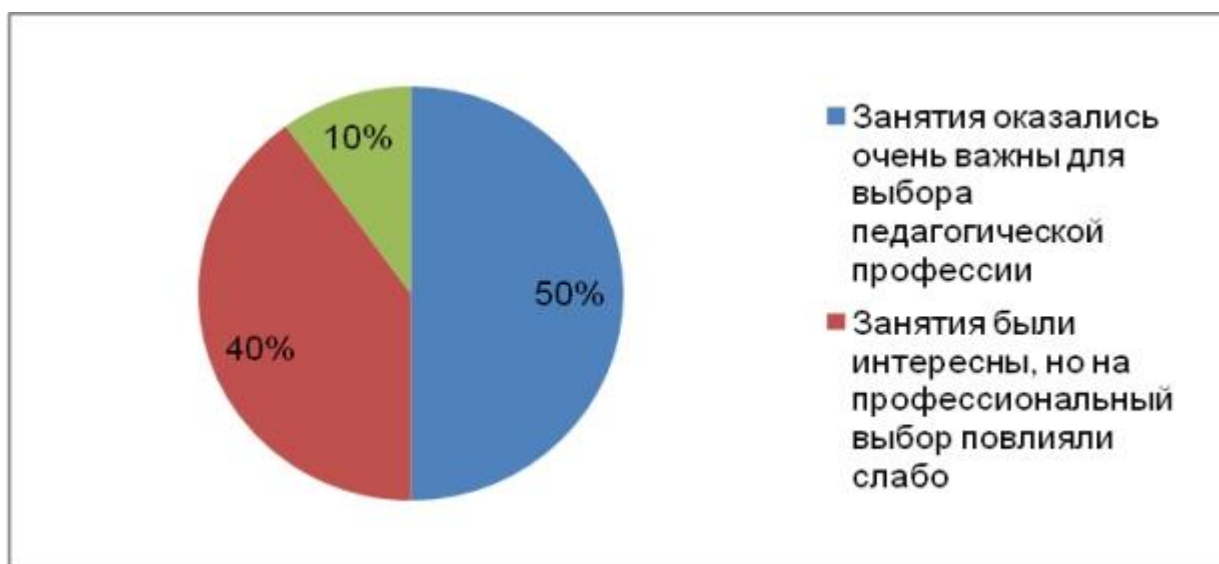

Рисунок 6. Показатели влияния педагогического класса на выбор педагогической профессии

В 2023-2024 учебном году реализация проекта «Педагогический класс» осуществлялась целенаправленно и последовательно. Являясь третьим этапом в практической реализации данного проекта и в соответствии с учебно-тематическим планом программы в 2023-2024 учебном году учащимся было предложено выполнение научно-исследовательских работ (НИР) педагогической тематики. Учащиеся «Педагогического класса» распределились парами для выполнения выбранных тем НИР. Такая работа способствовала также развитию коммуникативных навыков и умений работать в команде над совместным решением научно-исследовательских задач. Для консультирования учащихся по НИР были назначены научными руководителями преподаватели кафедры педагогики и психологии КУ им. Ш. Уәлиханова. Консультирование учащихся осуществлялось еженедельно, работы проводились в тесном контакте: научный-руководитель проекта НИР – учащиеся-исполнители проекта НИР. Все выполненные работы сданы в срок 15 мая 2024 года для проверки экспертной комиссии. Экспертной комиссией было предложено следующее распределение призовых мест: 1 место – 1 работа, 2 место – 2 работы, 3 место – 3 работы. Все призеры награждены Почетной грамотой с указанием призового места. Остальные учащиеся, выполнившие НИР, но не занявшие призовое место, награждены грамотой за участие. Подведение итогов и награждение учащихся «Педагогического класса» состоялось 21 мая 2024 года в 14.30 в главном корпусе КУ им. Ш.Уәлиханова в зале Ученого совета в рамках «Летней школы – Vinocle 2024». Кроме грамот за НИР, все учащиеся получили сертификаты, подтверждающие освоение программы «Педагогический класс».

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Анализ работы по реализации экспериментального проекта «Педагогический класс» позволяет сделать вывод о том, что необходимо дальнейшее развитие педагогической профилизации учащихся на основе применения новых подходов, методов, форм организации и приемов. Результаты реализации программы «Педагогический класс» доказывают свою практическую значимость.

Во-первых, программа «Педагогический класс» позволяет решать целый спектр важных задач профильного обучения:

- создание условий для учета и развития учебно-познавательных и профессиональных интересов, способностей и потребностей учащихся в процессе их подготовки;
- воспитание у учащихся любви к труду, обеспечение условий для их жизненного и профессионального самоопределения, формирование готовности к сознательному выбору и овладению будущей профессией;
- формирование социальной, коммуникативной, информационной, технической и технологической компетенциями учащихся на профильном уровне, направленность обучения на выбор будущей профессии;
- обеспечение перспективной связи между общим средним и будущим профессиональным образованием;
- глубокие и прочные знания по профильным дисциплинам, то есть, именно в той области, где они предполагают реализовать себя по окончании школы;
- навыки самостоятельной познавательной деятельности, подготовка их к решению задач различного уровня сложности;
- ориентир в широком круге проблем, связанных с педагогической сферой деятельности, а также развитая мотивация к научно-исследовательской деятельности, мышление, позволяющее не пассивно потреблять информацию, а критически и творчески перерабатывать ее;
- своё мнение и умение отстаивать его в любой ситуации;
- конкурентоспособность в плане поступления в выбранные вузы.

В рамках профилизации важно соблюдать принцип вариативности и альтернативности. Согласно этому принципу создается современное содержание образования в профильных классах, построенное на постоянном разрешении диалектического противоречия между обязательными и вариативными курсами (в количественном и качественном отношении). Кроме этого, принципу вариативности и альтернативности соответствует построение учебных программ, технологий обучения и учебно-методического обеспечения учебного процесса в профильных классах школы.

Также важен принцип последовательности и непрерывности, который состоит в необходимости последовательной дифференциации учащихся соответственно их интересам, способностям, наклонностям в педагогической сфере знания, а также в последовательной и непрерывной взаимосвязи между профильным и профессиональным обучением. Принцип гибкости реализуется в создании таких форм организации профильного обучения, которые наиболее соответствуют запросам как учащихся, так и общества. Кроме этого, принцип гибкости в организации профильного обучения обеспечивает возможность изменения профиля в соответствии с изменениями в интересах и наклонностях учащегося в ходе профильной подготовки.

При реализации проекта «Педагогический класс» школьные психологи и педагоги-профориентаторы должны обязательно помогать проводить различные психологические тестирования, ориентированные на выбор профессии, что способствует более тщательному отбору учащихся, склонных к педагогической профессии, чтоб избежать случайностей, ведь в педагогической профессии не должно быть случайных людей.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Стукаленко Н.М., Просандеева И.А. Профессионально важные качества педагога-психолога // Материалы международной научно-практической конференции «Уәлихановские чтения». – Кокшетау, 2023. – С. 249-255.
2. Бим-Бад Б.М. Педагогический энциклопедический словарь. — М., 2002. - С. 224-225.
3. Дуйсенбеков Е.Б., Байкулова А.М. Профессиональная ориентация и профессиональное самоопределение как психолого-педагогическое явление и процесс // Вестник Казахского национального женского педагогического университета.– 2020, №1. - С.169-174.

4. Борисова Е.Н. Индивидуальность и выбор профессии // Школа и производство. – 2006. - № – С. 12- 13.
5. Зеер Э. Ф. Психология профессий: учебное пособие для студентов вузов. –М.: Академический проект; Фонд «Мир», 2005. - 336 с.
6. Lee B., Porfeli E. J., Hirschi A. Between and within-person level motivational precursors associated with career exploration // Journal of Vocational Behavior. 2016. Vol. 64. P. 125–134.
7. Самитова А.Т., Карабалаева Г.Т., Калкеева К.Р. Роль профессиональной ориентации в выборе будущей профессии // Научный журнал «Вестник НАН РК», 408(2). – С. 321–330. <https://doi.org/10.32014/2024.2518-1467.725>
8. Сарсенова А.Б. Профессиональные предпочтения школьников старших классов г. Алматы (по результатам социологического исследования) // Общество. Среда. Развитие. – 2023, № 2. – С. 36–40. – DOI 10.53115/19975996_2023_02_036–040.
9. Абдуллаева Г. О. Диагностика в современной профориентации: проблемы и тенденции развития // Вестник Кабардино-Балкарского государственного университета: Журналистика. Образование. Словесность. –2021, Т.1 №1, – С.84–94. <https://doi.org/10.24334/KBSU.2021.1.1.008>
10. Есауленко И.Э., Либина И.И., Бережнова Т.А., Натарова Е.С. Современный подход к организации профориентационной работы в Предуниверсарии Воронежского государственного медицинского университета имени Н.Н. Бурденко // Национальное здравоохранение. – 2023, №4(3). – С. 42-48. <https://doi.org/10.47093/2713-069X.2023.4.3.42-48>
- 11.Тарасов С.В., Спасская Е.Б. Роль профориентационной деятельности педагогического вуза в профессиональном самоопределении абитуриентов // Образование и наука. – 2023, №25(10). – С. 45-75. <https://doi.org/10.17853/1994-5639-2023-10-45-75>
12. Захарова И.В. Профессиональное самоопределение старшеклассников: социальные факторы и личные мотивы // Образование и саморазвитие. Т. 16, № 4 2021. –С.120-135. DOI: 10.26907/esd.16.4.10

Білім беруді профильдеу жағдайында педагогикалық сыныппен жұмыс істеу ерекшелігі

Н.М. Стукаленко¹, Д.В. Лепешев², Д.А. Доскенова³

«Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті» КеАҚ, Көкшетау қ.,020000, Қазақстан Республикасы

Мақалада қазіргі заманғы бейіндік оқыту талаптарын ескере отырып, білім беруді профильдеу жағдайында педагогикалық сыныппен жұмысты ұйымдастырудың өзекті мәселесі қарастырылады. Болашақ мамандық туралы шешім қабылдауға, қорытынды емтихандар үшін қажетті оқу пәндерін және болашақ кәсіби дайындық үшін оқу орнын таңдауға тура келетін жоғары сынып оқушыларын кәсіби таңдауда психологиялық-педагогикалық көмек зерттелді. Жасөспірімдердің кәсіби өзін-өзі анықтау жолындағы негізгі кедергілердің бірі-барлық мамандықтарды білмеу.

Мақалада оқытуды профильдеудің маңызды сипаттамасы ашылады, қазіргі ғылыми психологиялық-педагогикалық әдебиеттер негізінде кәсіби өзін-өзі анықтауға талдау жасалады. Жүргізілген зерттеу аясында кәсіби өзін-өзі анықтау жеке тұлғаның кәсіби қызметке деген көзқарасын қалыптастыру процесі және оны жеке және әлеуметтік-кәсіби қажеттіліктерді үйлестіру арқылы жүзеге асыру тәсілі ретінде түсіндіріледі.

Бұл мақалада Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университетінің Педагогика және психология кафедрасы үш жыл бойы жүзеге асырған "педагогикалық сынып" эксперименттік жобасының нәтижелерін талдау ұсынылған. Авторлар жеке ерекшеліктерді, мәдени және аймақтық контексттерді, сондай-ақ кәсіби дайындыққа қойылатын заманауи талаптарды ескере отырып, кәсіби бағдарлауға жүйелі және кешенді көзқарастың қажеттілігін атап көрсетеді. "Педагогикалық сынып" эксперименттік

жобасын іске асыру жөніндегі жұмысты талдау жаңа тәсілдерді, әдістерді, ұйымдастыру нысандары мен әдістерін қолдану негізінде оқушылардың педагогикалық бейінін одан әрі дамыту қажет деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Кілт сөздер: білім беруді профильдеу, бейіндік оқыту, кәсіби өзін-өзі анықтау, жоғары сынып оқушыларының кәсіби таңдауы, педагогикалық сынып.

The specifics of working with the teaching class in the context of education profiling

N.M. Stukalenko¹, D.V. Lepeshev², D.A. Doskenova³

NPLC «Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov», Kokshetau, Kazakhstan

The article deals with the actual problem of organizing work with the teaching class in the context of education profiling, taking into account the modern requirements of specialized training. The psychological and pedagogical assistance in the professional choice of high school students who have to decide on their future profession, choose the necessary subjects for final exams and an educational institution for future professional training is studied. It is noted that one of the key obstacles to the professional self-determination of adolescents is ignorance of all existing professions. Within the framework of this article, a description of the solution to this issue is given.

The article reveals the essential characteristics of the profilization of education, provides an analysis of professional self-determination based on modern scientific psychological and pedagogical literature. Within the framework of the research, professional self-determination is interpreted as the process of forming a person's attitude to professional activity and the way it is implemented through the coordination of personal and socio-professional needs.

This article presents an analysis of the results of the experimental project "Pedagogical class" implemented by the Department of Pedagogy and Psychology of Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov for three years. The authors emphasize the need for a systematic and integrated approach to career guidance, taking into account individual characteristics, cultural and regional contexts, as well as modern requirements for vocational training. The analysis of the work on the implementation of the experimental project "Pedagogical Class" allows us to conclude that it is necessary to further develop the pedagogical profiling of students based on the application of new approaches, methods, forms of organization and techniques.

Keywords: profiling of education, specialized training, professional self-determination, professional choice of high school students, pedagogical class.

ҚОҒАМДЫҚ-ГУМАНИТАРЛЫҚ ПӘНДЕРДІ ОҚЫТУ ТЕОРИЯСЫ МЕН ӘДІСТЕМЕСІ ТЕОРИЯ И МЕТОДИКА ПЕПОДАВАНИЯ ОБЩЕСТВЕННО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

FTAMP 17.01/-11

А.С.Ақтанова¹

¹ф.ғ.к., Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, Астана қ, 010000, Қазақстан республикасы. [https://orcid.org/ 0000-0002-0444-5336](https://orcid.org/0000-0002-0444-5336). E-mail: aktanova_aiman@mail.ru

ШӘКӘРІМНІҢ ӨЛЕҢДЕРІНДЕГІ АР БІЛІМІ КАТЕГОРИЯСЫНЫҢ ТӘРБИЕЛІК МӘНІ

Мақалада Шәкәрім өлеңдеріндегі ар білімі категориясының берілуі және көркемдік ерекшеліктері талданған. Тәрбиедік жағына алғанда ақын өлеңдеріндегі философиялық мағына өз оқырмандарын биік интеллектілік сипатқа қарай жетелелейтіні сол арқылы жалпы қоғамдағы рухани тазалық мәселесін көтеретіні талданады. Мақаладағы ақын өлеңдерінен алынған үзінділер герменевтикалық негізде талданып, мағыналық және контекстік сипаттары сараланды. Әсіресе ақынның адамдық, надандық, ар білімі, таза адам сияқты категориялық ұғымдарды беруде көркемдік амалдарды қолдану ерекшеліктері назарда болды.

Кілт сөздер: ар білімі, категориялар, адамдық, білімнің тәрбиелік мәні, ұлттық таным, рухани интеллект.

НЕГІЗГІ ЕРЕЖЕЛЕР

Қазақ әдебиетінің классигі, ұлы ақын Абай Құнанбайұлының шығармашылық өмірбаяны өз шәкірттеріне ғана емес, өзінен кейінгі бүкіл қазақ әдебиеті өкілдеріне бағдар алар нысана болды. Абай қалыптастырған ақындық өнер дәстүрін бойына бар ынтасымен сіңірген ақын шәкірттерінің ішінде ерекше аталатыны – Шәкәрім. Хакім Абайдан кейінгі ақындардың ішінде таза ойлы, нағыз адам тәрбиелеу мәселесін ең бірінші орынға қойған ақын да Шәкәрім болды.

КІРІСПЕ

Шәкәрім шығармашылығында ерекше аталатын философиялық категория – ар білімін игерген тұлғаның бейнесі. Ақынының өмірлік мақсаты «Мен жетпіс екі жасқа келгенше...» деп басталатын сөзінен көрінеді. Ол: «Алдыңда өнегелі көрерің болсын» дегендей, алдымда Абай марқұм болған соң, содан ғибрат алып, «мен де адамдықтың, адалдықтың жолын қуғаным жөн» деп, басымды шытырман шатақтан ерте босатып алып, білім жолына түстім...», - дейді. Ұлттық сөз өнерінің өрелі ойға негізделген көркем мұрасы тек көркем-эстетикалық мақсаттарды көздемейді. Оның басты мақсаттарының бірі – ұрпақ тәрбиесі.

МАТЕРИАЛДАР МЕН ӘДІСТЕР

Зерттеу барысындағы негізінен герменевтикалық талдау және көркем мәтінді әдістерінің түрлері мен сараптау, қорытындылау тәсілдері қолданылды.

НӘТИЖЕЛЕР

Шәкәрім шығармашылығында тәрбие мәселесі таза адам, адамгершілігі жоғары ұрпақ мәселесімен ұштасып келеді. Шәкәрім адам тәрбиесінде «ар білімі» категориясын ең

алғашқы кезекке қояды. Ақын: «Оларға еңбек өнерін үйрету керек, онымен қабат оқу-білімге жетілдіру қажет. Жоғарыдағы айтылған жаман әдеттерді жоюға жеткіліксіз болғандықтан, сол адал еңбек, білім үйретумен қабат «ар білімі» деген білім оқытылуға керек. Бұл ғылымды ақылды адамдар ойластырып, пән ретінде жазып, нәпсіні жойып, адам бойында жеке ардың қожа болып келу жағын көздеу керек. Адам бойындағы нәпсі кеселі кетсе, өзгерісі оңай...», – дейді.

Шәкәрім өзінің гуманизм идеясын Абай шығармашылығынан алғанын үнемі айтып отырады. Оны ғалым, абайтанушы Қ. Мұхамедхановтың: «Бұл оның шын ниетімен, адал жүрек, ақ көңілімен айтқан адамгершілік қағидасы, жай қызыл сөз, жалған ұран, даурықпа шақыру емес! Бұл Абайдың адамгершілік асыл идеясы, Абай гуманизмі.» - деген,[2] пікірі ойымызды дәлелдей түседі.

Шәкәрімнің адамдық дегенінде – адамның әлеуметтік жағдайы емес, ең алдымен адамдық болмысының бейнесі тұрады. Таптық қайшылықтар соқтығысының бітіспес дауы Шәкәрім үшін жоқ. Байдың да, кедейдің де ішінде жақсысы да, жаманы да болады деп есептейді. Адам өз болмысын жоғалтпау үшін жамандық пен жақсылықтың шекарасын білуі керек. Адам баласының дұрыс жолға түсіп, дұрыс өмір сүруін бүкіл адамзат басындағы күрделі мәселелермен байланыстырады. Шәкәрімнің лирикалық тұлғасы халқының бүгінгіне қиналады, мұңаяды, ертеңгі күніне, яғни жастарына үміт артып, сеніммен қарайды. Іргелі ел болу үшін надандық деген індеттен арылу деп түсінеді.

Ақын өмір жолында халқын надандықтан құтқаруды ойлап, Абайдан тәлім алуға шақырады. Шәкәрім де Абай сияқты Ар білімін игерудің басты кеселі - надандық деп таниды. Надандық философиялық категория ретінде Ғ. Есімнің зерттеулерінде жақсы көрсетілген. Ғалым: «Арсыздықтың екі түрі бар, олар: пысықтық пен надандық. Екеуіне ортақ - арсыздық. Пысықта ар деген болмайды, себебі ода ұят жоқ. Ұят болмаған жерде ар қайдан болсын. Арсыздық адамды адамгершілік кеңістігінен шығуға итермелейтін күш. Арсыз адамға керегі пайда. Ол пайда үшін өсекке, өтірікке, ұрлыққа, қулық, сұмдықтың неше түріне еркін барады. Сондықтан пысық адамның әрекеті қылмыстық іске бастап тұрады. ...Надандықтың пысықтықтан табиғаты жағынан өзгешелеу. Ойлаймын надандық адамға тумасынан келе ме деп.!? Сірә адам дүниеге надан болып келетінге ұқсайды. Абай бір сөзінде наданның көзін ашпақ ниетін білдірген...Менің ойымша надандық адам табиғатындағы емі жоқ дерт. »-деп ойын сабақтайды.[3.112.]

Шәкәрімді де, Абайды да өмір бойы толғандырған мәселелердің философиялық тегін ашады. Абай:

Көзінен басқа ойы жоқ
Адамның надан әуресі.
Сонда да көңілі тым-ақ тоқ,
Жайқаң-қайқаң әрнесі. [4.144.]

-деп, надан адам бейнесін осы өлеңінде дәл берген. Бақырайған көзінен басқа басында ойы жоқ адам өзінің надан екенін білмей бір күндік тіршілігіне, басқалардан «озықпын» деген ойына риза, көңілі тоқ. Оның тіршілігі адам қоғамының дамуына еш әсерсіз, мағынасыз. Абайдың осы ғылыми тұжырымы Шәкәрім өлеңдерінде мағыналық жалғасын табады. Шәкәрімнің «Насихат» деген өлеңіндегі надандық туралы айтқанын алсақ та, философ-ақынның надандық категориясының анықтамасын бергенін көреміз. Мысалы:

Шын наданға білгенінді ұқтырам деп ойлама,
Қанша бидай шашсаң –дағы болмас егін тасты жер.
Тотыға тіл үйретілсе, сөзі – адам, өзі – құс,
Сол сықылды ол наданды ермек үшін сөйлетер.

Қара тасты қанға малсаң, о да маржан бола ма?!
Тесік ыдыс су құйылса, өзі қалар су кетер.
Шын надандар білмесе егер естілердің қадірін,

Оған ұрсып сөкпеңіздер, шын ғұзырлы пенде сол. [5.87.]

-деген жолдардағы надан бейнесі қарапайым да, нақтылы. Өлеңнің көркемдігіне келсек Шәкәрім қаламына тән реалистік сипат анық байқалады. Ақын тасты жерге егілген дәннің өнбейтіні, тоты құстың қанша сайрағанымен адам сияқты өздігінен ойлы сөз айта алмайтыны, тесік ыдысқа құйылған судың далаға кететіні сияқты қарапайым нақтылықтар арқылы қатар алынған суретті сөздермен параллель өрілген надан адам бейнесін көз алдымызға әкеледі. Бір ерекшелігі Шәкәрім наданға өкпелеу, ренжудің керек еместігін, себебі оның болмысы солай жаратылған пенде екенін де таныған.

Неге десең, білсе надан, өзі надан бола ма,

Оқымаған бір балаға хат оқытсаң жөн бе сол? [5.87.]

-деген өлең жолдарымен ақын надан адам өзінің надан екенін білмейді деген терең философиялық ой түйеді. Ақынның мұнысы өмірден көрген шындық. Себебі надандықтың нақтылы бет-бейнесі өзі надан адамдар үшін беймәлім. Надандықпен күресу – халықты оқыту, білім беру, яғни, ағартушылық жолы екенін Абай да, Шәкәрім жақсы білген. Надан үшін өмірде қиындық жоқ, ол адамзаттың басындағы проблемалар туралы еш ойланбайды. Сондықтан көңілі тоқ, бір күндік өміріне риза. Енді сол надандықтан құтылу жолы көкірек көзінің ашылуы, өмірге деген басқа, адами көзқарастың қалыптасуы. Абай дәстүрін жалғастырушы ретінде Шәкәрім қазақ арасындағы рухани надандықпен күресіп, ағарту жолымен айналысты, өз өмірлеріндегі қандай қиындыққа қарамастан алған бағытынан бас тартпай, Абай идеясына аса берілген адал шәкірті болды.

Ислам қағидаларына жетік ақын адамгершіліктің ең бастысы иман деп түйеді. Сонымен қатар, Абайдың «Заман ақыр жастары» деген өлеңіндегі :

Заман ақыр жастары

Қосылмас ешбір бастары.

Біріне бірі қастыққа ,

Қойнына тыққан тастары[4.143.]

-деген жолдардығы ойды дамыта түсіп:

Құмары - қулықпенен жығайын деп,

Айламен аяғыма бұғайын деп,

Бәрі ішінен қанжарын байланып жүр,

Көрінгеннің көзіне сұғайын деп [1.37.]

- береді. Мұндағы негізгі ой - заманының кері кеткенін әшкерелеп, адамдардың бір-біріне деген сенімдері жоғалғандығы туралы. Абайда біріне бірі қастық істеу үшін қойындарына тас тықса, Шәкәрім өлеңінде қанжар байланып, реті келсе бірінің көзіне бірі сұғуға дайын, бір біріне деген ешқандай сенімдері жоқ адамдар әрекетінен түңіледі. Шәкәрім адамдар арасындағы қарым-қатынас күрделілігі туралы ойын «Ноль» деген өлеңінде жалғастыра түсіп, жанған шамдан пайда алып, су тиіп сөнген соң керексіз болып қалатын жалған достық туралы айтады. Сонымен, қатар бұл жалған достық дегеннің қоғамдық дертке айналып бар жатқанына тоқталады.

Қаламым, қарындашым – жан жолдасым!

Жау болды, жан аяспас сан жолдасым.

Қайырылып, мейірімденіп қарамайды,

Кеше аласа, бүгін зор, паң жолдасым...

Жарқырап нұрын шашып, жанады шам

Талайлар пайда алады жарығынан.

Су тамып, не жел тиіп сөне қалса,

Көрмей, басып, таптайды пайда алған жан..,

- дейді. [1.243] Ақынның зарланысын деген ойы жоқ, бірақ ақ көңіл, адал жүрек, арлы істі серік еткен адамдардың сиректігіне қынжылады. Өзінің бұрынғы дос деп жүргендері бір сәтте маңайынан алыстап кеткендігін көріп, шын досты өмірде табу қиын екенін айтады. Көңіл күйін осылай шертіп, ақын барша оқырман қауымына ой салады:

Демеймін мұнымды айтып зарланайын,
Жаралыс солай қылған адам жайын.
Жарық алып жалғанды тексерсең де,
Таза жүрек таппайсың, сол уайым. [1.243.]

Ақынның таза жүрек таппай уайымға түсуі жеке басының қайғысы емес, жалпы халық мұңы. Өзіне пайда келтірген адамның басына іс түскенде теріс айналып кету, қол ұшын бермек түгіл одан сайын басып-жаншу жалпы адам жаратылысында бар дүние екенін трагедиялық тұрғыда алған ақын мұңы да бір халық басындағы қайғы емес, жалпы адамзаттық проблема деп түйеді. Сонымен қатар, Шәкәрім өлеңнің өміршеңдігі – ол көтерген мәселелердің бір қоғамдық-әлеуметтік ортада ғана болатынында емес, жалпылық сипатында. Сыншы В.Г.Белинскийдің «ұлы ақын өзі туралы, өзінің жеке басы туралы айтса да, көптің тағдырын, адамзат жайын сөз етеді» деуі тегін айтылмаған.

ТАЛҚЫЛАУ

Шәкәрімнің лирикалық тұлғасының ағартушылық көзқарасын айқындайтын өлеңдерінің бірі- «Мал жимақ» деп аталады. Өлеңнің негізгі идеясы дүние, дәулетті біреудің алдында мақтану үшін емес, оқу – білім алып елінің қажетіне жарау үшін жинау керек деген ойдан шыққан. Ақын Абай айтқан «сақалын сатқан кәріден, еңбегін сатқан бала артық» деген тұрақты тіркеске айналған оралымды толықтыра түседі. «Арың сатпа, терің сат, алалды ізде» деген жолдар сөзімізді дәлелдей түспек. Дүние, мал туралы айтылған «малым жанымның садағасы» деген қазақ ой-танымының байламды тұсын Шәкәрім: «Мақтан үшін мал жима, жан үшін жи, қазаққа көз сүзбестің қамы үшін жи» - деп өзінше түйеді. Келесі шумақтарында Шәкәрім адалдықпен мал жиюдың жолдарын көрсетеді. Ең алдымен еңбектену білу керек, еңбекпен түрлі өнер үйрену керек екенін де айтады.

«Егін сал, не сауда қыл, малыңды бақ,

Білім білмек әр іске шебер болмақ.

Қолөнерден пайда қыл үйреніп – ақ,

Кетпес дәулет осы ғой әмбеге хақ» - деген сөзімен мал, дүние жиюдың адал жолдарын ақын саралап көрсетіп береді. Шәкәрім білімді, философ ақын болғандықтан әр нәрсенің байыбына терең үніліп, әр сөзге мағына дарытып, әр шумақты философиялық байламға айналдыра білген. Ақын еріншектік, жалқаулық туралы, оны болдырмаудың жолдары туралы «Еріншек» өлеңінде:

«Еріншектіктен салақтық,

салақтықтан надандық,

жоғалар сөйтіп адамдық» - деп бір байлам айтса, «Мал жимақ» өлеңінде «жатып ішкен жан» ой ойлауға да ерінетінін айтады. Ал, ой ойламау, характер етпеу, қозғалмау нағыз надандықтың бастауы екенін көрсетеді. Шәкәрім теолог ғалым ретінде де әр түрлі философиялық концепткатегориялардың мағынасын өз шығармаларында қазақ ұғымына түсінікті етіп ашып отырған. Мәселен, тағдыр ұғымымен астас қазақи ойлау жүйесінде қалыптасқан бұйрық деген ұғым бар. Осы бұйрық ұғымын ақын:

«Деп ойлама бұйрықсыз дәулет қайда,

Жалықпай талап етсең – дайын пайда» - деген жолдар арқылы бұйрық күтіп, тағдырға мойынсұнып отыра бермей еңбектену керектігін ашық айтады. Бұйрық тағдыр, жазмыш, Алла жазуы сөздерімен синоним. Өлеңде «жүргенге жөргем ілінеді» деген қазақ халқына түсінікті мақалдың мағынасын беретін жолдар екі жерде берілген. Екінші шумақта: «Аяқ берді, тапсын деп басқан сайын» деп берсе, өлеңнің сегізінші шумағында «Жүрген алар» - деген ғой осындайда» деп тағы да еңбектенген адамның жолы болатынын баса көрсетеді. Өлеңде ақын философиялық категорияға айналған ындын сөзін қолданады. Бұл сөздің құлқын, нәпсі деген синонимдері бар. Ындын сөзінің экспрессивті - эмоционалдық бояуы алдыңғы екі сөзден қарағанда қалыңырақ келеді. Әрі бұл сөздің мәні де алдыңғы сөздерден

қарағанда тереңірек деп ойлаймыз. Сондай-ақ, ақын өзінің лирикалық болмысының қалыптасуындағы таза адам, таза жан ұғымын бұл өлеңінде де ындың сөзінің мағынасымен байланыстыра «Ындының таза болса, именбеңіз, Дәулетті осылайша іздемекпіз» - деп ашады.

Өлеңнің соңғы шумағы Шәкәрім поэзиясында қалыптасқан таза адамның тұлғалық болмысын танытуға арналады. «Баста таза жаратты, сен таза бол, Ұқсаң, анық айттым ғой – бұл тура жол» - деген өлең тармақтары адал адамның өмірлік ұстаным – қағидасы болуы керек екенін айтады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Ойымызды түйіндей келе, Шәкәрім шығармашылығы негізінде қалыптасқан ар білімі сөзінің категориялық белгілерін анықтай түсетін философиялық ұғымдарды төмендегідей белгілеуге болады. Арлы адам - ұяты мен намысы, ұжданы бірігіп, адамдық болмысы қоғамдағы барлық басқа жандарға үлгі бола алатын, рухани толысқан адам бейнесі.

Кемел адам – арлы адамның жоғары сатысы, бойында арлы адамға тән қасиет толық және қоғамдық ортада беделді, сөзін әлеуметтік топқа өткізе алатын адам.

Таза адам – өмірдің барлық деңгейінде адал, өмірлік мақсаттары айқын, рухани дүниетанымы кемелдену жолына түскен адам.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Шәкәрім Құдайбердіұлы шығармалары, екі томдық, 1 том.-Алматы: «Жібек жолы» 2006. - 524 б
2. Мұхамедханов Қ. «Ақын Шәкәрім Құдайбердіұлы» // Семей таңы, 1988, 3-тамыз
3. Есім. Ғ. Даналыққа құштарлық – Семей-Новосибирск, «талер-Прес», 2007. -522б.
4. Абай Құнанбаев шығармаларының толық жинағы, 1том –Алматы: 1954.-321б
5. Шәкәрім. Жолсыз жаза. Құрастырушы: Мұхтар Мағауин –Алматы: Жалын, 1988.-256б.

REFERENCES

1. Shákárim Qudaıberdıuly shyǵarmalary, eki tomdyq, 1 tom.-Almaty: "Jibek joly" 2006. -524 b
2. Muhamedhanov Q. "Aqyn Shákárim Qudaıberdıuly" // Semeı tańy, 1988, 3-tamyz
3. Esim. Ğ. Danalyqqa qushtarlyq – Semeı-Novosıbrsk, "taler-Pres", 2007. -522b.
4. Abai Kunanbaev shyǵarmalarynyń tolyq jınaǵy, 1tom –Almaty: 1954.-321b
5. Shákárim. Jolsyz jaza. Qurastyryshy: Muhtar Maǵaýın –Almaty: Jalyn, 1988.-256b.

Воспитательное значение категории знаний **честь** в стихах Шакарима

А. С. Актанова¹

¹ к.ф.н., Национальная академия образования имени Ы. Алтынсарина, г. Астана, 010000, Республика Казахстан. <https://orcid.org/0000-0002-0444-5336>. E-mail: aktanova_aiman@mail.ru

*В статье анализируется присвоение и художественные особенности категории знаний **честь** в стихах Шакарима. В воспитательной части анализируется, что философский смысл стихов поэта ведет своих читателей к высокому интеллектуальному характеру, тем самым поднимая вопрос духовной чистоты в обществе в целом. В статье проанализированы отрывки из стихов поэта на герменевтической основе, проанализированы семантические и контекстуальные характеристики. Особенно в центре внимания были особенности использования поэтом художественных приемов в передаче таких категориальных понятий, как человек, невежество, знание совести, чистый человек.*

Ключевые слова: знание чести, категории, человек, воспитательное значение образования, национальное познание, духовный интеллект.

The educational significance of the category of knowledge honor in Shakarim's poems

A. S. Aktanova¹

¹Candidate of Philological Sciences, National Academy of Education named after Y. Altynsarina, Astana, 010000, Republic of Kazakhstan.

The article analyzes the appropriation and artistic features of the category of knowledge honor in Shakarim's poems. In the educational part, it is analyzed that the philosophical meaning of the poet's poems leads its readers to a high intellectual character, thereby raising the issue of spiritual purity in society as a whole. The article analyzes excerpts from the poet's poems on a hermeneutic basis, analyzes semantic and contextual characteristics. The focus was especially on the peculiarities of the poet's use of artistic techniques in conveying such categorical concepts as man, ignorance, knowledge of conscience, and a pure person.

Keywords: Knowledge of Art, categories, people, educational value of education, national knowledge, spiritual intelligence.

ГРНТИ 14.25/-07

С.А.Тагирова¹, Г.Ш.Давлеткулова²

¹к.п.н., доцент, Башкирский государственный педагогический университет им М.Акмуллы, г.Уфа, 450000, Российская Федерация, Email: sali-t@mail.ru

²к.п.н., ст.преподаватель, Башкирский государственный педагогический университет им М.Акмуллы, г.Уфа, 450000, Российская Федерация, Email: gdavletkulova@mail.ru

ОБУЧЕНИЕ АУДИРОВАНИЮ ОБУЧАЮЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ НА УРОКАХ БАШКИРСКОГО ЯЗЫКА КАК ГОСУДАРСТВЕННОГО В ПОЛИЛИНГВАЛЬНЫХ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ

В статье рассматриваются методические аспекты обучения аудированию на уроках башкирского языка как государственного. Авторы статьи рассматривают ряд основных методических аспектов обучения аудированию младших школьников и их практического применения на основе разработанного им учебно-методического комплекса по башкирскому языку.

Ключевые слова: обучение башкирскому языку, поликультурная языковая личность, аудирование, полилингвальная гимназия.

ОСНОВНЫЕ ПОЛОЖЕНИЕ

Ведущее и основное место в системе уроков башкирского языка как государственного занимает формирование и развитие речи. Как верно отмечает Пассов Е.И. «... для развития устной речи одинаково важно развивать навыки как аудирования, так и говорения. Эти два вида речевой деятельности тесно связаны друг с другом, поскольку ни один из них не может развиваться самостоятельно» [2, 76]. Клобукова Л.П., Михалкина И.В считают, что в современном мире речевая деятельность распределяется следующим образом: аудирование – 45% времени, говорение – 30% времени, чтение – 16%, письмо – 9% [1, 104]. Несмотря на то, что аудирование является преобладающим среди остальных видов речевой деятельности,

пока рано утверждать, что в методике обучения неродным языкам, в том числе и на уроках государственного башкирского языка, уделяется должное внимание и время обучению аудированию. На сегодняшний день актуальным является поиск новых технологий в организации аудиоупражнений, в использовании лексических, грамматических, фонетических навыков аудирования и психических механизмов, составляющих основу аудитивной деятельности на уроках.

ВВЕДЕНИЕ

Цель статьи: рассмотреть основные методические аспекты обучения аудированию и их практического применения на уроках башкирского государственного языка у первоклассников полилингвальных образовательных организаций.

Аудирование определяет дальнейший успех практического обучения языку, так как оно тренирует ультракороткую память, что особенно важно в начальных классах общеобразовательных организаций. В освоении неродного языка развиваются только те навыки, которые регулярно тренируются. При недостаточном внимании и времени для формирования навыков аудирования на начальном этапе, в дальнейшем могут быть серьезные проблемы, связанные с навыками на морфологическом и синтаксическом уровне.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЕ И МЕТОДЫ

Аудирование представляет собой восприятие и понимание речи на слух. В ФГОС НО в предметных результатах по учебному предмету «Родной язык и (или) государственный язык республики Российской Федерации» овладение навыками аудирования рассматривается и как цель обучения в рамках формирования языковой компетенции и как средство обучения. Аудирование как средство оно может быть использовано в качестве способа организации учебного процесса, средства обучения другим видам речевой деятельности; может послужить средством контроля и закрепления полученных знаний, умений и навыков. Научить обучающихся младших классов понимать язык на слух – главная цель учителя. В полилингвальных гимназиях региона эта проблема особенно актуальна, поскольку одной из главных задач у них является формирование поликультурной языковой личности. Как известно, языковая личность обладает с развитым лингвистическим сознанием. Языковая личность рассматривается как обобщенный образ носителя культурно-языковых и коммуникативно-деятельностных ценностей, знаний, установок и поведенческих реакций [3, 187].

ОБСУЖДЕНИЕ

Работа по формированию языковой личности в полилингвальных общеобразовательных организациях Республики Башкортостан начинается с первого класса, когда они начинают изучать родной, русский, башкирский (как государственный), английский языки. На изучение башкирского государственного языка в 1-м классе выделяется 2 часа: один урок и одно внеурочное занятие.

Целью аудирования на уроках начиная с первого класса может являться:

- аудирование с полным пониманием текста;
- аудирование с пониманием основного смысла услышанного;
- аудирование с целью извлечь необходимой информации.

Первый тип предполагает аудирование с полным пониманием текста, где важно и основное содержание, и детали. Данному типу можно предложить следующего характера задания:

1) Прослушайте диалог и реплики соедините с соответствующим рисунком (день, вечер):

– *Хәйерле көн! (олатай, Булат)*

– *Хәйерле кис! (өләсәй, Әнисә)*

2) Прослушайте диалог. Запомните основное содержание и вопрос *Был нимә?* (Это что?)

– *Булат, был нимә*

– *Был – бесәй.*

– *Ә был нимә?*

– *Был – маймыл.*

– *Был айыумы?*

– *Юк, был айыу түгел. Был – арыслан.*

Второй тип самый сложный вид аудирования. Поэтому запись можно прослушать несколько раз, разобраться во всех слов и понять каждое слово. Задания по данному типу целесообразно предлагать со второй четверти, когда у них имеется определенный словарный запас и небольшой опыт по аудированию. Задачей аудирования с пониманием основного смысла услышанного является усвоение детьми общего смысла услышанного. Данный тип аудирования развивает языковую догадку. Например,

1) Прослушайте текст. О каком фрукте идет речь? Как определили? Как звери разделили на каждого этот фрукт?

Куян агаста алма күрзе. Карга алманы ергә төшөрөп ебәрзе. Алма терпенең өстөнә килеп төштө. Куян, карга һәм терпе алманы бүлешә алманы.

Айыу уларга алманы бүлеп алырга кәңәш бирзе. Һәр береһе алма ашаны.

Аудирование с целью извлечь необходимой информации требует от учащихся осмысление только интересующей информации. По обучению данному типу аудирования можно предложить следующие виды работ:

1) Прослушайте диалог. Где живет зайчик?

– *Был төлкөмө?*

– *Юк, был – куян.*

– *Куян кайза йәшиәй?*

– *Куян урманда йәшиәй.*

– *Уның өйө буламы?*

– *Юк, ул үзенә оя эшләмәй.*

– *Ә кайза йоклай?*

– *Куян кыуак астында йоклай.*

2) Прослушайте диалог. Апельсин в Башкортостане растет?

– *Был ниндәй емеш?*

– *Был – әфлисун. Ул кызгылт һары төстә була.*

– *Әфлисун Башкортостанда үсәме*

– *Юк. Ул йылы яктарза ғына үсә.*

– *Һин әфлисун яратаһыңмы?*

– *Бик яратам. Әфлисун – бик тәмле емеш. Ул витаминдарга бай.*

В методике обучения языкам аудиопражнения классифицируются в три типа предтекстовые, текстовые и послетекстовые [3:232]. Предтекстовые упражнения направлены на создание у детей мотивации, настроя на прослушивание, они снимают напряжение и улучшают уровень понимания речи. К ним можно отнести, например, при прослушивании сказки Братьев Гримм «Горшочек каши» («Бутка көршәге») предлагаем следующие задания:

1) 1-ый ряд следит за развитием событий (девочка пошла в лес за ягодами, встретила бабушка, бабушка дала волшебный горшочек, мама обрадовалась, девочка

пошла играть, мама решила варить кашу, каша варится, каша вытекла на улицу, девочка остановила процесс), 2-ой ряд – за поведением героев, 3-й ряд называет кульминационный в момент сказке.

2) при прослушивании сказки *«Һорокай мажаралары»* («Приключения серого Зайки»):

1-ая группа наблюдает за поведением диких животных осенью, зимой, 2-ая группа – за поведением непослушного серого Зайки, 3-я группа записывает слова, которые обозначают цвет.

3) при прослушивании стихотворения «Көзгө уңыш» («Урожай») повторить название овощей на башкирском языке по предметным картинкам. При прослушивании дети должны запомнить название овощей и чем они полезны.

При выборе предтекстовых упражнений учитель ориентируется на знания языка учащихся и времени. Текстовые упражнения направлены на максимальное облегчение понимания текста.

Цель послетекстовых упражнений: контроль и рефлексия. Они направлены на проверку понимания содержания и анализа языкового материала. Например:

1) после прослушивания стихотворения М. Хисматуллиной «Бесәй китте еләккә» («Кошка ходит за ягодами») учитель задает вопросы: *Куда ходит кошка за ягодами? Знает ли она, где растет ягода? Что она думает? Кто помог кошке найти ягоды?*

2) после прослушивания стихотворения З.Акбутиной «Еләктә» («Когда собирали ягоды») учитель задает вопросы: *Как собирает ягоды Зубаржат? Как вы понимаете «кулдары уйнап тора»? Как собирает Газиз? Сможет ли Газиз собрать полное ведро ягод? Что для этого необходимо?*

Возможно вторичное прослушивание стихотворений.

РЕЗУЛЬТАТЫ

Систематическая работа по обучению аудированию на уроках башкирского языка помогает совершенствоваться у обучающихся произношение, у обучающихся вырабатывается привычка произносить звуки правильно, интонацию, языковую догадку.

При организации работы по аудированию на уроках башкирского языка на начальном этапе необходимо обратить внимание на следующие аспекты:

- перед каждым аудированием нужна подготовка обучающихся к прослушиванию текста(можно посмотреть картинки к тексту, начать дискуссию, повторить лексику и т.д.)

- аудиотексты должны быть интересными, познавательными и посильными для обучающихся, аудиозадания – увлекательными(дети с большим желанием слушают знакомые им сказки на башкирском языке, лучше запоминают часто повторяющиеся слова в предложениях, в тексте и т.д.);

- для успешного обучения аудированию важно учитывать психологические особенности детей (в первом классе у детей происходит постепенная смена ведущей игровой деятельности к учебной, но все же игра сохраняет свою ведущую роль);

- после каждого аудирования необходима проверка и обсуждение результатов проделанной работы(учитель может определить для себя типичные ошибки и подкорректировать ход организации работы по аудированию);

- в целях удержания интереса детей, после выполнения аудиоупражнений целесообразно предложить творческие мотивирующие задания.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Вышеперечисленные теоретические положения реализовались авторами статьи при подготовке учебно-методического комплекса по башкирскому государственному языку для обучающихся 1-го класса полилингвальных образовательных организаций «Әйзә, башкортса һөйләшәйек!» Практика показала, что объем, тематика аудиоупражнений, выбор аудиоматериала на разных этапах урока, способствуют повышению эффективности занятия достичь цели и выполнить задачи по формированию поликультурной языковой личности.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

- 1 <https://normativ.kontur.ru/document?moduleId=1&documentId=445216&ysclid=lur8kd38fv78603792>
- 2 Клобукова Л.П., Михалкина И.В. Проблемы обучения аудированию в зеркале реальной коммуникации // Мир русского слова. – 2001. – № 3. – С.76-79.
- 3 Пассов Е. И., Кузовлева Н. Е. – Основы коммуникативной теории и технологии иноязычного образования.// Методическое пособие преподавателей русского языка как иностранного. – Москва, 2010. – 178 с
- 4 Степанова Ю.В. Языковая личность и аспекты ее изучения // Вестник Тюменского государственного университета. – 2012. – № 1. – С.187- 190.
- 5 Харисов Ф.Ф. Татар телен чит тел буларак өйрәтүнең фәнни-методик нигезләре. – Казан: КФУ нәшриәте, 2015. – 301 с.

REFERENCES

- 1 <https://normativ.kontur.ru/document?moduleId=1&documentId=445216&ysclid=lur8kd38fv78603792>
- 2 Klobukova L.P., Mihalkina I.V. Problemy obučeniya aýdírovaniý v zerkale realnoi kommúnikatsii // Mir rýsskogo slova. – 2001. – № 3. – S.76-79.
- 3 Passov E. I., Kýzovleva N. E. – Osnovy kommúnikativnoi teorii i tehnologii inoiazыchnogo obrazovaniya.// Metodicheskoe posobie prepodavatelei rýsskogo iazyka kak inostrannogo. – Moskva, 2010. – 178 s
- 4 Stepanova Yú.V. Iazykovaia lichnost i aspekty ee izýcheniya // Vestnik Týmenskogo gosýdarstvennogo úniversiteta. – 2012. – № 1. – S.187- 190.
- 5 Harisov F.F. Tatar telen chít tel býlarak óiráteúneñ fánni-metodik nigezläre. – Kazan: KFÝ náshriáte, 2015. – 301 s.

Көп тілді жалпы білім беретін ұйымдарда бастауыш сынып оқушыларын мемлекеттік тіл ретінде башқұрт тілі сабақтарында тыңдауға үйрету

С.А. Тагирова¹, Г.С. Даулеткулова¹

М. Ақмолла атындағы Башқұрт мемлекеттік педагогикалық университеті, Уфа қ., 450000, Ресей Федерациясы

Мақалада башқұрт тілі сабақтарында мемлекеттік тіл ретінде тыңдауды оқытудың әдістемелік аспектілері қарастырылады. Мақала авторлары бастауыш сынып оқушыларын тыңдауға үйретудің бірқатар негізгі әдістемелік аспектілерін және оларды башқұрт тілі бойынша өзі әзірлеген оқу-әдістемелік кешен негізінде практикалық қолдануды қарастырады.

Кілт сөздер: башқұрт тілін оқыту, көпмәдениетті тілдік тұлға, тыңдау, көп тілді гимназия.

S.A.Tagirova¹, G.S.Davletkulova G.Sh¹

Bashkir State Pedagogical University named after M.Akmulla, Ufa, 450000, Russian Federation

The article examines the methodological aspects of teaching listening in the lessons of the Bashkir language as the state language. The authors of the article consider a number of basic methodological aspects of teaching listening to younger schoolchildren and their practical application on the basis of the educational and methodological complex on the Bashkir language developed by him.

Keywords: teaching the Bashkir language, multicultural linguistic personality, listening, multilingual gymnasium.

МҒТАР 14.14.01

Д.К. Кажобаева¹, Г.К. Кажобаева²

¹филология магистрі, Б.Ахметов атындағы Павлодар педагогикалық колледжі, Павлодар қ., 140000, Қазақстан Республикасы. Email:dinara18.08.77

²ф.ғ.к., қауымдастырылған профессор, Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., Қазақстан Республикасы. <https://orcid.org/0000-0002-1177-5421> Email: guldenkgk@mail.ru

Ы.АЛТЫНСАРИН ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНДАҒЫ ҚҰНДЫЛЫҚТАР КӨРІНІСІ ЖӘНЕ ОНЫ ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯМЕН ОҚЫТУ

Мақалада Ыбырай Алтынсарин еңбектеріндегі құндылықтар көрінісі, өміршеңдік сыры, заманауи балалардың тәлім-тәрбиесіндегі орны, маңызын жоймау қырлары қарастырылды. Ұлы ағартушының шығармашылық болмысы жөнінде ой қорыта отырып, шығармаларындағы ұлттық мұрат, еңбек, білім, руханият құндылықтар сөз болды. Ұрпақты жастайынан тәрбиелеудің маңыздылығы ұлы ағартушы шығармашылығымен сабақтасып жатқандығы сөз болды. Өлеңдері, әңгімелерінің заманауи мәні қарастырылды. Ыбырай Алтынсарин әңгімелерінің жас ұрпақтың тәрбиесіне сапалы жол ашатындығы талданды. Жазушы бала санасына, танымына ықпал етерлік мәні зор еңбектерді мәңгілік, өміршең мұра етіп қалдырғандығы дәйектелді. Жазушының еңбектеріндегі құндылықтарды жаңа технологиямен оқытудың жолдары көрсетілді.

Кілт сөздер: тұлға, құндылық, ұлттық мұрат, оқыту технологиясы

КІРІСПЕ

Қазақтың ХІХ ғасырдағы ұлы ағартушысы, ғалым-этнограф, ақын, жазушы, аудармашы, ұстаз Ыбырай Алтынсарин жөнінде ғылымда әлі зерттеулер жасалып, мұрасын, тұлғасын тану жолында ғылыми ізденістер жалғасуда.

Ыбырай Алтынсарин – қазақ ұрпағын сауатты әрі білімді болуын қалаған тұлға. Бала тәрбиесінде, білім алу жолында, кәсіпке баулу ісінде өз ұлттық ерекшелігіне сәйкес келу идеясын ұсынды. Қазақтың болашағына асқан зор үмітпен қарады. Ыбырай әрбір ауылда мектептердің болуын қалады және соған қол жеткізе алды. Қазақ қоғамының сауатын ашу тек бастауыш деңгейінде қалып қоймау керектігін алға шығарды. Ы.Алтынсариннің ағартушылығы тек педагогика мен психологияға ғана емес, тіл, әдебиет, әлеуметтану, мәдениеттану, тарих саласына, барлық ғылым саласына ортақ зерттеу нысанына айналды.

Мұның өзі Ы.Алтынсариннің білім-ғылым, еңбек, ақыл-ой мәдениеті жөнінде ойларының өміршендігін, заманауи құндылығының зор екендігін дәлелдей түспек.

ӘДІСТЕМЕ ЖӘНЕ ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ

Мақалада негізгі әдіс ретінде талдау, са-ралау, жинақтау және жаңа инновациялық технологияларды қолдану әдіс-тәсілдері қолданылды. Мақаланың талдау материалдарына мектеп бағдарламасына кірген және бағдарламадан тыс оқытылуға ұсынылатын әңгімелер алынды.

ТАЛҚЫЛАУ

Қазақ тарихында педагогикалық ой-пікірдің негізін тұңғыш қалаушы. Қазақ даласына бұрын-соңды болмаған жаңа үлгідегі мектеп ашушы, ұйымдастырушы. Сауат ашып, білім берудің негізін қалаушы. Дидактикалық оқыту ұстанымдары мен балаларды тәрбиелеуге арналған әдістемелік нұсқаулықтарды алғаш рет ғылыми негіздеуші, яғни Ұлттық білім беру жүйесін алғаш қалыптастырушы ғалым.

Ағарту ісін, бастауыш және кәсіби мектептерді ұйымдастырушы, әсіресе қыз балалардың білім алуын алғаш рет жолға қоюшы демократ-педагог.

Адамгершілікке тәрбиелеу идеясын көтеріп, оны шешу жолдарын іздестірген педагог-ғалым.

Оқулықтың, оқу құралдарының алғашқы авторы және алғашқы құрастырушы, оқулық жазу мәдениетін, оқулық жазу технологиясын тұңғыш негізін салушы. Өз заманында тек қазақ елінде ғана емес, жалпы Орта Азия елдеріне үлгі боларлық оқу құралдарының авторы.

Жазба балалар әдебиетінің алғаш ғылыми негізін қалаушы.

Қазақ даласына мәдениеттің жаңа үлгілерін алғаш таратушы.

Мектепте діни білімді ғылыми-жаратылыстану саласымен тұңғыш ұштастырушы педагог-ғалым.

Ыбырай салған ағартушылық жол, ағартушылық мектеп – Алаш зиялыларын, қазақтың көптеген көрнекті тұлғаларын қалыптастырған мектеп.

Ыбырай Алтынсариннің қазақ даласында мектеп ашуы, білім мен мәдениет гармониясын үйлестіруі басты жаңалығы дер едік.

Қазіргі кезеңде айтылып, қолданып жатқан заманауи білім беру, кәсіпке баулып, даярлау, жаңа технологияларды пайдалану, инновациялық технологияны дамыту, интеллектуалды маман дайындау, білім берудегі ынтымастық, ізгілендіру идеясын да сол кездің өзінде-ақ Ыбырай Алтынсариннің білім, ғылым құндылығы туралы шығармалары мен еңбектеріндегі ой-тұжырымдарынан бастау алып қалыптасқан еді. Оған бір ғана дәлел келтірсек, «Өнер-білім бар жұрттар» өлеңін атасақ та болар.

Өнер - білім бар жұрттар

Тастан сарай салғызды;

Айшылық алыс жерлерден,

Көзінді ашып - жұмғанша,

Жылдам хабар алғызды.

Аты жоқ құр арбаны

Мың шақырым жерлерге,

Күн жарымда барғызды.

Адамды құстай ұшырды;

Мал істейтін жұмысты

От пен суға түсірді;

Отынсыз тамақ пісірді,

Сусыздан сусын ішірді.

Теңізде жүзді балықтай,
Дүниені кезді жалықпай [1].

Бүгінде өзіміз куәсі болып отырған инновациялық технология, сандық технология даму көрінісін көрегендікпен атап кетті. Бұл күнде Ыбырайдың ғылыми болжамы, топшылауы шындыққа айналып, құндылығын жоймай, өрістей түсті.

Осы өлең жолындағы мына бір жолдарға назар аударсақ,
Ат өнері білінбес
Бәйгеге түсіп жарыспай;
Желкілдеп шыққан көк шөптей
Жаңа өспірім достарым,
Қатарың кетті-ау алысқа-ай,
Ұмтылыңыз, қалыспай [1].

Ыбырай Алтынсариннің «Ат өнері білінбес Бәйгеге түсіп жарыспай» салыстыруынан-ақ, бүгінгі күні өзімізге таныс білімнің өлшем көздерінің, бағалау жолдарының бірі: ғылыми жобалар қорғауы, пәндік түрлі олимпиадалар, небір интеллектуалды байқаулармен ойы үндесіп жатыр емес пе?!

Жастарды еңбекке баулып, мамандықтарын дұрыс таңдауға бағыт беру жеке тұлғаның болашақ өміріне әсер ету күшін, оқушы бойындағы қабілетті еңбекпен, шығармашылықпен қалыптастырып, дамыту мәселесін алғаш рет іспен дәлелдеген Ыбырай Алтынсарин еді. Оған дәлел, 1880 жылы Ыбырай Алтынсариннің идеясымен Орынбор, Торғай қалаларында ер балаларға ағаш ұсталығын, ал қыз балаларға киім тігу үлгілерін үйрететін қолөнер және ауылшаруашылық мектептері ашылуы болса, алғаш рет кәсіби білім беру мазмұны Ыбырай ісінен бастау алып, осы игі іс күні бүгінге дейін заманауи мәнін жойған емес, керісінше, сұранысқа ие болды.

Оқу, білімді насихаттау жолында кітапхананың маңызы жөнінде де алғаш ой айтып, білім жетілдіру мәселесін де алғаш көтерген Ыбырай Алтынсарин болатын. Қазіргі білім жетілдіру курс мәселесін тұңғыш рет мәселе етіп көтерген де Ыбырай Алтынсарин болып отыр. Торғай облысындағы мектептердің жанынан оқытушыларға, оқушыларға арналған кітапханалар ашу үшін ақша қаражат жинап, ұмтылыс жасауы да, 2-3 кластық халық мектебін бітіріп, қырда жүрген жалпы сауатты адамдар өз білімдерін жалғастыру үшін, білімдерін өз бетімен көтере берулері үшін кітапхананың маңызы зор екенін айтуы да Ильминскийге жазған хаттарынан көреміз.

Ы.Алтынсариннің білім-ғылым туралы ойлары ұлттық мұрат, ұлттық мүддемен орайласып жатыр. 1879 шыққан «Қазақ хрестоматиясы» кітабының алғы сөзінде: «...бір ескеретін нәрсе – қазақ халқы азбаған, табиғаты таза халық. Оның талабы біреу салып берген тар шеңбердің қыспағына сыя алмайды: ой- пікірі еркін, оның келешегі үшін оған тек сана-сезім жағынан жалпы білім мен пайдалы өнерді үйрену керек болып отыр» [2]- деп жазды, міне, осы ойлары қазақ біліміне, ғылымына деген шын жанашыр көзқарасын айғақтап, ұлттық мұратын танытып отыр. Бұл ойлары әлі де маңызы зор демекпін, Тәуелсіз елдің болашағы жарқын, баянды болу үшін Ыбырайдың осы бір тұжырымды ойына назар аудару қажет. Ұлт болашағы, тағдыры үшін «қазақ халқы азбаған, табиғаты таза халық», «біреу салып берген тар шеңбердің қыспағына сыя алмайды» деген сөздері дәл бүгінгі заманға айтылғандай.

Д.Ж.Кемелхан, Жарилкапова А. Б. «Ыбырай Алтынсарин әңгімелеріндегі рухани құндылықтар» атты мақалада: «Ы. Алтынсарин өз шығармаларында адамның бойындағы ұлы қасиет – адамгершілік-рухани тәрбиенің маңыздылығын ең басты құндылық деп санады. Ыбырай әңгімелерінің құрылымы, мәнмағынасы, тәрбиелік мәні бала санасына ерекше әсер етіп, баланың қызығушылығын оятып, баланың бойына тереңінен тәрбие нәрін құйып, қоғамда адамгершілігі жоғары адамдар қалыптастырады.

Қазақ халқының ежелден келе жатқан рухани қазынасының бірі. Ибалы ұл, инабатты қыз – өмір көркі, Әдептілік белгісі иіліп сәлем бергені депкелер ұрпаққа тәрбие беріп, адал

ниет, ақтілек білдіріп отырған. Рухани-адамгершілік тәрбиесі өзіндік сананы дамытуға жағдай жасауды, жеке тұлғаның әдеп ұстанымын, оның қоғам өмірінің нормалары мен дәстүрлерімен келістірілетін моральдік қасиеттерін және бағдарларын қалыптастыруды болжайды. Рухани-адамгершілік құндылықтармен білім жүйесін дамытып қалыптастыру жаңа қоғамның дамуындағы мәні зор, маңызды бағыт. Оқушыларды рухани-адамгершілікке тәрбиелеу, болашағына жол сілтеу – бүгінгі қажетті, кезек күттірмес мәселе. Рухани-адамгершілікке тәрбиелеу білім беру мен ғана шектелмейді. Баланың сезіміне әсер ету арқылы ішкі жан дүниесін ояту нәтижесінде оның рухани-адамгершілік қасиеттері қалыптасады» [3] деп ұлы ағартушы шыңармашылығының рухани құндылықтарының маңызын, мәнін көрсетеді.

Ыбырай Алтынсарин «Әке мен бала», «Шеше мен бала», «Мейірімді бала», «Сәтемір хан», «Талаптың пайдасы», «Әдеп», «Бір уыс мақта», «Бақша ағаштары», «Асыл шөп», «Байұлы», «Білгеннің пайдасы», «Алтын шеттеуік», «Жаман жолдас», «Тәкаппарлық», «Өтіріктің залалы», «Ақымақ дос», «Аурудан - аяған күштірек», «Жомарт», «Мұжық пен жасауыл», «Салақтық», «Сарандық пен жинақтылық», «Жан-жануарлардың таласқаны», «Сауысқан мен қарға», «Тышқанның өсиеті», «Қарға мен құрт», «Түлкі мен ешкі», «Полкан деген ит», «Өрмекші, құмырсқа, қарлығаш» шағын әңгімелері арқылы еңбек, оқу-білім құндылығын дәріптейді, ізгілікке шақырады.

«Асыл шөп» атты әңгімеде Зылиха мен Бәтима деген екі кейіпкердің ауыр жәшіктерді көтеріп келе жатқан кездегі диалогы келтірген. Бәтиманың жәшігінің жеңілдігіне қызыққан Зылихаға қысқа жауап қайырумен әңгіменің мәні ашылады. Яғни жәшікке асыл шөп салғандығын, ол шөптің сабыр деп аталадығын айтады. Осы диалог арқылы Ыбырай Алтынсарин оқырман қауымға сабырлықты асыл шөпке балап, қашанда сабыр етудің ең абзал іс екендігін көрсетеді. Ыбырай әңгімелерінің өзектілігі сол ол біздің заманымызға дейін құнды болды, қазіргі кезде де өміршендік мәнін жойған емес, сондықтан еңбектеген баладан еңкейген қартқа дейін оқуы тиіс.

«Дүние қалай етсең табылады?» деген әңгімеде француз жұртында болған оқиға баяндала отырып, Ыбырай Алтынсарин осы әңгімесінде зиялы, білімді адам мен Антон арасындағы диалог, диалогтың Антонның ары қарайғы ғұмырына әсері баяндалады. Яғни, білімді адамның сөзі арқылы Антон өз өмірін өзгертіп, еріншектігі мен немқұрайлығының әсерінен тіленшілікке түскендігін ұғынады. Ыбырай Алтынсарин білімді адамның сөзі арқылы Антонды ғана емес, барша оқырманды еңбекқорлыққа, білімділікке шақырады.

«Бақша ағаштары» атты әңгімеде әке мен баланың диалогы беріледі. Әңгіме барысында әкесі түзу мен қисық ағашты бала алдына салыстырып көрсете отыра, ағашты қалай күтсең, баланы да солай күту керектігін жеткізеді. Күтілмеген, қаралмаған ағаш қисық болып өсетіні тәрізді бала тәрбиесі де оған тиісті назары бөлінбесе нашар болатындығын түсіндіреді.

Ыбырай Алтынсариннің әңгімелері заман ағысы қалай қарай бағыт алса да құндылығын жоғалтпайтын әңгімелер. Оның өміршендігін жоғалтпауының себебі: адамның қай заманда өмір сүргеніне қарамастан, жалпыға ортақ құндылықтар мен қасиеттердің дәріптеліп, білім, ғылым, еңбек, руханият құндылығын басты орынға қоя алғандығында деуге болады. Ыбырай Алтынсарин қандай адам, ұлт болмасын бәріне таныс, түсінікті дүниелерді шығармашылығына өзек еткен.

Ұлы ағартушы адамдыққа, адалдыққа, әділдікке, шын достыққа, қажырлы еңбекке, жігерлілікке, тапқырлыққа, елін сүйуге үндеді. Жазушының қай әңгімесі болсын, бала кезінен бастап дұрыс тәлім- тәрбие беруге бағытталып, еңбектің қадірін ұғындырып, оқу, өнерге талпындыра отырып, мінез-құлық мәдениетін қалыптастыруға тәрбиелейді.

НӘТИЖЕЛЕР

Ыбырай Алтынсарин ұрпақтың танымы мен тәрбиесіне ықпал етерлік құндылықтарды өміршең мұра етіп қалдырды. Ұлы ағартушы шығармаларын еңбек құндылығына баулитын, мінез-құлық мәдениетіне тәрбиелейтін, білім-ғылым қадірін ұғынуға жетелейтін әңгімелері деп бөлуге болады. Еңбек құндылығына баулитын әңгімелер («Әке мен бала», «Бір уыс мақта», «Бай баласы мен жарлы баласы», «Білгеннің пайдасы», «Қыпшақ Сейткұл», «Өрмекші, құмырсқа, қарлығаш»), мінез-құлық мәдениетіне тәрбиелейтін әңгімелер («Асыл шөп», «Бақша ағаштары», «Алтын шеттеуік», «Шеше мен бала», «Аурудан - аяған күштірек», «Мейірімді бала», «Полкан деген ит», «Тышқанның өсиеті», «Түлкі мен ешкі», «Қарға мен құрт», «Сауысқан мен қарға», «Жан-жануарлардың таласқаны», «Байұлы», «Әдеп», «Таза бұлақ», «Мұжық пен жасауыл», «Жомарт», «Салақтық», «Сараңдық пен жинақтылық», «Жаман жолдас», «Тәкаппарлық», «Өтіріктің залалы», «Ақымақ дос»), білім-ғылымға, оқуға, талапты болуға шақыратын Сәтемір хан», «Талаптың пайдасы», «Зеректік») әңгімелерінің заманауи танымдық-тәрбиелік мәні зор.

«Әке мен бала», «Бір уыс мақта», «Бай баласы мен жарлы баласы», «Білгеннің пайдасы», «Қыпшақ Сейткұл», «Өрмекші, құмырсқа, қарлығаш» тәрізді әңгімелерінде еңбек қадір-қасиетін, құндылығын, адам өміріндегі маңызды орнын бейнелей келе, әңгімелері «еңбек түбі – береке» деген халқымыздың даналық ойымен сабақтасып жатыр. Жазушы шығармашылығында еңбек құндылығын балаларға ерекше насихаттай отырып, еңбектің қадір-қасиетін, оның адам өміріндегі мәнін жас ұрпақтың танымына, санасына жеткізуді мақсат етеді.

«Өрмекші, құмырсқа, қарлығаш» әңгімесіндегі ата мен баланың диалогімен оқиғаны қызықты өрбіте келе, жаратылыста тіршілік иелерінің бәрінің бос жүрмей, еңбектеніп жүргендігіне баланың көңілін бөлдіреді. Әңгіме оқиғасы балаларға адам баласы үшін еңбектен асқан қадірлі де маңызды ештеңе жоқтығын, тіршіліктегі адам мен өзге де тіршілік иелерінің ұқсастығын, ол ұқсастық еңбектенуден көрінетіндігін түсіндіреді. Жазушы еңбек құндылығын ұғуға жетелеп отыр.

Білім-ғылымға, оқуға, талапты болуға шақыратын әңгімелер: «Сәтемір хан», «Талаптың пайдасы», «Зеректік». Ыбырай Алтынсарин адам бойындағы қасиеттерді, білімнің, оқудың, талаптың пайдасын, адам өміріндегі мәнін әңгімелерінде айрықша суреттеген. Балаларды жастайынан қайырымды істерге, мейірімді де сабырлы мінезге баулуды мақсат тұтса, енді бір әңгімелерінде оқу, білім құндылығын алға шығарды.

Ұлы ағартушы Ы.Алтынсариннің қай еңбектерін оқып, талдап қарасақ, өмірлік мәні зор, терең мағыналы үлгі-өнеге, ғибратқа толы. Ұрпақты бала жастан пайдалы іспен шұғылданып, кәсіп жасап, адал еңбектің етудің маңызын ұқтырып, өміршеңдікті сақтай отырып, танымдарына сыйғыза білген.

Бүгінгі таңда ұлы ағартушы, тұңғыш педагог-жазушының шығармашылығын оқытудың жаңа технологиясын қолдана отырып меңгерту маңызды мәселелердің біріне айналды. Инновациялық технология оқу мен үйре-нудің негізін ойлау мен рефлекцияға негізделген интербелсенді әдістер құрайды [4].

«Түймедақ», «Семантикалық карта», «Домино», «Балық қаңқасы», «Венн диаграммасы», «ПОПС формуласы», «Қос жазба күнделігі» т.б. [5]

Ы.Алтынсарин шығармашылығындағы құндылықтар көрінісін талдау барысында жоғарыда аталған әдіс-тәсілдерге сүйене отырып, шығарма талдауға ұсынылады.

✓ Ы.Алтынсариннің «Асыл шөп», «Бақша ағаштары», «Алтын шеттеуік», «Шеше мен бала» әңгімелерін «Венн диаграммасы» арқылы салыстырыңыздар.

✓ «ПОПС формуласы» арқылы «Таза бұлақ» туралы пікірлеріңізді

білдіріңіздер.

1. Өз пікіріңді жаз;
2. Пікіріңді дәлелде;
3. Өмірмен байланыстыр;
4. Қорытынды жаз.

- ✓ Ыбырай Алтынсарин «Өтіріктің залалы», «Жаман жолдас» т.б. әңгімелерінің мәні төңірегінде кластер құрыңыздар.
- ✓ Ы.Алтынсарин әңгімелеріндегі құндылықтарды талдау барысында «Блум түймедағы» тәсілі арқылы қарапайым сұрақтар, анықтаушы сұрақтар, тәжірибелік сұрақтар, интерпрета-циялық сұрақтар, шығармашылық сұрақтар (болжам), бағалаушы сұрақтар (салыстыру) құрастырыңыздар.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қорыта келе, еңбекке баулуда, ілім, білім, ғылымды игертуде және оқытуда Ыбырай Алтынсариннің ойларының заманауи құндылығы зор. Жаңартылған білім беру мазмұнының іске асуында ұлы ағартушының шығармаларындағы құндылықтар өзекті де өміршең.

Ұлы ағартушы шығармаларында адам, отбасы, Отан, тіл, руханият, білім, еңбек, табиғат құндылықтары молынан насихатталды. Сондықтан тәлім-тәрбие, таным жайында сөз қозғағанда, алдымен қазақтың тұңғыш ағартушы-ұстазы Ыбырай Алтынсарин есімі оралары сөзсіз.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Ыбырай (Ибраһим) Алтынсарин. Қазақ хрестоматиясы. «Білім», 2003.-112 -бет.
2. Алтынсарин Ы. Таза бұлақ: өлеңдер, әңгімелер, очерктер, хаттар. – Алматы: Раритет, 2008. – 208б. – «Балалар әдебиетінің алтын қоры» сериясы
3. Ыбырай Алтынсарин әңгімелеріндегі рухани құндылықтар. <https://www.google.com/search?q>
4. Пиаже, Ж. Речь и мышление ребенка [Текст] / Пер. С фр. и англ. – М.: Педагогика-Пресс,1999. – 347 б.
5. Курманова, А. К.Жаңартылған білім мазмұны-на сай студенттердің шығармашылығын дамытуда қолданылатын интербелсенді әдістер // «Қазақ тіл білімінің өзекті мәселелері» атты халықаралық ғылыми конференция материалдары [Мәтін]. – Көкшетау, 2017, 2 том. – Б.194
6. Ыбырай Алтынсарин мұрасы. Библиографиялық көрсеткіш Қостанай, 2016.

REFERENCES

1. Ybyrai (Ibrahim) Altynsarin. Kazak hrestomatiyas: «Bilim», 2003. – 112 b.
2. Altynsarin Y. Taza bulak: olender, angimeler, ocherkter, hattar. – Almaty: «Raritet», 2008. – 208 b. – «Balalar adebietinin altyn kory» seriyasy
3. Ybyrai Altynsarin angimelerindegi ruhani kundulyktar. <https://www.google.com/search?q>
4. Piazhe, Zh. Rech' i myshlenie rebenka [Tekst] / Per. S fr. i angl. – Moskva: Pedagogika-Press,1999. – 347 b.
5. Kurmanova, A.K. Zhanartylgan bilim mazmunyna saj studentterdin shygarmashylygyn damytuda koldanylatyn interbelsendi adister // «Kazak til biliminin ozekti maseleleri» atty halykaralyk gylymi konfereniya materialdary [Matin]. – Kokshetau, 2017, 2 tom. – B.194
6. Ybyrai Altynsarin murasy. Bibliografiyalyk korsetkish Kostanai, 2016.

Отражение ценностей в творчестве И. Алтынсарина и его обучение новым технологиям

Д.К. Кажобаева¹, Г.К. Кажобаева²

¹Павлодарский педагогический колледж имени Б. Ахметова, г. Павлодар, Республика Казахстан.

²Кокшетауский университет имени Ш. Уалиханова, г. Кокшетау, Республика Казахстан.

В статье рассмотрены ценности в творчестве Ыбырая Алтынсарина и роль произведения в воспитания современных детей. Размышляя о творческой натуре великого просветителя, его произведения отражают национальное наследие, труд, образование, духовность. Также

было отмечено, что важность воспитания поколения в молодом возрасте отражена в великих произведениях автора. Рассмотрено современное значение стихотворений и рассказов. Рассказы Ибрая Алтынсарина были проанализированы как качественный способ воспитания подрастающего поколения. Великий писатель оставил непреходящее, жизнеутверждающее наследие произведений, способствующих развитию сознания и знаний детей. Работы автора показывают, как обучать ценностям с помощью новых технологий. Ключевые слова. Личность, ценность, национальный идеал, технология обучения

Reflection of values in the work of I. Altynsarin and his training in new technologies

D.K. Kazhibaeva¹, G.K. Kazhibaeva²

¹ Pavlodar Pedagogical College named after B. Akhmetov, Pavlodar, Republic of Kazakhstan.

² Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov, Kokshetau, Republic of Kazakhstan.

The article discussed the values of Ybyrai Altynsarin's works, the secret suspense of life, the place of education of modern children, and the aspects of not eliminating their importance. Reflecting on the creative nature of the great educator, his works reflect edited national heritage, labor, education, spirituality. It was noted that the importance of raising a generation at a young age is related to the great works of the Enlightenment. The modern meaning of poems and stories was considered. Ibray Altynsarin's stories were analyzed as a quality way to educate the younger generation. It was noted that the writer has left a lasting and lasting legacy of works that contribute to the consciousness and knowledge of children. The author's works show how to teach values with new technologies.

Keywords: Personality, value, national ideals, teaching technology

FTAMP 14.01.45

Б.Е.Акмагамбетова¹, Н.К.Смагулова²

¹Докторант, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ, 010000. Қазақстан Республикасы. <https://orcid.org/0000-0002-9662-893> E-mail: bibigul1013@mail.ru

²ф.ғ.к., қауымдастырылған профессор, Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ, 020000. Қазақстан Республикасы.

<https://orcid.org/0000-0002-8822-5807> E-mail: Smaghulova13@mail.ru

ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУ ЖОЛДАРЫ

Мақалада оқушылардың зерттеушілік қабілетін дамыту жолдары мәселесі қарастырылған. Инновациялық педагогикалық технологиялар мен әдістердің аясында оқу-зерттеу қызметі ерекше орын алады. Мақалада зерттеушілік дағды қалыптастыру жұмыстары бастауыш мектептен жақсы жолға қойылуы өте маңызды екені айқындалған. Себебі дәл осы жастағы оқушыларға белсенді, шығармашылық және өзіндік іс-әрекеті, талдау, синтездеу және олардың нәтижелерін бағалау әдістері туралы білімнің, дағдылардың негізі қалануы керек екені сараланған. Зерттеу жұмысы - бұл мәселені шешудің маңызды жолдарының бірі екендігі нақтыланған. Сондықтан оқушыларды "зерттеуші" позициясына қоятын әрекет қазіргі заманғы білім беру жүйелерінде жетекші орын алады. Оқу-зерттеу іс – әрекеті-бұл оқушылардың, зерттеу дағдыларын, білім алушы үшін субъективті жаңа білім мен іс-әрекет болып табылатындығы айқындалған.

Кілт сөздер: зерттеушілік, дағды, талдау, синтез, өзіндік іс-әрекет, шығармашылық, білім беру, бағалау әдістері.

КІРІСПЕ

Халықтың руани байлығы – әдебиет. Ұлт ұстазы А.Байтұрсынұлы өзінің әйгілі «Әдебиет танытқыш» еңбегінде «Әдебиет - сөз өнері» деп анықтама берген болатын. Көркем әдебиет туралы дала данышпандары, зерттеуші ғалымдар, әдебиеттанушылар ұлт әдебиеті туралы көптеген құнды пікірлер айтқан. А.Байтұрсынов көрнек өнерін бес тарауға жіктей келе: «... бесінші – нәрсенің жайын, күйін, түсін, ісін сөзбен келістіріп айту – бұл сөз өнері болады. Сөз өнері адам санасының үш негізіне тіреледі: ақылға, қиялға, көңілге. Ақыл ісі – аңдау, яғни нәрселердің жайын ұғыну, тану, ақылға салып ойлау; қиял ісі – тұрпатына, бейнесіне ұқсату, бейнелеу, суреттеп ойлау; көңіл ісі – түйю, талғау. Өлең тіліне ой сезімнің өткірлігі, тереңдігі тән» – дейді [1,4].

Ұлттың ұлылығын, ата-бабаның асыл мұрасын, парасаты мен пайымын танытатын, ұрпақты рухани ізгі қасиетке тәрбиелейтін ұлт әдебиеті қашанда құнды, әрі қасиетті.

МАТЕРИАЛДАР МЕН ӘДІСТЕР

Мектепте қазақ әдебиеті пәнінің оқушыны тұлға ретінде қалыптастырудағы орны ерекше. Себебі көркем шығарма табиғаты баланың қиялына ғана әсер етіп қоймайды оның ойы мен білімінің дамуына да жан-жақты әсер етеді. Мектеп бағдарламасына енгізілген көркем шығармалар оқушының рухани тұрғыдан кемелденуіне негізделетіні анық. Сондықтан да мұғалім көркем шығарманы оқытуда өзінің әдістемелік шеберлігін үнемі шыңдап отыруы қажет. Әдебиет сабағының басты нысаны көркем туынды. Мектеп бағдарламасына енгізілген лирикалық, эпикалық, драмалық шығармалар көбінесе ұлт әдебиетінің жауһар мұраларынан алынған үзінділер болып табылады. Шығармадан алынған үзіндіні оқытудың өз ерекшелігі бар. Сюжеттен үзіп алынғандықтан оқушыға түсінуге кей тұстарда қиындық туғызуы мүмкін. Бұны да есте ұстау керек.

НӘТИЖЕ

Көркем шығарманы әр оқушы өзінше қабылдайды. Кейбір оқушыларды көркем шығарма сюжеті қатты еліктіріп, көңіл күйіне әсер етіп жататыны да кездеседі. Орта буын сыныптарының оқушылары басты кейіпкерге ұқсағысы келіп немесе оның іс-әрекетінен үлгі алып, тіпті оның ісін жалғастырғысы да келіп жататыны шындық. Себебі көркем шығарма оқу барысында оқушыларды шығарма сюжеті мен кейіпкерлер тағдыры толғандырады кеді тіпті қызықтырады. Сондықтан осыған байланысты оқушылар өздерінің көңіл күйлерін білдіре алады.

Пән мұғалімі көркем шығарманы талдау кезінде онда көтерілген проблем, басты тақырыбы мен идеясы, көркем тілі, жазушы стилі сияқты сияқты сол көркем туындыны құрып тұрған көркемдік құрылымдарды жан-жақты қарастырып, талдау жасау қажет. туралы. «Әдебиетші мұғалім ең алдымен көркем сөз сипатын ашатын заңдылықтарды білуі керек. Сондай-ақ көркем туындыны талдаудың ғылыми әдістемелерін жетік меңгеруі қажет. Әдеби шығармаларды талдауда мұғалім мен оқушы арасында бірлескен еңбек, бірлескен шығармашылық, өнерпаздық орын алуға тиіс», - дейді белгілі әдіскер мұғалім Қ.Бітібаева. [2, 9 б]

Көркем туындыны оқытуда ең алдымен оқушыларға мәтіннің мазмұны игертіледі. Шығарманың мазмұнын меңгерген оқушы оны талдау кезінде кедергіге кездеспейді. Көркем туындының мазмұнын меңгеру оқушыларды көркемдік ойды эстетикалық тұрғыда қабылдауға дағдыландырады. Себебі көркем туындыны талдау дағдыларын, іскерлігі мен машықтарын дамыту үшін шығарма сюжетін толық меңгеру ең ұтымды жол

болып табылады. Мұғалім көркем туындыны талдау барысында мынадай міндеттерді алға шығарады:

1. Көркем туындыда көтерілген мәселе, автор ойы, идея, көркемдік құрамды бөлшектер,оны талдау; сол бойынша жұмыстар орындату;
2. оқушыны оқыған шығармаларын талдай білуге машықтандыру, дағды-іскерліктерін жетілдіру, әдеби талдауды үйрету қызметін ұйымдастырады.

Көркем мәтінмен жұмыс түрлері:

1. «Болжам» стратегиясы

оқиға мазмұны арқылы баланы қиялдату, ойын сыни көзқарасын дамыту проблемалық мәселе туғызу.

2. «Пікір алмасу» стратегиясы

оқушылар бір қорытындыға келетін мәселеге байланысты пікір таластырады, пайдалы пайдасыз жақтарын шешеді, белгілі бір тақырыпты алып әлеуметтік өмірімен байланыстыра отыра өз көзқарасын дамытады.

3. «Авторға сұрақ қою» стратегиясы

Оқушылар оқылған көркем шығарма бойынша өздерін толғандырған мәселе негізінде авторға сұрақ жолдайды.

4. «Елес құшағында» стратегиясы

«Партаға жатып барлық проблемалардан айырылып тек бүгінгі сабаққа ниеттеніңіздер. Тақырып бойынша сізді ерекше толғандырған бір сұрақты таңдап алыңыз. Ол туралы не жазасыз? Жазудың формасы қандай болмақ? Проблеманы қалай айқындайсыз? Оның шешу жолдарын қарастырыңыз. Шешім сіздің өміріңізде қолданыс табады деп ойлайсыз ба?»

5. «Күрделі-жеңіл сұрақтар» стратегиясы

Оқушылар мәтінмен жұмыс істей отырып мәтін мазмұны бойынша өздері тың сұрақтар құрастырады. Оқушы қатесіз түсініп оқуға тырысады, қойған сұрағына өзі жауап беруге дайын тұрады, басқа оқушылардың сұрақтарын мұқият тыңдап сұрақ құрастырудың ерекшеліктерін түсінеді.

6. «Қарама-қайшылық» стратегиясы

көркем шығармалардағы образдардың іс-әрекетін, мінез-құлқын, туындының идеялық ерекшелігін ашу мақсатында колданылады.

7. Концептуалды кесте

кейіпкер жанын түсінуге, өмірлік ұстанымын тануға, оның іс-әрекетіне адамгершілік тұрғыдан баға беруге үйретеді.

8. Венн диаграмма

Бір-бірімен айқасқан екі шеңбердің екі жағына салыстыруға берілетін объектілердің сипаттамалары жазылады. Ал айқасқан жерге екеуіне ортақ сипаттар тізіледі. Салыстыруға арналған тапсырмаларды осы диаграммаға салып, оқушылар қызыға толтырады, яғни салыстыру сияқты күрделі ойлау операциясын меңгереді.

9. Концептуалды

кесте

Бұл әдісті сын тұрғысынан ойлау жобасындағы сабақтың үшінші ой толғаныс кезеңінде пайдалану тиімді. Мұғалім сабақ бойына қарастырылған жаңа ақпарат жайлы, одан алған әсерін, не үйренгенін, нені әлі де біле түсу керек екенін т.б. жайлы өз пікірін қағаз бетіне түсіруді тапсырады. Жазуға уақыт береді. Уақыт аяқталған кезде оқушылар өз жазғандарымен топ мүшелерін таныстырады. Ең жақсы деп танылған жұмысты ұжымда оқуға болады.

Сипаттама Зерттеу объектісі	Эпитет	Теңеу	Кейіптеу	Синоним	Антоним

Үзінді	Қамысты терең көлдің сұқсырымын	Ақмарал осы жолы жығылмай кет.	Болғанда аузын сағат, ернін қақпақ.	Найманда екі жүзді наркескенмін.	Қанды көз, май жеп алғыш ақиықпын.	Жібекжол арғымақпын тұмарланған	Жел қобыз, жез тағалы еңіреумін
Біржан							
Сара							

Ұлы Абай он тоғызыншы қара сөзінде: «Адам ата-анадан туғанда есті болмайды, естіп, көріп, ұстап, тартып ескерсе, дүниедегі жақсы, жаманды таниды дағы, сондайдан білгені, көргені көп болған адам білімді болады...» [3, 29 б] дегеніндей, баланы оқытуға белсенді іс-әрекет болғанда ғана нәтиже болады. Әрқашан белсенді іс-әрекетке негіз болатын әдіс-тәсілдер мұғалім мен оқушыны шығармашылыққа, ізденімпаздыққа жетелейді. Дамыта оқыту, шабыттандыра оқыту мұғалім шеберлігін танытады. Әдебиет сабағында үнемі шығармашылық ізденіспен жұмыс түрлерін жандандырса, әдебиет пәні жас жеткіншекке тәрбие сәулесін шашады. Әр шәкірт сөз өнерінің қилы-қилы құпияларын танып, шетсіз-шексіз сыр мен сезімге толып аспандай кең әсемдік әлеміне самғайды. Абай осы қара сөзін: «естілердің айтқан сөздерін ескеріп жүрген кісі өзі де есті болады, әрбір естелік жеке өзі іске жарамайды. Сол естілерде естіп, білген жақсы нәрселерді ескерсе, жаман дегеннен сақтанса, сонда іске жарайды, сонда адам десе болады», – деп естілікке

Бүгінгі қоғамда шығармашыл, белсенді, дербес ойлайтын, өзіндік пікірі бар, қойылған мақсаттар мен міндеттерді қалыпты емес жағдайда шеше алатын адамдарға қажеттілік артып келеді.

Сондықтан қазір білім беруде оқу – тәрбие үрдісінің сапасын арттыру үшін жағдай жасау мәселесі кеңінен талқылануда, игі бастамалар қолдау тауып жатыр.

Ұлы Абай он тоғызыншы қара сөзінде: «Адам ата-анадан туғанда есті болмайды, естіп, көріп, ұстап, тартып ескерсе, дүниедегі жақсы, жаманды таниды дағы, сондайдан білгені, көргені көп болған адам білімді болады...» [3, 29 б] дегеніндей, баланы оқытуға белсенді іс-әрекет болғанда ғана нәтиже болады. Әрқашан белсенді іс-әрекетке негіз болатын әдіс-тәсілдер мұғалім мен оқушыны шығармашылыққа, ізденімпаздыққа жетелейді. Дамыта оқыту, шабыттандыра оқыту мұғалім шеберлігін танытады. Әдебиет сабағында үнемі шығармашылық ізденіспен жұмыс түрлерін жандандырса, әдебиет пәні жас жеткіншекке тәрбие сәулесін шашады. Әр шәкірт сөз өнерінің қилы-қилы құпияларын танып, шетсіз-шексіз сыр мен сезімге толып аспандай кең әсемдік әлеміне самғайды. Абай осы қара сөзін:

«естілердің айтқан сөздерін ескеріп жүрген кісі өзі де есті болады, әрбір естелік жеке өзі іске жарамайды. Сол естілерде естіп, білген жақсы нәрселерді ескерсе, жаман дегеннен сақтанса, сонда іске жарайды, сонда адам десе болады», – деп естілікке

Бүгінгі қоғамда шығармашыл, белсенді, дербес ойлайтын, өзіндік пікірі бар, қойылған мақсаттар мен міндеттерді қалыпты емес жағдайда шеше алатын адамдарға қажеттілік артып келеді.

Сондықтан қазір білім беруде оқу – тәрбие үрдісінің сапасын арттыру үшін жағдай жасау мәселесі кеңінен талқылануда, игі бастамалар қолдау тауып жатыр.

Инновациялық педагогикалық технологиялар мен әдістердің аясында оқу-зерттеу қызметі ерекше орын алады. Бұл жұмыстың бастауыш мектептен жақсы жолға қойылуы өте маңызды, өйткені дәл осы жастағы оқушыларға белсенді, шығармашылық және өзіндік іс-әрекеті, талдау, синтездеу және олардың нәтижелерін бағалау әдістері туралы білімнің, дағдылардың негізі қалануы керек.

ТАЛҚЫЛАУ

Зерттеу жұмысы - бұл мәселені шешудің маңызды жолдарының бірі. Оқушыларды «зерттеуші» позициясына қоятын мұндай әрекет қазіргі заманғы білім беру жүйелерінде жетекші орын алады.

Сатылай кешенді талдау дегеніміз – оқыту мақсаты, міндеттері, тәсілдері, өзіндік ерекшелігі бар, оқушыларға білімнің ғылыми негізі сатылай, жүйелі, кешенді беріліп, ұлттық құндылықтарды бағалай қолдана білуге машықтандыратын оқыту түрі.

Сатылай кешенді талдау технологиясының мақсаты:

- тіл және әдебиет материалдарын оқушының жас ерекшелігін ескере отырып ғылыми негізде меңгерту.
- кез келген шаршы топта өз ойын шешен де шебер оқушының өз ана тілінің құдіретін басаға таныта, бағалай білуге үйрету.
- түрлі шығармашылық жұмыстар арқылы оқушыларды іскерлікке, тапқырлыққа баулу.
- жазба жұмыстарын сауатты, жоғары деңгейде, шығармашылықпен орындай білуге төселдіру.

Қазіргі уақытта кез келген оқыту әрекетіне қойылатын талап – адамға белгілі бір дағды, қабілет пен машықты игерту, яғни оқыту нәтижесінде адам тек теориялық білім алумен ғана шектелмей, қандай да бір әрекетті жүзеге асыруды үйренуі тиіс. Бұл ретте оқытудың дәстүрлі формаларын пайдалану жеткіліксіз. Керісінше, әрекетке бағытталған оқыту тәсілдерін пайдалану, интерактивті әдістемелерді қолдану әлдеқайда тиімді екендігі дәлелденуде

интерактивті оқыту «оқытушы» мен «оқушының» өзара іс-әрекеттесуін меңзейді, мұндағы ба- сты әрекет – «білімді алу, үйрену», яғни «оқушы- ның» әрекет барысында білімді өз бетімен игеруі.

Интерактивті оқытудың бір артықшылығы – оқыту үрдісі барысында оқушылардың өмірлік тәжірибесіне негізделген тұлғааралық қарым- қатынас жүзеге асады. Өмірлік тәжірибеге әр оқушының жеке пікірі мен көзқарасын, өзіндік ойы мен идеяларын, тұжырымдары мен дәлелдерін жатқызамыз. Оқыту барысында оқушылар бір- бірімен осындай тәжірибемен бөлісе отырып, өз беттерінше жаңа білім мен дағдыларды үйренеді.

Ұлтымыздың ұлы ұстазы А. Байтұрсынов XX ғасырдың басында белсенді танымдық әрекеттің рөлін өте жоғары бағалады. Ғалым: «бала білімді тәжірибе арқылы өздігінен алу керек. Мұғалімнің қызметі оның білімнің, шеберлігінің керек орны өздігінен алатын тәжірибелі білімнің ұзақ жолы қысқару үшін, ол жолдан балалар қиналмай оңай оқу үшін керек білімін кешікпей кезінде алып отыру үшін, балаға жұмысты әліне қарай шағындап беру мен бетін белгіленген мақсатқа қарай түзеп отыру керек», - деген пікір білдірген [2, 336]. Бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік іс-әрекетін дамытуда оқушының

мүмкіндігін ескеріп, оқу-зерттеушілік іс-әрекетін ғылыми-зерттеушілік іс-әрекетке ұштастыруда ғалым пікірін басшылыққа алуға әбден болады.

XX ғасырдың басында М. Дулатов «жас балаларды оқыған нәрсесі хақында ойлануға, оның мағынасын, қасиетін сездіруге үйрету жолын көрсеткен. Балалар оқыған нәрсесін бір-біріне ұйқастырып ойлануына, оқып шыққаннан кейін жадында ретті һәм толық мағынасымен қалдыруға әдеттендіру керек, - деп түйіндейді [3, 239]. Бұдан автордың бүгінгі күнгі бастауыш сыныптарда сыни ойлауға үйрету деген ұғымның іргетасын қалаған деген пікірді ұстанамыз.

Сонымен қатар М. Жұмабаев өзінің еңбегінде ой қорытудың екі жолын талдап көрсеткен болатын. «Индукция – ойдың дербес көріністерінен жалпы көріністерге көшуі. Жалқы ойдан жалпы ойды шығару. Индукция арқылы заттар, көріністер арасындағы байламға қарай топ-топқа бөлеміз. Бұл - бір. Екінші – біз аз ғана бақыланған заттар, көріністер арқылы бақыланбаған, көрмеген, білмеген сансыз заттар, көріністерді шешеміз» - дей келіп, «Дедукция» ойдың жалпы заңнан дербес бір көрініске көшуі. Жалпы ойдан жалқы ой шығаруы, - деп анықтаған [4, 108]. Бұдан автордың ой еңбегінің екі жолын көрсеткенін, олардың бірінен бірінің туындайтынын ескере отырып, зерттеушілік іс-әрекетте екі жолды да пайдаланатылатынын атап өтуге болады. Ал Ж. Аймауытовтың ойынша, білімге деген ынталанушылық – адам бойындағы ой еңбегі күшінің қайнар көзі, сондай көздерді көбірек алу, өркендету - мұғалімнің бойына біткен қасиет болуы керек [5, 95]. Ұлтымыздың ұлы ағартушыларының зерттеушілік іс-әрекетке байланысты пікірлерін саралай отыра, бұл мәселе қай кезеңде де өзекті болғанын тануға болады.

Сабақ барысында зерттеу дағдыларын қалыптастырудың негізгі жолы – оқытудың проблемалық тәсілін қолдану. Проблемалық жағдайларды жүйелі түрде құру оқушылардың танымдық іздеу қызметін ынталандырады. Бұдан шығатын нәтиже қалыпты емес мәселелерді дербес шешу, салыстырмалы талдау және оқушы өзі шығаратын қорытынды болып табылады. Сонымен қатар, мәселені өз бетінше шешу білім алушыны шабыттандырады, олардың ерікті күш-жігерін жұмылдырады, танымдық процесті тартымды және маңызды етеді. Сондай-ақ барлық сыныптарда ойын сәттерін, сырттай саяхаттарды, ертегілерді немесе басқа ойын-сауық материалдарын енгізу пайдалы.

Оқушылардың зерттеушілік біліктері мен дағдыларын дамыту белгілі бір мақсаттарға қол жеткізуге көмектеседі. Сондай-ақ оқушылардың оқуға деген қызығушылығын арттыру және сол арқылы оқытудың тиімділігін арттыру, жаңа білім алу әдістерін меңгеру үшін де зерттеушілік дағдыларының қалыптасқаны тиімді болып табылады. Оқушыларға арналған мұндай сабақтар өзін-өзі бағалауды арттырады, бұл тең серіктестікте қарым – қатынастың басқа стилі, жағымды эмоциялар, өзін жаңа зерттеуші ретінде сезіну т.б. Мұның бәрі оларға шығармашылық қабілеттерін дамытуға, білімнің рөлін бағалауға және олардың практикада қолданылуын көруге, әртүрлі ғылымдардың өзара байланысын сезінуге, дербес және тақырыпқа қатысты мүлдем басқа көзқарас қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Көркем сөз мәтінін оқып-үйренуде аса маңызды орын алатын жұмыстың бірі – шығарманың идеялық бағыты мен образдарын талдау. Шығармадағы кейіпкерлердің мінез-құлықтарына, іс-әрекеттеріне талдау жүргізу оқушылардың дүниетану көзқарасын қалыптастыруға оларды адамгершілікке тәрбиелеу ісіне көмек етеді. Көркем образды танытуда «Қарама-қайшылық элементтер» стратегиясын қолданған тиімді. М.Жұмабаевтың «Батыр Баян» поэмасын оқыту барысында образдық талдау жасағанда бұл стратегияның маңызы зор.

Қарама-қайшы элементтер	
1. Ноян ел намысын жоғары ұстайды	1. Бірақ қалмақ қызымен жат жерге жол тартты
2. Баян туған бауырын жанындай жақсы көреді	2. Бірақ оны өз қолымен өлтіреді

3. Баян қалмақтардың соңынан аз қолмен бару қауіпті екенін біледі	3. Бірақ қалмақ әскеріне аз қолмен шабуыл жасайды
---	---

Бұл әдісті М.Мақатевтың «Аққулар ұйықтағанда» поэмасындағы басты образдың ішкі-жан-дүниесіндегі қарама-қайшылықтарды талдай отырып, оқушыларды олардың іс-әрекетіне баға беруге дағдыландыру үшін қолданудың маңызы зор.

Қарама-қайшы элементтер	
1. Ана ақуды атуға болмайтындығын біледі	1. Бірақ ол ақуға оқ атты
2. Тәуіп шал ақудың киелі құс екені біледі	2. Бірақ ол баланы ақумен аластау кере деді
3. Әке бала жанына араша түскісі келеді	4. Бірақ ақуды атуға бармады

Д.Исабековтың «Ата үміті» әңгімесіндегі қарама-қайшылық элементтерін тапқызудың да оқушылардың сыни ойлау дағдысын қалыптастыруға септігі мол.

1. Тоқсанбай қарт адам, жұмыс істеуге шамасы әрең келеді.	Бірақ дермене жинауға жұмысқа тұрады
2. Тоқсанбай мен Ергешбайдың Омаштың дермене ұрлап жүргені білуі	Бірақ Омашпен бірге жұмыс жасай беруі
3. Жаралы болсаң да арлы бол – Тоқсанбайдың сөзі	Бірақ ол осы сөзін ұмытып ұрлықтан түскен пайданы алу үшін Омашты іздейді

Қазақ тілі мен әдебиет пәні баланың жеке басын қалыптастыру мен дамытудың құнарлы өрісін білдіреді: интеллект, қиял, сөйлеу және шығармашылық қабілеттері дамиды, жаңа технологиялар оқушылардың тілдік, әлеуметтік-мәдени және басқа да құзыреттіліктерін қалыптастыруға және дамытуға, шығармашылық, әлеуметтік белсенді тұлғаны тәрбиелеуге белсенді ықпал етуге көмектеседі.

Төмендегі әдістер, жаттығулар және ойын тапсырмалары зерттеу дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді. Олар қол жетімді, тиімді және оларды әртүрлі жас деңгейлерінде қолдануға болады.

«**Төрт сөйлем**» тәсілі сабақ басында оқушылар өздерінің түсінік және жұмыс жасау деңгейлерін бағалау үшін келесі тапсырмалар орындайды:

1. Пікір. Мәтін бойынша туындаған өзіндік пікірін бір сөйлеммен келтіру.

2. Дәлел. Келтірілген өзіндік пікірді бір сөйлеммен дәлелдеп шығуы керек

3. Мысал. Енді өзіндік пікірді тағы да бір негіздеп кетуі үшін бір сөйлеммен мысал келтіру қажет. Мысал өмірден, практикадан алынуы қажет.

4. Қорытынды. Өзіндік пікірді тағы да бір рет пысықтап, қорытынды шешімді бір сөйлеммен келтіру керек.

«**Төрт сөйлем**» тәсілі арқылы С.Мұратбековтың «Жусан иісі» повесін талдап көрейік.

1. Пікір: Соғыс уақытындағы жетім балалар тағдыры өте аянышты еді, себебі олар ана мейірімін, әке қамқорлығын көрмеді.

2. Дәлел: Аяның ертегісінің қызық болғаны соншалық, оның ертегісін тыңдаған балалар ертегіге кіріп кетіп, соғыстағы аға-әкелерін естеріне түсіріп, оларды тауып алып, бірге соғысуды армандайтын.

3. Мысал: Бір күні барлық ауыл балалары Аяның ертегісін тыңдауға жиналғанда, Аян көкесінің, өзінің киімінен жусанның иісі шығатынын айта бастады.

4. Қорытынды. Аян хат жазуды ең алғаш болып үйренген балалардың бірі еді, өзінің достарына хат жазуды үйреткен зерек бала.

Сондай-ақ, оқушыны өз пікірін айта білуге жетелеуде оның сөйлеу дағдысын қалыптастырады. Барлық осы әдістер, жаттығулар мен ойын тапсырмалары зерттеу дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді.

Зерттеу дағдыларын қалыптастырудың екінші тәсілі-мектеп оқушыларының зерттеу жұмысының кең таралған түрлерінің бірі ретінде жоба әдісін қолдану. Дәлірек айтқанда, бұл дағдыларды дамытудың жолы. Зерттеу дағдыларына ие болмағандықтан, жобаны сәтті орындау мүмкіндігі туралы айту қиын.

Тек жоба немесе зерттеу қызметінің басқа түрі ғана тақырыпты таңдау, оның өзектілігін, жаңалығын анықтау, жұмыс кезеңдерін жоспарлау, талаптарға сәйкес жұмысты жобалау дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Жобаны қорғау барысында презентациялық дағдылар қалыптасады және дамиды. Сонымен қатар монологтық сөйлеу, көрнекі құралдарды пайдалану, аудиторияны игеру сияқты дағдылары қалыптасады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Бүгінгі күні білім берудің басты мақсаты оқушыларды біліммен қаруландыру емес, оларда жалпы оқу біліктілігі мен дағды, құзіреттіліктерді қалыптастыру, басты міндеті оқушы тұлғасының жан-жақты, үйлесімді дамуы үшін жағдай туғызу деген түйін шығара аламыз. Ол үшін әрбір баланың қандай да бір өзіне тән қабілетін ашып және дамыта түсу керек. Барлық баланың табиғатынан зерттеуші болуға, оқуға және өзін-өзі жүзеге асыруға ұмтылысы жоғары болғандықтан, бала қабілетін ашу және дамыту құралдарының бірі, біздің ойымызша, зерттеушілік әрекет болып табылады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Байтұрсынұлы А. Әдебиет танытқыш. Ташкент: 1926. –231 б
2. Бітібаева Қ. Әдебиетті оқыту әдістемесі: оқулық. А.:Рауан, 1997. –288 б.
3. Құнанбаев А. Қалың елім, қазағым: Өлеңдер/Абай Құнанбаев; Жауапты ред. ҚР Ұлттық ғылым академиясының академигі Зәки Ахметов. А.: Атамұра, 2002. – 224б.
4. Байтұрсынов А. Тіл тағылымы. – Алматы: Ана тілі, 1992. – 442 б. 159
5. Дулатов М. Шығармалары. – Алматы: Мектеп, 1991. – 384 б.
6. Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы: Ана тілі, 1992. – 160 б.
7. Аймауытұлы Ж. Психология. – Алматы, 1995. - 312

REFERENCES

1. Baitursynuly A. Ádebiet tanytqysh. Tashkent: 1926. –231 b
2. Bitibaeva Q. Ádebietti oqytý ádistemesi: oqúlyq. A.:Raýan, 1997. –288 b.
3. Qunanbaev A. Qalyń elim, qazaǵym: Óleńder/Abai Qunanbaev; Jaýapty red. QR Ulttyq ǵylym akademiasynyń akademigi Zákı Ahmetov. A.: Atamura, 2002. – 224b.
4. Baitursynov A. Til taǵylymy. – Almaty: Ana tili, 1992. – 442 b. 159
5. Dýlatov M. Shyǵarmalary. – Almaty: Mektep, 1991. – 384 b.
6. Jumabaev M. Pedagogika. – Almaty: Ana tili, 1992. – 160 b.
7. Aımaýytuly J. Psihologıa. – Almaty, 1995. - 312

Пути развития исследовательских способностей учащихся на уроках казахской литературы

Б.Е. Акмагамбетова¹, Н.К. Смагулова Н. К.²

¹Евразийский национальный университет им. Л. Н. Гумилева, г. Астана, 010000. Республика Казахстан

²Кокшетауский университет имени Ш. Уалиханова, г. Кокшетау, 020000. Республика Казахстан

Исследования повышают активность учащихся. Кроме того, у учащихся развиваются такие навыки, как самостоятельность, системное мышление, самостоятельность суждений, гибкость, критичность. Формирует творческие качества личности. Привлечение к исследовательской работе, несомненно, повысит интерес к предмету. Исследовательская деятельность привносит разнообразие и эмоциональную окраску в учебную работу. Замедляет утомляемость ученика, развивает внимание, сообразительность, взаимопомощь. Способствует формированию мировоззренческой позиции обучающегося.

Ways to develop students' research abilities in kazakh literature lessons

B.E. Akmagambetova¹, N.K. Smagulova N. K.²

¹ L. N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, 010000. The Republic of Kazakhstan.

²Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov, Kokshetau, 020000. The Republic of Kazakhstan

The work of the study increases the activity of students. In addition, students develop skills such as Independence, systematic thinking, independence of judgments, flexibility, and criticality. Forms the creative qualities of the individual. Involvement in research work will undoubtedly increase interest in the subject. Research activities introduce diversity and emotional coloring into the academic work. Slows down the student's fatigue, develops attention, quick wit, mutual assistance. Contributes to the formation of the student's worldview.

МҒТАР 14.14.01

А.А.Кереева

педагогика ғылымдарының магистрі, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ.010000, Қазақстан Республикасы: <https://orcid.org/0009-0003-5053-0333> _E-mail: ardana87@mail.ru

ШЕТ ТІЛІ ПРЕДЛОГТАРЫН ТҮСІНДІРУ БАРЫСЫНДА КОГНИТИВТІК ЛИНГВИСТИКАНЫ ҚОЛДАНУ

Тақырыптың өзектілігі қазіргі зерттеулерде лингводидактика мен әдістемедегі когнитивті лингвистиканың жетістіктерін жүзеге асырудың жолдары мен тәсілдері кеңінен талқыланатындығына байланысты. Мұндай зерттеулерде предлогтарды қолдану ерекшеліктерін түсіндіруге көп көңіл бөлінеді. Белгілі жайт, предлогтардың көпшілігі (әсіресе бастапқы) көп мағыналы, оларды үйрену қиын, оларды қолдану көбінесе ана тілінің араласуына әкеледі. Дәстүрлі оқулықтарда кез-келген предлогтың негізгі мағыналарын немесе оның мағыналарының бүкіл тізімдерін механикалық түрде жаттау ұсынылады, ал мұндай тізімдердегі мәндер бір-бірімен байланысты емес. Когнитивті лингвистика предлогтарды зерттеуге балама тәсілді ұсынады, оның негізінде предлогтың әртүрлі мағыналары өзара байланысты және радиалды типтегі құрылымды құрайды деген пікір жатыр. Когнитивті лингвистика шеңберіндегі предлогтардың полисемиясын талдау

кезінде адамның тұжырымдамалық жүйесі оның абстрактілі идеялар мен ұғымдарға ауысатын перцептивті және моторлық тәжірибесіне байланысты екендігі ескеріледі. Мақаланың мақсаты - шет тілі предлогтарын қолдануды түсіндіруде когнитивті лингвистиканың жетістіктерін қолдану бойынша зерттеу нәтижелерін ұсыну. Когнитивті лингвистика шеңберіндегі предлогтардың полисемиясын талдау кезінде адамның тұжырымдамалық жүйесі оның абстрактілі идеялар мен ұғымдарға ауысатын перцептивті және моторлық тәжірибесіне байланысты екендігі ескеріледі. Жұмыстың практикалық маңыздылығы оның нәтижелерін шет тілі сабақтарында предлогтарды оқытудың тиімді тәсілдерін әзірлеуде қолдану мүмкіндігімен анықталады.

Кілт сөздер: когнитивті лингвистика, тілдерді оқыту, предлогтар, лингводидактика, шет тілдері.

КІРІСПЕ

Предлогтар шет тілдерін оқытын студенттерге үлкен қиындық туғызады, өйткені предлогтардың көпшілігі (әсіресе бастапқы) көп мағыналы. Тағы бір қиындық-бірдей мағынаны әртүрлі синонимдік предлогтар арқылы білдіруге болатындығы (мысалы, қорқыныштан дірілдеу, ашуланшақтықтан жылау, дәлелді себептермен сабақтарды өткізіп жіберу), бұл да шатасуға әкелуі мүмкін [15]. Сонымен қатар, бір предлог басқа тілдің әртүрлі предлогтарына сәйкес келуі мүмкін. Демек, шет тілін үйренетін студенттердің предлогтарды қолдануына тіларалық вариациялар әсер етуі мүмкін, бұл көбінесе қателіктерге әкеледі [10; 19; 24; 25]. Грамматика мен практикумды ауызша қатынас мәдениеті бойынша оқыту процесінде ағылшын тілінің, сондай-ақ басқа неміс тілдерінің ерекшеліктеріне байланысты предлогтар мен басқа да бекітілген басқару түрлері туралы сұрақ туындайды. Оқушылардың предлогтарды, поствербтерді және басқа лексикалық және грамматикалық үлгілерді механикалық түрде есте сақтауының қарапайым тәсілі ескіруде.

Дәстүрлі оқулықтарда предлогтардың мағыналары бір-бірімен байланысты емес болып көрінеді. Оқушыларға предлогтардың немесе сөз тіркестерінің мағыналарын предлогтармен жаттауға кеңес беріледі. Бұл жағдайда басты назар әдетте предлогтардың негізгі кеңістіктік және уақыттық мәндеріне аударылады. Шет тілін оқытудың дәстүрлі тәсілінен айырмашылығы, когнитивті лингвистика тілдік бірліктерді қолданудың механизмдерін түсінуге көмектеседі.

Шет тілдерін оқытуға лингвокогнитивтік көзқарас мәселесі бірқатар монографияларда, ғылыми-әдістемелік мақалалар мен диссертацияларда зерттелді. Бұл зерттеулер шет тілін оқытуда когнитивті лингвистиканың жетістіктерін пайдаланудың теориялық алғышарттарын талдайды және когнитивті лингвистиканың негізгі ережелерін практикалық қолдану бойынша ұсыныстар береді [6; 17; 24] және шет тілі сабақтарында предлогтарды қолдануды түсіндіруде лингвистикалық және дәстүрлі тәсілдерді қолданудың тиімділігін салыстыратын эксперименттердің нәтижелерін сипаттайды [11; 12; 27]. Дегенмен, когнитивті лингвистика идеялары шет тілін оқыту әдістемесінде қалай жүзеге асырылуы керек деген сұраққа әлі нақты жауап жоқ. Бұл мақала когнитивті лингвистиканың принциптері мен әдістерін қолдана отырып, шет тілдерін оқыту ерекшеліктеріне арналған. Мақалада предлогтарды оқытуда когнитивті лингвистика әзірлемелерін қолдану бойынша зерттеулер талданады, сондай-ақ қазақ тілі сабақтарында предлогтарды таңдауды шет тілі ретінде түсіндіруге лингвокогнитивті тәсілді сынақтан өткізу негізінде жасалған кейбір ескертулер ұсынылады.

ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Ағылшын тіліндегі *over* сөзінің мысалында предлогтық полисемияны талдауға лингвокогнитивті тәсіл алғаш рет К. Бругманның диссертациясында қолданылды [9]. К. Бругман *over* предлогының әртүрлі мәндері бір-бірімен байланысты екенін және кескін

схемаларының айналасында ұйымдастырылған радиалды типті құрылымды құрайтынын көрсете алды. Сурет схемалары адамның перцептивті және моторлық тәжірибесіне негізделген негізгі психикалық құрылымдарды білдіреді. Кескін-схемалар, мысалы, контейнер (container), дереккөз-жол-мақсат (source-path-goal), тік бағдар (vertical orientation), орталық-периферия (center-periphery) және байланыс (link), адам тәжірибесінің үйлесімділігі мен реттілігін қамтамасыз етеді [21, б.348]. Осы бағытты жақтаушылардың пікірінше, предлогтың көптеген мағыналары кескін-схемаларды метафоралық немесе метонимиялық қайта қарау негізінде дамыды және белгілі бір тілде қабылданған әлемнің когнитивті категориялану заңдылықтарына бағынады. Мысалы, 1 кестеде Ағылшын, неміс, орыс, қазақ тілдерінде жаңбыр, күн және суық деген сөздермен предлогтарды қолдану мысалдары келтірілген.

Кесте 1. Жаңбыр, күн және суық деген сөздермен, сондай-ақ олардың ағылшын, орыс тілдеріндегі баламаларымен предлогтарды қолдану мысалдары.

Ағылшын тілі	Неміс тілі	Орыс тілі	Қазақ тілі
in the rain	im regen	на дожде	жаңбырда
«*в дожде»	«*в дожде»	под дождем	жаңбыр астында
in the sun	in der sonne	на солнце	күнде
«*в солнце»	«*в солнце»	под солнцем	күн астында
in the cold	in der kälte	на холоде	суықта
«в холоде»	«в холоде»	в холоде	

Шет тілі сабағында ана тілінде түсіндіруге жоғарыдағы мысалда көрсетілгендей дәлірек түсіндіруге көмекші сөздер немесе шылаулар қолданады. Қазақ тілінде ағылшын предлогтарына шылаулар және көмекші сөздер сәйкес келеді. Шылаулар дегеніміз, сөйлемде сөйлем мүшесі қызметін атқара алмайтын, бірақ басқа сөздерге көмекшілік қызмет атқаратын сөздер шылау деп аталады. Қазақ тіліндегі шылаудың атқаратын қызметі бірдей емес. Шылаудың кейбірі сөз бен сөзді, сөйлем мен сөйлемді байланыстыру қызметін атқарса, енді біреулері сөздерді грамматикалық қатынасқа келтіріп отырады, үшінші біреулері сөздер мен сөз тіркестерін немесе сөйлемдерді анықтап, немесе тоқталып, қосымша мағына беріп жатады.

Когнитивтік саладағы алғашқы маңызды пікірталастар мен домен талдауы 1980 жылдары пайда болды. (1987) Лангакер домендер теориясын жасап және домендер бұл лексикалық ұғымдарды түсінудің алғышарттары бар білімнің менталды құрылымдары деп тұжырымдады (Evans & Green, 2007 қараңыз). Біріншіден, домен когнитивтік домен ретінде қарастырылады. Лангакер домендер міндетті түрде когнитивтік және концептуалды субъектілер екенін сипаттады: "менталды тәжірибелер, репрезентативтік кеңістіктер, ұғымдар немесе концептуалды жиындар" (Langacker, 1987, 147-бет). Менталдық тәжірибе "ақылды тіршілік иесінің санасында болатын барлық процестерден" тұрады (MoehligFalke, 2012, 53-бет). Репрезентативтік кеңістіктер берілген кеңістіктік қатынастар арқылы қабылданады және, керісінше, мұндай қатынастардың әлеуетін жасайды (Langacker, 1987). Бір ұғым (немесе концептуалды жиын) "басқасын сипаттайтын аймақ ретінде қызмет етуге" тән (Langacker, 1987, 148 б.). Langacker (1987) когнитивтік доменнің алғашқы қасиетін түсіндіретін негізгі домен және дерексіз домен терминін білдіреді: "доменді неғұрлым фундаменталды тұжырымдамалық құрылымдарға дейін қысқартуға бола ма?" (Langacker,

1987, 147-бет). "Концептуалды күрделілік иерархияларындағы ең төменгі деңгей " " басқаларға толықтай қосыла алмайтын" және " бәрі де байланысты емес" негізгі домендерді алады (Langacker, 1987, 148-бет). Негізгі домен "адамның өмір сүру тәжірибесінен тікелей туындайды (Эванс, 2007, 10-бет)," сенсорлық тәжірибе де, субъективті тәжірибе де" (Эванс, 2007, 10-бет), мысалы, КЕҢІСТІК, УАҚЫТ және ТҮС (Эванс, 2007, 11-бет). Негізгі доменнен айырмашылығы, абстрактілі домен бар, ол "неке, махаббат немесе ортағасырлық музыкатану" сияқты "жоғары деңгейлі тұжырымдаманы анықтайтын домен ретінде қызмет ететін кез-келген ұғым немесе концептуалды жиын" (Evans, 2007, 1-бет). Когнитивтік доменнің екінші қасиеті өлшемге жатады. Өлшеу термині "тапсырыс пен қашықтықты" сипаттай алады...ішінде домендегі белгілі бір ұғымдар үшін дәйекті, жүйелі әдіс "(Langacker, 1987, p. 150). Мысалы, УАҚЫТ пен ТЕМПЕРАТУРА негізгі домендер ретінде бір өлшемді терминдер ретінде сипатталады, ал кеңістік екі немесе үш өлшемді терминдер ретінде сипатталады (Langacker, 1987 қараңыз). Когнитивтік доменнің үшінші қасиеті - "жергілікті және конфигурациялық домендердің айырмашылығы" (Langacker, 1987, 147 бет). Яғни, домен "жергілікті немесе конфигурациялық " (Langacker, 1987, 152 бет). Мысалы, температураны сезуді орналасуымен нақтыланады, ал кеңістіктік домен конфигурациямен анықталады (Langacker, 1987). "Жергілікті және конфигурациялық домендердің арасындағы айырмашылық өте қиын" (Langacker, 1987, 153-бет), бұл оның өлшемдері қандай-да бір түрде калибрленгеніне байланысты (Langacker, 1987, 153-бет) және домендегі әртүрлі өлшемдердің қажетті кеңеюімен үйлескен жағдайда, "жергілікті домендер конфигурация домендеріне айналуы [мүмкін]" (Langacker, 1987, 154-бет). Мысалы, "түс-бұл жергілікті домен... мағынасында... бір түсті" (Langacker, 1987, б. 154). "Осы жердің екі өлшемі бар түс кеңістігі" (Langacker, 1987, 154-бет) келісілгенде, түс конфигурациялық доменге айналады.

Ағылшын предлогтарына келетін болсақ, Дирвен (1993) он екі предлогтың кеңістіктік тұжырымдамаларын сипаттады және физикалық кеңістіктен менталдық кеңістікке, яғни уақыт домені арқылы кеңістіктік бастапқы домендерден абстрактілі мақсатты доменге радиалды мағыналық желілерді орнатты. Ағылшын предлогтарының мағынасын құрылымдай отырып, бұл зерттеу Радден мен Дирвеннің жіктелуіне (2007) сәйкес келеді, олар үш доменде ұсынылған мәндерді жіктеді: кеңістіктік, уақыт және дерексіз. Мысалы, филологтардың көпшілігі үшін предлогтар синтаксистік функциялар мен семантикалық рөлдерді білдіретін функционалды сөздерге жатады, мысалы, білім беру нәтижелері белгілі бір мазмұнды қамтамасыз етудің орнына меншік функциясын құрылымдайды; көптеген структуралистер үшін предлогтар екі субъект арасындағы қатынас ретінде анықталатын ерікті белгілер болып табылады (Saussure, 2001); функционалистер үшін предлогтар "екінші предикаторлар" немесе "екінші деңгейлі процестер" ретінде қызмет ететін екінші дәрежелі етістіктер ретінде қарастырылады"; генеративтер үшін предлогтар предлогтық тіркестердің тараулары болып табылатын іс белгілері болып табылады (қараңыз: Хомский, 2002; Хегеман және Гуерон, 1999).

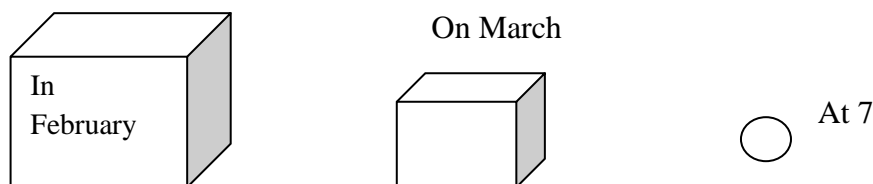
Когнитивтік домендер ретінде бұл үш домен ағылшын тіліндегі предлогтарды білудің үйлесімді құрылымын құрайды. Предлогтың когнитивтік домені осы домендегі барлық предлогтар бірдей тұрақты білім мәнмәтінін ұстануы керек екенін көрсетті. Предлогтарды әр түрлі мектептерде әр түрлі жолмен анықтауға болатынына қарамастан, предлогтар әр мектепте бірдей тұрақты білім контекстіне ие.

Мақсатты above, over, below, under, предлогтарын кеңістіктік домендерде кеңістікте қолдануға келетін болсақ, адамдар кеңістіктің құрылымы туралы белгілі бір білімге ие болуы керек. Мысалы, адамдар заттардың кеңістіктегі бір-бірімен қалай байланысатынын білуі керек: объектіні басқа объектінің астына қоюға болады, ол әдетте under предлогымен кодталады, объектіні екіншісінің бетінде орналастыруға болады, ол over предлогымен көрінеді және объект белгілі бір нүктеден екінші нүктеге қиылысуы мүмкін, ол across предлогымен сипатталады.

Осындай фондық біліммен ғана мақсатты домендегі предлог ұғымдарын түсінуге болады. Осылайша, домен теориясының теориялық негіздерін предлогтардың семантикалық қолданысына қолдануға болады, біріншіден, білімнің когерентті құрылымын қамтамасыз ететін когнитивтік домен ретінде қарастырылады, екіншіден, бастапқы доменнен мақсатты домендерге көрсетуді қолдайтын концептуалды домен ретінде қарастырылады.

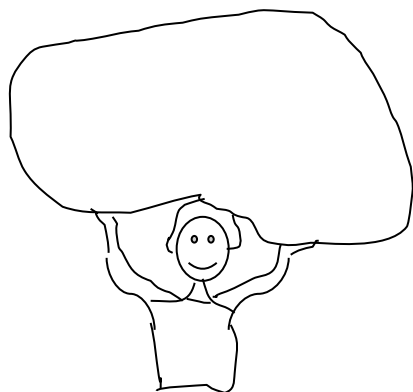
Когнитивті лингвистиканың принциптері мен әдістеріне негізделген шет тілін оқыту тәсілдерінде түсіндіру процесінде визуализацияны қолдануға көп көңіл бөлінеді. Мысалы, мұндай зерттеулердің көпшілігі көп мағыналы предлогтардың мағыналарын бейнелеу үшін схемаларды қолданады. Атап айтқанда, Ф.А. Мисходжеваның "шет тілін оқыту әдістемесіндегі когнитивті лингвистика технологиялары (ағылшын тіліндегі over предлогының материалында)" [2] over предлогының семантикалық ерекшеліктері когнитивті схемаларға сүйене отырып сипатталған. Килимци мақаласында [18] ағылшын тіліндегі over, under, above және below предлогтарының мағыналық желілері ұсынылған.

Когнитивті лингвистиканың дамуын предлогтық сабақтар құрылымына біріктіруге арналған кейбір зерттеулер бір немесе предлогтар тобының әртүрлі мағыналарын сипаттауға шоғырланғанымен, басқа зерттеулер предлогтарды бір мағынада қолдануды салыстырмалы талдауға бағытталған. Мысалы, М.Дж. Фальк [13] ағылшын тіліндегі in, on, at предлогтарының уақытша мағынада қолданылуын түсіндіру үшін сызбаларды қолданады. Атап айтқанда, 1-сурет in ұзақ уақыт кезеңдерімен қолданылатынын көрсетеді: ғасыр, жыл, ай, апта. Ұзақ уақыттар жеткілікті үлкен кеңістіктер ретінде ұсынылады, олардың ішінде бірдеңе болуы мүмкін "a time which is long enough for us to able to think of a frame or space that something can be in" [23, б.77]. On күн сияқты аз уақыт ішінде қолданылады (on Friday и on that day that) [23, б. 69]. At (дерлік) көрінбейтін кішкентай және нүктелі "(almost) invisibly small and point-like)" уақыт бірліктерімен біріктірілген [23, б. 70] (at 10.30, at noon, at dusk (сол сәтте, сағат 10.30-да, түсте, түнде)).

Сур. 1. Уақыт мәндерінің иллюстрациясы in, on, at [23, б. 70]

Предлогтардың кеңістіктік мағыналарын ғана емес, сонымен қатар абстрактілі мағыналарды бейнелейтін көптеген көрнекі материалдардың болуы когнитивті лингвистика аясында жүргізілген көптеген зерттеулерге тән. Мысалы, С.Линдстромбергтің 2-суреттегі жұмысы қиыншылықтың метафорасын бейнелейді-бұл қозғалысты бәсеңдететін ауыртпалық және under a heavy burden (of responsibility) (жауапкершілік) ауыр жүктің астында"[23, 58].

Сур. 2. Қиындық метафорасының иллюстрациясы- қозғалысты бәсендететін ауыртпалық [23, 58].

Мәтінді оқығаннан кейін экстралингвистикалық бейнелерді белсендіру мақсатында студенттерге тек суреттер көрсетіліп, олардан графикалық түрде қарастырылып отырған предлогтың жалпы мағынасын беру сұралды.

НӘТИЖЕЛЕР

Жоғарыда айтылғандарды қысқаша қорытындылай келе, шет тілін оқытуда когнитивті лингвистиканы қолданудың келесі артықшылықтарын атап өтуге болады. Біріншіден, тілдік бірліктерді қолдану ерекшеліктерінің (тұжырымдамалық метафоралар мен метонимиялар [20] немесе эмпирикалық корреляциялар [12]) артындағы механизмдерге түсініктеме беріледі, бұл осы бірліктерді түсінуге және сәйкесінше есте сақтауға ықпал етеді. Сонымен қатар, студенттерге ережелер емес, тек предлогтарды ғана емес, басқа тілдік бірліктерді де үйрену кезінде қолдануға болатын танымдық механизмдер туралы ақпарат беріледі [12; 22].

Екіншіден, әр түрлі тілдердегі шынайы құбылыстарын тұжырымдамалаудағы ұқсастықтар мен айырмашылықтарды түсіну тілдік интерференциядан туындаған қателіктерден аулақ болуға көмектеседі.

Үшіншіден, предлогтардың мағыналары шашыраңқы емес, бір-бірімен байланысты ретінде зерттеледі. Олар прототиптің айналасында ұйымдастырылған семантикалық желі ретінде ұсынылған, бұл студенттерге предлогтың әртүрлі мағыналарын игеруге көмектеседі (Фриссонның және басқалардың оқушыларға өзара байланысты емес мағыналарды игеру оңайырақ деген пікірінен).

Төртіншіден, ақпарат көрнекі түрде ұсынылады, сондықтан жақсы есте қалады және студенттердің қабылдауы үшін қол жетімді.

"Абстрактілі лексикалық элемент оның менталды бейнесімен (репродукциясымен) салыстырылады, бұл сөздің немесе өрнектің мағынасын нақтырақ етеді, сондықтан есте қаларлық етеді" [1]. Сонымен қатар, көрнекі материалдың көп болуы аудармаға сілтеме жасау қажеттілігін азайтады, осылайша тілдік интерференциядан туындаған қателер санын азайтады.

ТАЛҚЫЛАУ

Бірқатар эксперименттік зерттеулер предлогтарды оқытуда когнитивті лингвистика әдістерін қолданудың тиімділігін дәлелдеді.

Алайда, зерттеушілер шет тілі сабақтарында когнитивті лингвистиканың дамуын қолдану дәстүрлі тапсырмаларды жоққа шығармайтынын атап өтті. Классикалық жаттығулар алынып тасталмайды, бірақ "сабақ құрылымына үйлесімді түрде құйылады" [4, б.168]. Сонымен қатар, көптеген эксперименттік сабақтар тек лингвокогнитивті тәсілге ғана емес, сонымен қатар басқа тәсілдерге де негізделген. Мәселен, мысалы, С.В. Мотовтың "лингвокогнитивті негізде ағылшын грамматикасын оқыту" мақаласында [3] лингвистикалық когнитивті тәсілді коммуникативті-бағытталған оқытумен үйлестіру туралы айтылады. Дж. Норрис пен Л. Ортега [26] сонымен қатар лингвокогнитивті тәсілге негізделген түсіндірмелерді коммуникативті тапсырмалармен толықтырды, ал Ф.Боерс, с. Линдстромберг [8] және А. Килимци [18] корпус лингвистикасы мен когнитивті лингвистика әдістерін біріктірді. Зерттеушілер бұл тәсілдердің тіркесімі оқушыларға көп мағыналы сөздің мағынасын үйрету үшін күшті педагогикалық құрал бола алады деп санайды.

Е. Ламның жұмысында [19] лингвокогнитивті тәсілмен қатар визуалды материалды қолдануға көп көңіл бөлінеді. Зерттеу нәтижелеріне түсініктеме бере отырып, автор бұл оқыту әдісі барлық студенттерге сәйкес келмейтінін атап өтеді. Аналитикалық типтегі оқушылар визуалды жадқа көбірек сүйенсе, коммуникативті типтегі оқушылардың аудитивті

жады дамыған және ақпаратты есту арқылы жақсы қабылдайтыны белгілі. Осылайша, тілді оқытуда лингвокогнитивті тәсілді қолданудың тиімділігі туралы эксперименттік зерттеулердің нәтижелеріне мыналар әсер етуі мүмкін тәсіл көбінесе басқа тәсілдермен біріктіріледі.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қорытындылай келе, шет тілін оқыту аясында когнитивтік тәсіл қажеттілік деп айта аламыз. Біріншіден, ол білім алушылардың ана тілін меңгеру кезінде алған танымдық дағдыларына негізделеді, бұл шет тілін меңгеру процесін айтарлықтай жеңілдетеді және жылдамдатады. Екіншіден, оңтайлы танымдық стратегияларды оқыту, сайып келгенде, оқушылардың тәуелсіздігіне тезірек жетуге, оқуда сәттілік жағдайын құруға және оқушының қабілеттерін дамытуға әкеледі. "Когнитивтік" педагогикалық әдістер оқушыны рефлексияға, олардың іс-әрекеттері туралы ойлауға үйретеді, бұл шет тілін оқытудағы ең жақсы стратегия. Сонымен қатар, танымдық стратегияларды оқыту өте маңызды, бірақ жеткіліксіз екенін атап өткен жөн. Ол коммуникативті міндеттерді орындауға бағынышты болуы керек. Сондықтан шет тілін оқытуда коммуникативті-когнитивтік тәсіл қалыптасты. Коммуникативті тәсілдің, сондай-ақ гуманистік тұлғаға бағытталған тәсілдің арқасында жалпы педагогикада оқушылардың психологиялық және психолингвистикалық проблемаларына назар аудару қажеттілігі туралы түсінік пайда болды, бұл мұғалім мен оқушының рөлін қайта қарауға әкелді.

Когнитивті тәсілдің артықшылығы-бұл қомақты ғылыми негіздерге сүйене отырып, шет тілін меңгеру процесінің күрделілігі туралы нақты түсінік береді. Мұғалімнің таным процесінің заңдылықтарын білуі өзіне деген сенімділік сезімін береді, оқу процесін қойылған міндеттерге сәйкес модельдеуге мүмкіндік береді. Когнитивтік әдіске сәйкес жүзеге асырылатын оқыту әдістері үлкен тәрбиелік әлеуетке ие. Олар ойлау мен іс-әрекеттің тәуелсіздігін, оқуды басқаруға және оны бағалауға деген ұмтылысты дамытады және ақыл-ой дамуымен қатар жеке тұлғаның рухани және әлеуметтік дамуына ықпал етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Аксененко Б.Н. Предлоги английского языка. М., 1956. - 320 с.
2. Апресян Ю.Д. Лексическая семантика. М., 1974. - 367 с.
3. Авилкина Ж. Н. Шет тілдерін оқытудағы когнитивті тәсіл туралы сұрақ // [Электрондық ресурс] - қол жеткізу режимі // [https://cyberlemnka.m/article/n / k-voryosu-okognitivnompodhode-v-obuchenii-inostrannym-yazykam](https://cyberlemnka.m/article/n/k-voryosu-okognitivnompodhode-v-obuchenii-inostrannym-yazykam).
4. Гальскова Н. Д. Шет тілдерін оқытудың заманауи әдістері.- М.: Аркти, 2014.- 192 бет.
5. Григоренко С.Е., Сагалаева И. В. Шет тілін коммуникативтік-когнитивті оқытудың негізгі ережелері мен критерийлері //Ресейдегі педагогикалық білім.— 2014.-№ 8.— 261- 265 бет.
6. Сидакова Н.В. Шет тілін оқытудың жүйелі және дәйекті процесінің стратегиясы ретінде тұлғаға бағытталған тәсіл // ТМУ ғылымының векторы. Сер.: Педагогика, психология.- 2015.-№2(21). - 146-149 бет.
7. Соловьянова Т. А. Шет тілін оқытудағы когнитивті тәсіл [Электрондық ресурс] - қол жеткізу режимі :<http://www.uchportal.ru/publ/15-1-0-4340> .
8. Апресян Ю.Д. Интегральное описание языка и системная лексикография
9. Избранные труды, Т.2). М., 1995. - 766 с.
10. Арутюнова Н.Д. Понятие пресуппозиции в лингвистике // Изв. АН СССР.
11. Серия лит. и яз. 1973. - Т.32 - N.1. - С. 84-89.
12. Арутюнова Н.Д. К проблеме функциональных типов лексического значения
13. Аспекты семантических исследований. М., 1980. - 356 с.
14. Булыгина Т.В. Шмелев А.Д. Языковая концептуализация мира. М., 1997.389 с.
15. Вежбицкая А. Восприятие: семантика абстрактного словаря // Новое в зарубежной лингвистике. М., 1986. Вып. 18. - С. 79-126.

16. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание. М.: Русские словари, 1996.344 с.
17. Виноградов В.В. Русский язык: (Грамматическое учение о слове). М., 1970.-635 с.
18. Виноградский В.Г. Социальная организация пространства. М., 1988. -357 с.
19. Гольдберг В.Б. Структурные связи в лексико-семантическом поле языка: Монография. Тамбов: Изд. ТГУ им. Г.Р. Державина, 2002. - 232 с.

REFERENCES

1. Aksenenko B.N. Predlogi angliuskogo iazyka. M., 1956. - 320 s.
2. Apresian Iy.D. Leksicheskaia semantika. M., 1974. - 367 s.
3. Avilkina J. N. Shet tilderin oqytýdaǵy kognitivti tásil týraly suraq // [Elektronдық resýrs] - qol jetkizý rejimi // <https://cyberlemnka.m/article/n/k-vopýsu-okognitivnompodhode-v-obuchenii-inostrannym-yazykam>.
4. Galskova N. D. Shet tilderin oqytýdyń zamanaýı ádisteri.- M.: Arkti, 2014.- 192 bet.
5. Grigorenko S.E., Sagalaeva I. V. Shet tilin kommýnikativtik-kognitivti oqytýdyń negizgi erejeleri men kriteriileri //Reseidegi pedagogikalıq bilim.— 2014.-№ 8.— 261- 265 bet.
6. Sidakova N.V. Shet tilin oqytýdyń júeli jáne dáiekti protsesiniń strategiıasy retinde tulǵaǵa baǵyttalǵan tásil // ТМҰ ғылымуныń векторы. Ser.: Pedagogika, psihologıa.- 2015.-№2(21). - 146-149 bet.
7. Solovianova T. A. Shet tilin oqytýdaǵy kognitivti tásil [Elektronдық resýrs] - qol jetkizý rejimi :<http://www.uchportal.ru/publ/15-1-0-4340> .
8. Apresian Iy.D. Integralnoe opisanie iazyka i sistemnaia leksikografiia
9. Izbrannye trýdy, T.2). M., 1995. - 766 s.
10. Arýtýnova N.D. Poniatie presýppozitsıı v lingvistike // Izv. AN SSSR.
11. Serıa lit. 1 iaz. 1973. - T.32 - N.1. - S. 84-89.
12. Arýtýnova N.D. K probleme fýnksionalnyh tipov leksicheskogo znachenııa
13. Aspekty semanticheskıh issledovanıı. M., 1980. - 356 s.
14. Býlygina T.V. Shmelev A.D. Iazykovaıa kontseptýalizatsııa mıra. M., 1997.389 s.
15. Vejbitskaıa A. Vospriıatie: semantika abstraktnogo slovarıa // Novoe v zarýbejnoi lingvistike. M., 1986. Vyp. 18. - S. 79-126.
16. Vejbitskaıa A. Iazyk. Kúltúra. Poznanie. M.: Rýsskie slovarı, 1996.344 s.
17. Vinogradov V.V. Rýsskii iazyk: (Grammaticheskoe ýchenie o slove). M., 1970.-635 s.
18. Vinogradskii V.G. Sotsialnaıa organizatsııa prostranstva. M., 1988. -357 s.
19. Goldberg V.B. Strýktúrnyye svıazi v leksiko-semanticheskome pole iazyka: Monografiia. Tambov: Izd. TGÝ im. G.R. Derjavina, 2002. - 232 s.

Использование когнитивной лингвистики при интерпретации предлогов иностранного языка.

А. А. Кереева

Евразийский национальный университет им. Л. Н. Гумилева, г. Астана 010000, Республика Казахстан

Актуальность темы обусловлена тем, что в современных исследованиях широко обсуждаются пути и подходы к реализации достижений когнитивной лингвистики в лингводидактике и методологии. В таких исследованиях большое внимание уделяется объяснению особенностей употребления предлогов. Хорошо известно, что большинство предлогов (особенно начальных) многозначны, их трудно выучить, и их использование часто приводит к смешению родного языка. В традиционных учебниках рекомендуется механически запоминать основные значения любого предлога или целые списки его значений, при этом значения в таких списках не связаны между собой. Когнитивная лингвистика предлагает альтернативный подход к изучению предлогов, в основе которого лежит утверждение, что различные значения предлога взаимосвязаны и образуют структуру радиального типа. При анализе многозначности предлогов в рамках когнитивной

лингвистики учитывается, что концептуальная система человека зависит от его перцептивного и двигательного опыта, который переходит к абстрактным идеям и понятиям. Цель статьи-представить результаты исследования по использованию достижений когнитивной лингвистики в объяснении использования предлогов иностранного языка. При анализе многозначности предлогов в рамках когнитивной лингвистики учитывается, что концептуальная система человека зависит от его перцептивного и двигательного опыта, который переходит к абстрактным идеям и понятиям. Практическая значимость работы определяется возможностью использования ее результатов в разработке эффективных способов обучения предлогам на уроках иностранного языка. Ключевые слова: когнитивная лингвистика, изучение языков, предлоги, лингводидактика, иностранные языки.

The use of cognitive linguistics in the interpretation of prepositions of a foreign language

A. A. Kireeva

L. N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Republic of Kazakhstan

The relevance of the topic is due to the fact that in modern research, ways and means of implementing the achievements of cognitive linguistics in linguodidactics and methodology are widely discussed. Much attention in such studies is paid to the explanation of the peculiarities of the use of prepositions. As you know, most prepositions (especially primitive ones) are ambiguous, they are difficult to learn, and their use is often subject to interference of the native language. In traditional textbooks, it is proposed to mechanically memorize either only the basic meanings of a preposition, or entire lists of its meanings, and the values in such lists are presented as unrelated. Cognitive linguistics offers an alternative approach to the study of prepositions, which is based on structure. When analyzing the polysemy of prepositions within the framework of cognitive linguistics, it is taken into account that the conceptual system of a person is conditioned by his perceptual and motor experience, which is transferred to abstract ideas and concepts. The purpose of the article is to present the results of a study on the application of cognitive linguistics achievements in explaining the use of foreign prepositions. The results of the study showed that although the advantage of using the achievements of cognitive linguistics in explaining prepositions has been experimentally proven by many researchers, the ways and means of implementing these achievements require further research. The practical significance of the work is determined by the possibility of using its results in developing effective approaches to teaching prepositions in foreign language classes.

Keywords: cognitive linguistics, language teaching, prepositions, linguodidactics, foreign languages.

ЖАРАТЫЛЫСТАНУ-МАТЕМАТИКАЛЫҚ БІЛІМ ЖӘНЕ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ

ЕСТЕСТВЕННО-МАТЕМАТИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ТЕХНОЛОГИЯ ПРЕПОДАВАНИЯ

FTAMP 31.01.45

Б.А. Кабакова¹, Р.Ш. Еркасов², С.М.Сергазина³

¹ Ш. Уалиханов атындағы Көкшетау университетінің химия және биотехнология кафедрасының магистранты, Көкшетау қ.,020000,Қазақстан Республикасы. [//orcid.org/0009-0003-9960-5930](https://orcid.org/0009-0003-9960-5930) E-mail: bahytgul-75@mail.ru.

² Ш.Уалиханов атындағы Көкшетау университетінің хғд., химия және биотехнология кафедрасының профессоры, PhD докторы, Көкшетау қ.,020000,Қазақстан Республикасы.

³ Ш.Уалиханов атындағы Көкшетау университетінің хғк.,химия және биотехнология кафедрасының профессоры. Көкшетау қ.,020000,Қазақстан Республикасы.E-mail: samal_sergazina@mail.ru

ХИМИЯ ПӘНІНДЕ ҚОРШАҒАН ОРТАНЫ ҚОРҒАУ НЕГІЗДЕРІН ОҚЫТУДА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУЫ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Мақала химиядағы қоршаған ортаны қорғау негіздерін оқытудағы заманауи ақпараттық технологиялардың әлеуетін зерттейді. Оқытудың тиімділігін арттыру және оқушылар үшін сапалы ақпараттың қолжетімділігін қамтамасыз ету үшін виртуалды зертханаларды, интерактивті модельдерді және онлайн курстарды пайдалану мәселелері мен мүмкіндіктері басты назарда. Мақала әртүрлі АТ құралдарының негізгі артықшылықтары мен кемшіліктерін қарастырады және оларды оқу процесіне тиімді енгізу бойынша практикалық нұсқауларды ұсынады. Мақала химия мұғалімдеріне, студенттерге және қоршаған ортаны қорғау мамандарына пайдалы болады, олар жаһандық экологиялық мәселелер аясында химияны оқытудың тиімді және қол жетімді жүйесін құруға мүдделі.

Кілт сөздер: Виртуалды зертханалар, интерактивті модельдер, мобильді қосымшалар, модельдеу, ойын технологиясы, экологиялық мәселелер, қоршаған ортаның ластануы, климаттың өзгеруі, сандық сауаттылық, педагогикалық инновациялар.

КІРІСПЕ

Табиғат пен қоғам арасындағы байланысты оңтайландыру ғылыммен, техникамен және біліммен күш-жігерді адамзат мәдениетін, табиғатпен бірлікті білетін адамның жаңа адамгершілік қасиеттерін қалыптастыру бағытында біріктіру жағдайында мүмкін болады. Барлық білім беруді жаңарту функциясын алатын қоршаған ортаны қорғау білімнің өркениеттің дамуы мен әлемдік экологиялық дағдарысты еңсерудегі маңызы айқын бола бастайды.

Адамдардың экологиялық мәдениетін тәрбиелеуде химиялық білімнің рөлі маңызды, ол экологиялық проблемалар ең алдымен химиялық табиғатқа негізделгендігімен анықталады, ал олардың көпшілігін шешуде химиялық құралдар мен әдістер қолданылады. Сонымен қатар, химиялық және экологиялық сауаттылықтың төмен деңгейі адамдардың және табиғаттың қауіпсіздігіне, химофобияға қауіп төндіреді. Бұл қоршаған ортаны қорғау

білім беру мазмұнында химиялық компонентті күшейту қажеттілігіне назар аударады.

Химия мектеп бағдарламасы пәні ретінде оқушыларға күнделікті өмірге, өндірістік қызметке, үздіксіз білім алуға қажетті химиялық және экологиялық білім негіздерін - қоршаған ортадағы тәртіпке дұрыс бағдар беруі керек.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Қазіргі заманғы проблемалар мен қоршаған ортаның жағдайын ескере отырып, химия пәнінің оқу бағдарламасының мазмұнына ғана емес, сонымен қатар пәнді оқытуәдістері мен құралдарына сәйкес өзгерістердің де келуін болжайды.

Химиялық маңызды теорияларға, заңдар мен тұжырымдамаларға, қазіргі заманғы экологиялық проблемаларға бөлінеді, оларды шешуде химиялық білім қажет. [1]

Мектептегі химиядағы қоршаған ортаны қорғау білім берудің қайшылықтарын шешу жолдарын белгілеу, оқу міндеттері жүйесі арқылы қоршаған ортаның химиясы бойынша білімін қалыптастыру процесінің бағытын анықтау қажеттілігі зерттеудің теориялық және практикалық маңыздылығын анықтайды.

Сондықтан да, жаңартылған мазмұн бойынша негізгі орта білім беру деңгейінің 7-9 сыныптарына арналған қоршаған ортаны қорғау мәселері бойынша талдау жасалды (Кесте1). [2]

Кесте1. Негізгі орта білім беру деңгейінің 7-9 сыныптарына арналған «Химия» оқу пәні бойынша үлгілік оқу бағдарламасының экологиялық мазмұны.

Тақырып	Экологиялық сұрақтар
1) «Химия пәні. Таза заттар мен қоспалар»	Химия – жаратылыстану ғылымдарының бөлімі, заттар туралы ғылым, химияның дамуы мен маңызы, химия кабинеті мен зертханасындағы қауіпсіздік ережелері, таза заттар және олардың физикалық қасиеттері, біртекті және гетерогенді қоспалар, заттарды тазарту және бөлу әдістері, қарапайым және күрделі заттар, элемент, химиялық қосылыстар.
4) «Ауа. Жану реакциясы»	Ауа және оның құрамы, атмосфералық ауаны ластанудан қорғаудың маңызы, жану процесі, жану жағдайлары заттар, тез тұтанатын, жанғыш және жанбайтын заттар, отын, оттегі, тұтану көзі, тұтану температурасы, металдар мен бейметалдардың жануы, жану реакциясының өнімдері.
8) «Адам ағзасындағы химиялық элементтер мен қосылыстар»	Қоректік заттар, адам ағзасындағы химиялық элементтер (О, С, Н, N, Са, Р, К), тірі және жансыз табиғатта химиялық элементтердің таралуы, адам ағзасындағы микро-, макронутриенттердің биологиялық рөлі, тыныс алу процесі, тамақтану тепе-теңдігі.
9) «Геологиялық химиялық қосылыстар»	Пайдалы геологиялық химиялық қосылыстар, табиғи ресурстар, кен орны, кен, кен құрамы, минералдар, табиғи ресурстарды өндіру, Қазақстанның пайдалы қазбалары, минералдар өндірудің экологиялық аспектілері.
3) «Металдардың химиялық белсенділігі»	Металдардың тотығуы, металдардың коррозиясы, металдардың сумен әрекеттесуі, металдардың қышқыл ерітінділерімен, тұз ерітінділерімен әрекеттесуі, металл белсенділігінің сериясы, металл белсенділігін салыстыру.

6) «Химиялық реакциялардағы энергиямен танысу»	Отынның жануын және бөлу энергия, жану кезінде көміртек құрамды жанғыш оны ішінен толықсытады мүмкіндігі білім көміртек, улы газ немесе көмір қышқыл газ, себептері парник әсері және оны шешу жолдары, экзотермические және эндотермические реакциялар, әлеуеті әртүрлі жанғыш, қоршаған ортаға әсер ететін өзгерту энергия тұрғысынан кинетикалық теорияның бөлшектер, жылу әсері реакция, термохимиялық теңдеулер.
7) «Сутегі. Оттегі және озон»	Оттегі – химиялық элемент және қарапайым зат, оттегінің қасиеттері, қолданылуы және алынуы, сутегі мен оттегінің екілік қосылыстары, оттегінің аллотропты өзгерістерінің табиғатта таралуы, озон, сутегі мен оттегі алу, Жердің озон қабатының мәні.
12) «Көміртегі және оның қосылыстары»	Көміртектің жалпы сипаттамасы, көміртектің және оның қосылыстарының табиғатта таралуы, көміртектің аллотропты түрленуі, көміртектің аллотропты түрленуінің қолданылуы, көміртектің қасиеттері (алмаз, графит, карбин және фуллерен), көміртегі оксидтері және олардың қасиеттері, көміртегі тотығының тірі организмдерге физиологиялық әсері, табиғаттағы көміртегі айналымы.

13) «Су»	Судың бірегей қасиеттері және оның тіршілік үшін маңызы, табиғаттағы су айналымы, судың ластану себептері, судың кермектігі және оны жою жолдары, табиғаттағы, әртүрлі салалардағы, ауыл шаруашылығындағы су мен су ерітінділерінің маңызы, суды тазарту әдістері, ауыз суды тазарту, проблемалар Қазақстан Республикасындағы ауыз су, су бассейнін ластанудан қорғау, Қазақстандағы су ресурстарының экологиялық проблемалары мыс (II) сусыз сульфатының көмегімен суды анықтау әдістері.
6) «Металдар мен қорытпалар»	Қазақстанда металлургияны дамыту, металдар мен олардың қорытпаларын алу тәсілдері, металдар мен олардың қосылыстарының маңызды кен орындары; металдарды өндіру процестері, қоршаған ортаға әсері, металдарды алу.
8) «17 (VII), 16 (VI), 15 (V) топтардың, 14(IV) топтардың элементтері және олардың қосылыстары»	Күкірттің негізгі қосылыстары және олардың физикалық және химиялық қасиеттері, қышқыл жаңбырдың пайда болу себептері мен экологиялық әсері. Азот, азоттың қасиеттері және табиғаттағы азот айналымы, аммиак, аммиактың қасиеттері, аммиакты алу және қолдану, өндіру, (Габер синтезі), азот қышқылы, азот қышқылының қасиеттері, азот қышқылы мен нитраттардың ерекше қасиеттері, фосфор және оның қосылыстары, фосфордың аллотропты модификациялары,
	Қазақстандағы фосфор қосылыстарының кен орындары, фосфор мен оның қосылыстарының химиялық қасиеттері, минералды тыңайтқыштар, оларды Қазақстанда ұтымды пайдалану және өндіру, азот және фосфор тыңайтқыштарының қоршаған ортаға әсері.

9) «Адам ағзасындағы химиялық элементтер»	Адам ағзасының химиялық құрамы, макроэлементтер, микроэлементтер және олардың мәндері, адам ағзасының құрамына кіретін элементтердің мәні: O, C, H, N, Ca, P, K, S, Cl, Mg, Fe, Қазақстан тұрғындарының теңдестірілген диетасы, организмнің кейбір химиялық элементтерін анықтау, қоршаған ортаның ауыр ластану көздері металдармен, ауыр металдардың организмдерге әсері.
11) «Көмірсутектер. Жанармай»	Қазақстандағы табиғи газды, мұнайды, көмірді өндіру және өңдеу, өндіру кезіндегі экологиялық проблемалар, көмірсутектерді қайта өңдеу және қолдану, экономиканың әртүрлі салаларында және тұрмыста көмірсутектерді пайдалану, баламалы отын түрлері, мұнай, мұнай фракциялары және шикі мұнайды айдау өнімдерін қолдану салалары.
12) «Құрамында оттегі бар және құрамында азот бар органикалық қосылыстар»	Сабындар мен синтетикалық жуғыш заттар, синтетикалық жуғыш заттар қоршаған ортаға, көмірсулар, ақуыздар, аминқышқылдары, биологиялық маңызды органикалық қосылыстар, Қазақстанның тамақ өнеркәсібі.

Заманауи ақпараттық технологиялар химиядағы қоршаған ортаны қорғау негіздерін оқытуда маңызды рөл атқарады, өйткені олар оқу процесін интерактивті және қолжетімді етуге мүмкіндік береді.

Химияны оқытуда ақпараттық технологияларды қолданудың басты артықшылықтарының бірі - оқушыларға күрделі ұғымдар мен процестерді жақсы түсінуге көмектесетін визуалды және интерактивті материалдарды жасау мүмкіндігі. Мысалы, компьютерлік модельдеу және виртуалды зертханалар арқылы оқушылар эксперименттерді өз бетінше жүргізе алады және нәтижелерді бақылай алады, бұл оларға материалды жақсы сіңіруге көмектеседі.

Сонымен қатар, ақпараттық технологиялар оқушыларға әртүрлі ақпарат көздерінен көптеген ақпарат пен оқыту ресурстарына қол жеткізуге мүмкіндік береді, бұл олардың білімін кеңейтеді және тақырыпты тереңірек түсінуге көмектеседі. Сондай-ақ, онлайн курстар мен вебинарлардың көмегімен оқушылар географиялық орналасуына қарамастан, өздеріне ыңғайлы кез келген уақытта оқи алады.

Ақпараттық технологияларды қолдану арқылы оқытушылар оқушылардың үлгерімін тиімдірек бақылай алады, оқу материалын жеке қажеттіліктерге бейімдей алады және білімді бағалау үшін онлайн тестілеуді өткізе алады.

Осылайша, заманауи ақпараттық технологиялар химиядағы қоршаған ортаны қорғау негіздерін оқытудың тиімділігін айтарлықтай жақсартады, бұл оқу процесін қызықты, қолжетімді және интерактивті етеді. [3]

ҚОРЫТЫНДЫ

Химиядағы қоршаған ортаны қорғау негіздерін оқытудағы заманауи ақпараттық технологиялардың мақсаты оқытудың тиімділігін арттыру және оқушылар үшін сапалы ақпараттың қолжетімділігін қамтамасыз ету болып табылады. Осы тұрғыда ақпараттық технологияларды қолдану міндеттеріне мыналар жатады:

1. Интерактивті онлайн курстар мен білім беру платформаларын құру, онда оқушылар химияда қоршаған ортаны қорғау негіздерін өздеріне ыңғайлы форматта оқи алады.

2. Оқушыларға материалды жақсы түсінуге және есте сақтауға көмектесетін қоршаған ортаны қорғауға қатысты химиялық процестерді модельдеу және визуализациялау үшін компьютерлік бағдарламалар мен қосымшаларды пайдалану.

3. Оқушыларға сұрақтар қоюға және қосымша ақпарат алуға мүмкіндік беру үшін қоршаған ортаны қорғау саласындағы сарапшылардың қатысуымен вебинарлар мен онлайн конференциялар ұйымдастыру.

4. Оқушыларға өзекті және дәлелденген ақпаратқа қол жеткізу үшін бейне сабақтар, мақалалар, кітаптар және презентациялар сияқты онлайн білім беру ресурстарын пайдалану.

5. Интернеттегі тесттер мен тапсырмалар арқылы оқушылардың білімін бағалау, бұл мұғалімдерге білімдегі олқылықтарды тез анықтауға және оқу процесін түзетуге мүмкіндік береді.

Осылайша, химияда қоршаған ортаны қорғау негіздерін оқытуда ақпараттық технологияларды қолданудың мақсаты білім беру сапасын жақсарту және оқушылардың қоршаған орта проблемалары туралы хабардарлығын арттыру болып табылады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Нұрахметов Н., Ысқақова Г. Химиялық – экологиялық берудің негізгі аспектілері.
//Химия мектепте журналы №1, 2004ж, 25-29 б.
2. Сакар'янова Қ., Шакирова А. Органикалық химияны оқыту барысында экологиялық мәселелерді қамту жолдары. // Химия мектепте журналы №5, 2004ж, 49-53 б.
3. Еспенбетова, Ш. О. Мектепте химиялық өндірістерді оқыту барысындағы экологиялық білім берудің ерекшеліктері / Ш. О. Еспенбетова, Г. А. Оракбаева, Айжан Тимурқызы.
—// Молодой ученый. — 2015. — № 7.2 (87.2). — С. 46-48.

REFERENCES

- 1.Nurahmetov N., Ysqaqova G. Himiyalyk – ekologiyalyk berudіn negizgi aspektileri.
//Himiya mektepte zhurnaly №1, 2004zh, 25-29 b.
- 2.Sakar'yanova Q., SHakirova A. Organikalыk himiyany oqytu barysynda ekologiyalyk maselelerdi qamtu zholdary. // Himiya mektepte zhurnaly №5, 2004zh, 49-53 b.
- 3.Espenbetova, SH. O. Mektepte himiyalyk endiristerdi oqytu barysyndary ekologiyalyk bilim berudіn erekshelikteri / SH. O. Espenbetova, G. A. Orakbaeva, Ajzhan Timurkyzy. —// Molodoj uchenyj. — 2015. — № 7.2 (87.2). — S. 46-48.

Проблемы применения информационных технологий при обучении основам охраны окружающей среды в химии

Кабакова Б. А¹, Еркасов Р. Ш.², Сергазина С. М.³

Кокшетауский университета имени Ш. Уалиханова, г. Кокшетау, Республика Казахстан

В статье исследуется потенциал современных информационных технологий в обучении основам охраны окружающей среды в химии. В центре внимания проблемы и возможности использования виртуальных лабораторий, интерактивных моделей и онлайн-курсов для повышения эффективности обучения и обеспечения доступности качественной информации для учащихся. В статье рассматриваются основные преимущества и недостатки различных ИТ-инструментов и предлагаются практические рекомендации по их эффективному внедрению в учебный процесс. Статья будет полезна учителям химии, студентам и специалистам по окружающей среде, которые заинтересованы в создании эффективной и доступной системы преподавания химии в контексте глобальных

экологических проблем. Ключевые слова: виртуальные лаборатории, интерактивные модели, мобильные приложения, моделирование, игровые технологии, экологические проблемы, загрязнение окружающей среды, изменение климата, цифровая грамотность, педагогические инновации.

Problems of using information technologies in teaching the basics of environmental protection in chemistry

В. А. Kabakova¹, R. Sh. Erkasov², S. M. Sergazina

Kokshetau University named after sh. Ualikhanov, Kokshetau, 020000, Republic of Kazakhstan.

The article explores the potential of modern information technologies in teaching the basics of Environmental Protection in chemistry. The focus is on the issues and opportunities of using virtual laboratories, interactive models and online courses to improve the effectiveness of teaching and ensure the availability of high-quality information for students. The article discusses the main advantages and disadvantages of various IT tools and provides practical guidelines for their effective implementation in the educational process. The article will be useful to chemistry teachers, students and environmental professionals who are interested in creating an effective and affordable system for teaching chemistry in the context of global environmental issues.

Key words: virtual laboratories, interactive models, mobile applications, modeling, game technology, environmental issues, environmental pollution, climate change, digital literacy, pedagogical innovation,

МРНТИ 14.25.09

Шахимова¹ Ы. А., Мынбаева² Ж. Т.

¹магистр техника и технологии., преподаватель информатики Мангистауского высшего педагогического колледжа им. М. Сенгирбекулы, г. Актау, Республика Казахстан, [//orcid.org/0009-0009-8459-4240](https://orcid.org/0009-0009-8459-4240), Email: sh.yrysjan@gmail.com

²магистр естественных наук, учитель химии и естествознания КГУ «Основная средняя школа села Отрадное отдела образования по Жаркаинскому району управления образования Акмолинской области», 021113 Акмолинская область Жаркаинский район с.Отрадное, Республика Казахстан, [//orcid.org/0000-0002-7830-275X](https://orcid.org/0000-0002-7830-275X) Email: zhanar_mynbayeva@mail.ru

ПРЕИМУЩЕСТВА ПРИМЕНЕНИЯ НАБОРОВ STEAM - BOX В КЛАССЕ: РАЗВИТИЕ НАВЫКОВ КРИТИЧЕСКОГО И ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ

Статья посвящена преимуществам применения наборов STEAM-BOX в образовательном процессе для развития критического и творческого мышления учащихся. STEAM-подход интегрирует науки, технологии, инженерное дело, искусство и математику, что способствует междисциплинарному обучению и повышению познавательного интереса. Наборы STEAM-BOX, содержащие материалы и задания для практических занятий, помогают учащимся применять теоретические знания на практике, решая реальные проблемы. Использование таких наборов стимулирует интерес к учебному процессу, развивает критическое мышление, умение решать проблемы и творческий подход. Они

также готовят учащихся к будущим профессиям, требующим навыков в области науки и технологий. В статье рассматриваются примеры успешного применения различных STEAM-BOX на уроках и их вклад в повышение качества образования.

Ключевые слова: STEAM-BOX, функциональная грамотность, критическое и творческое мышление, простые эксперименты.

ОСНОВНЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ

Одним из возможных путей повышение познавательного интереса и мотивации учащихся является использование STEAM-подходов в обучении. STEAM - это образование, которое основано на использовании прикладного и междисциплинарного подхода и на интеграции. STEAM – образование предполагает организацию учебной деятельности с учетом интересов и исследований. Поэтому, STEAM – образование означает действенное внимание к каждому обучающемуся, к его индивидуальным особенностям, к его познавательной активности и предполагает интеграцию различных форм/ методов/ подходов для повышения качества обучения и развития каждого ученика.

ВВЕДЕНИЕ

Современный педагог это педагог применяющий любую технологию, технику, который ищет наиболее эффективные пути для школьника. Обучающийся совершенствуя естественнонаучную, математическую грамотность, сначала получает теоретические знания по предметам естественно-научного направления (физика, география, химия, биология, информатика и др.), а затем обязательно применяет полученные знания на практике решая конкретные жизненные ситуации, моделируя свое обучение. Однако не всегда применение теоретических знаний в жизни рассматриваются на высоком уровне. Необходимо создать условия, в которых учащиеся смогут использовать полученные знания по этим предметам. Особенностью STEAM (наука, технология, инженерия, искусство и математика) - является принцип межпредметной связи, т. е. достижения новой прикладной цели путем объединения нескольких предметов, включая знания, полученные по нескольким предметам. STEM-образование - это мост, соединяющий процесс обучения, карьеру и дальнейший профессиональный рост. Такая инновационная образовательная концепция позволяет подготовить детей к профессиональному развитию в технически развитом мире. При реализации STEAM-программ целесообразно и эффективно использовать возможности оптимального сочетания инновационных и классических технологий для достижения синергетического эффекта и реального повышения качества подготовки обучающихся к будущей профессиональной деятельности.

В современном образовании STEAM становится важным компонентом учебных программ. Для усиления этого направления на уроках STEAM-BOX наборы предлагают широкое применение.

STEAM - образование/ подход формируется, как в урочное, так и внеурочное время. При этом деятельность направлена на реализацию и развитие практических навыков учащихся в тех условиях, в которых ученики проживают, для каждого раздела выбирается определенный контекст, связанный с решением конкретной проблемой региона в котором проживают ученики, занятия проводятся всевозможными подручными средствами и оборудованием с учетом индивидуальных особенностей учащихся и возможностью совместной работы каждого ученика в группах/подгруппах, при чем каждый будет активным участником. В рамках общеобразовательных школ учащиеся с разными способностями обучаются в общеобразовательных классах в связи с чем каждый учитель должен в одно и то же время создать рабочие и комфортные условия для всех участников образовательного процесса.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ

STEAM-BOX-специальные наборы, содержащие материалы и задания для проведения практических занятий. В этой статье мы рассмотрим несколько примеров и преимуществ использования различных наборов STEM-BOX на уроках.

Благодаря внедрению в практику STEAM- образования/подходов, деятельность направлена на реализацию и развитие практических навыков учащихся с возможностью интеграции знаний и опыта, с учетом потребностей каждого учащегося, занятия проводятся всевозможными подручными средствами и оборудованием [1-3].

С целью эффективной работы, усвоения теоретических и развитию практических навыков учащихся учитель использует: 5 E, ED (инженерный дизайн) и PBL (проблемно-ориентированное обучение). При работе обязательно создается проблема, над решением которой ученики будут работать в течение урока или нескольких уроков в зависимости от потребностей и конкретной ситуации, также разрабатывается контекст, в рамках которого ученик работают и применяют те знания и опыт, который необходим для работы в разработанной отрасли [4-6].

В ходе преподавания предметов естественно-научного цикла, математики, информатики, как на уроках, так и во внеурочное время, педагог придерживается следующей системы:

- a. Конкретная проблема, с которой или в которой живет или знаком учащийся/учащиеся,
- b. Конкретный контекст, работая согласно которому учащийся/ учащиеся как бы «вникают в роль», то есть становятся профориентированы,
- c. Работая согласно рабочим листам, ученики сами выбирают свою траекторию обучения.

Используемые современные образовательные технологии:

- Информационные технологии
- Развитие критического мышления
- Проектная деятельность
- Эвристическая деятельность
- Критериальное оценивание обучения

На уроках или внеурочной деятельности учащиеся получают рабочие листы по теме (проблеме и контексту), которые являются стимульным материалом для работы в течение всего урока. Таким образом, каждый ученик самостоятельно может выбрать как ему удобно работать, проведя работу, ее проверить и поработать над ошибками и доработать где необходимо, то есть траектория обучения каждый ученик выбирает сам. Также при выполнении заданий на уроках, можно использовать, как индивидуальную, так и парную и групповую форму работы, а именно ученики в праве сами выбрать в какой форме ему удобнее работать. При оформлении постеров, видеороликов, эссе, презентаций по результатам уроков поощряется использование учащимися новых терминов.

Более полное закрепление новых терминов происходит на занятиях, в течение которых учащиеся сами прорабатывают практические навыки совмещая с теоретическими применяя новые термины в различных видах деятельности.

Развитие умения использования новых терминов осуществляется через выполнение разнообразных заданий, таких как, работа с учебным текстом/ схемами / таблицами, которые адаптированы к занятиям и с учетом индивидуальных возможностей учащихся. Учебные тексты/ схемы/ таблицы/ диаграммы содержат основные положения, определения по изучаемой теме. С целью выявления понимания учебного материала после практических навыков обязательно составляются вопросы по темам занятия, для закрепления теоретических знаний.

Игровым приемом, который применяю на занятиях являются выращивание

кристаллов, который можно использовать по-разному. Например, предлагается сначала изучить что такое кристаллы, а потом по инструктивной карте или рабочему листу провести эксперимент. Или, разработка фильтра из подручных средств для очистки воды в домашних условиях.

Контроль понимания осуществляется при выполнении заданий, тестирования. Также учителем используют и компьютерные программы для тестирования.

Учебные занятия по естествознанию/ познанию мира строятся по той же системе, учебные цели и задачи обязательно выполняются.

На занятиях и в течении занятий работу учитель строит также, подбирая и подготавливая рабочие листы ученика в которые включает задания, практические или лабораторные работы, или демонстрационные опыты по темам согласно учебному планированию. Особенностью STEAM – образования/ подходов является то, что концепция данных подходов предполагает право выбора каждому ученику, какие знания и опыт ему необходимы и на каком уровне, так же каждый ученик может благодаря совместной работе с кем-то из учащихся найти себе или быть кому-то рефлексивным партнером, таким образом учится друг у друга. Контроль понимания и усвоения учебного материала проводится через систему упражнений или заданий, включенных в рабочие листы ученика, которые выдаются учащимся на учебных занятиях. Контроль выполнения осуществляется путем само- и взаимопроверки, устного или письменного объяснения выполненного задания в виде эссе, видеоролика, аудиосообщения. Также возможно использовать задание на составление и защиту кластера или постера, или презентации по теме урока.

Таким образом, к каждому учебному занятию и разрабатывает рабочий лист – инструктивной карте, в котором прописаны последовательные действия и система упражнений для закрепления учебного материала и новых терминов. На каждое занятие готовится учителем раздаточный/ стимульный/инструктивный материал на каждого учащегося или в зависимости от формы работы: в группах, парах и т.д. Важным условием проведения данных занятий внедрение в практику STEAM - подходов, деятельность которых направлена на реализацию и развитие практических навыков учащихся в тех условиях, в которых ученики проживают, для каждого раздела выбирается определенный контекст, связанный с решением конкретной проблемой региона в котором проживают ученики, занятия проводятся всевозможными подручными средствами и оборудованием, что способствует более полному погружению в учебный материал и созданию рабочей обстановки на занятиях. Учащиеся привыкают к самостоятельной работе по рабочим листам, поэтому трудностей на занятиях не возникает [7-12].

Стимулирование интереса и участия обучающихся в классе: наборы STEAM-BOX предоставляют учащимся конкретные задачи и проекты, что значительно повышает их интерес к учебному процессу. Например, использование Arduino Starter Kit позволяет учащимся создавать простые электронные устройства, такие как светофоры или термометры, что делает занятия более увлекательными.

Развитие критического мышления и решения проблем: проекты, включенные в набор STEAM-BOX, также часто должны решать конкретные проблемы для обучающихся. Например, при использовании LEGO Mindstorms EV3, студенты не только строят роботов, но и программируют их для выполнения определенных задач. Это развивает их способность критически мыслить и решать проблемы.

Например, на уроках естествознания по методу мини проектов и инженерного дизайна благодаря подручных средств и материалов, собранных в STEAM-BOX (коробочка, для работы на занятии) для очистки воды в домашних условиях, таким образом применяя практико-ориентированный подход. В коробке имеются следующие оборудования и материалы, такие как, пластиковые бутылки, вата, марля, уголь активированный, песок, мелкие камни, ткань, пакет, галька, бумага, салфетки. Из данного оборудования и материалов обучающиеся создают фильтр для очистки загрязненной воды и применяют

способы разделения смеси. Дается рабочий лист для ученика фрагмент, которого приводится на рисунке 1, специально разработанный на урок согласно целям урока, по которому ученик выполняет работу в течение учебного занятия. Или другой пример, так же по методу проектов и инженерного дизайна, ученикам на уроке по теме: «Кристаллы» дается STEAM-BOX, в котором имеются следующие материалы: бумага, пластиковые бутылки, вата, салфетки, марля, мелкие камни, пакет, уголь активированный, ткань, галька, песок, работа на уроке выполняется, согласно приведенному листу на рисунке 2.

Рисунок 1 – фрагмент рабочего листа урока по теме: «Способы разделения смеси»

Рисунок 2 – фрагмент рабочего листа урока по теме: «Кристаллы»

Интеграция междисциплинарных знаний: многие наборы STEAM-BOX позволяют интегрировать знания из различных областей, таких как математика, физика и программирование. Например, работая с Raspberry Pi, обучающиеся могут изучать

программирование, электронику и веб-разработку, объединяя знания из нескольких дисциплин.

Подготовка к будущей карьере: использование наборов STEAM-BOX помогает подготовить студентов к будущим профессиям в области науки и технологий. Например, Littlebits предлагает наборы для изучения электроники, которые могут быть полезны для тех, кто интересуется инженерией.

Творческий подход: наборы STEAM-BOX способствуют развитию творческого мышления учащихся. Например, при использовании 3doodler учащиеся создают трехмерные объекты с помощью ручки 3D-печати, что стимулирует их творческую активность. 3Doodler-популярный бренд 3D-ручек, которые позволяют пользователям создавать трехмерные объекты, рисуя в воздухе. Эта инновационная технология позволяет проектировать различные объемные формы и конструкции, воплощая идеи в реальность.

Готовые наборы STEAM-BOX, приведенные в приведенных выше примерах, помимо использования их, можно самостоятельно создавать учебные наборы STEAM-BOX и использовать их на уроках. Это определенно увлекательный и творческий процесс, который позволяет адаптировать обучение к конкретным потребностям класса.

Для комплектов STEAM-BOX необходимо выполнить следующие шаги:

- 1) определить цели обучения: решить, какие конкретные понятия и навыки вы хотите подчеркнуть. Это может включать аспекты математики, науки, технологий и инженерии.
- 2) использовать материалы: использовать имеющиеся материалы, которые можно использовать для изготовления аппликаций и экспериментов, то есть это может быть бумага, картон, пластик, деревянные детали, стеклянная посуда, а также обычные предметы, которые встречаются в повседневной жизни.
- 3) делай задания и эксперимент: сделай интересные задания и эксперименты, стимулирующие интерес и активное участие обучаемых, а им нужно исследование с элементами исследования, творчества и решения проблемы.
- 4) анализ/тестирование комплекта: прежде чем использовать свой комплект, барлық пройдите тестирование, чтобы убедиться, что все материалы и инструкции работают должным образом и соответствуют вашим образовательным целям.
- 5) адаптация к уровню и интересам обучаемых: учет уровня и интересов учеников. Может быть полезно создать разные уровни сложности для удовлетворения потребностей разных учеников.

Теперь рассмотрим примеры предложенных в различных предметных областях знаний STEAM-BOX.

Можно использовать STEAM BOX - «Вертолет» для изучения сил, которые притягиваются вниз под действием силы притяжения между объектами и землей, а также силы трения, в том числе сопротивления воздуха, замедляющие движущиеся объекты и препятствующие их движению. В его состав входят ножницы, скрепки (скрепки) из очень простых материалов, бумага формата А4, степлер и линейка (рисунок 3).

Рисунок 3 - фрагмент рабочего листа STEAM BOX на тему "Вертолет"

Для изучения принципов солнечной энергии и теплообмена можно предложить STEAM BOX под названием «Солнечный коллектор». Приведен на рисунке 4, который состоит из таких материалов, как картон коробка, алюминиевая фольга, подвеска (скок), термометр.

Для изучения принципов электромагнетизма и электрических цепей можно разработать «Электромагнитный подъемник»: STEAM- BOX, состоящий из гвоздей, деревянной доски, проволоки, батареи и магнитов.

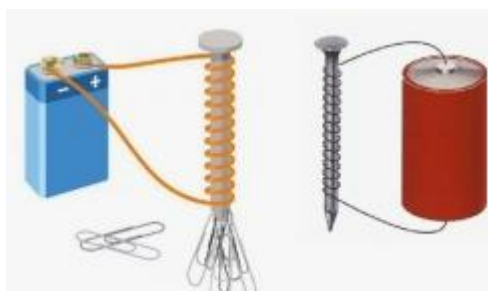

Рисунок 4 - фрагмент состава STEAM BOX "Электромагнитный подъемник"

STEAM-BOX «Статическое электричество» для изучения статического электричества и его влияния на объекты (рисунок 5). Состоит из: воздушный шар, материал - флисе, фольга, бумага, тряпочка хлопчатобумажная. Чтобы зарядить воздушный шар статическим электричеством, можно натереть его на флисе, прикоснуться к кускам фольги и наблюдать за натяжением фольги [11].

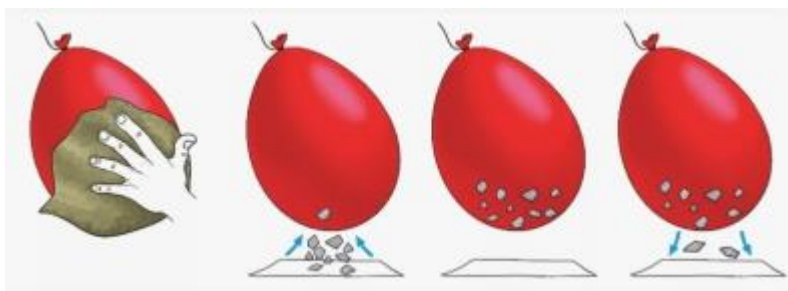

Рисунок 5 - Создание эксперимента "Статическое электричество"

STEAM- BOX «Бинарные браслеты» способствуют формированию навыков понимания системы счисления на компьютерах и представления данных в двоичном формате. Здесь

используется только схема двоичного кода с бусинами или нитями разных цветов. Задача состоит в том, чтобы сделать браслет из разноцветных бусин. Каждому цвету присваивается значение (например, красному - 1, синему - 0). Вы можете написать двоичное число, которое представляет любое слово или имя.

Следующие простые наборы STEAM-BOX могут быть созданы из доступных материалов и помогут учащимся лучше понять основные понятия химии посредством увлекательных и наглядных экспериментов [11].

С целью изучения плотности и особенностей жидкостей можно разработать и использовать STEAM -BOX «Лавовая лампа» (рисунок 6). Материалы пластиковая бутылка, вода, различные масла (оливковое, подсолнечное и др.), пищевой краситель, пищевая сода, уксус.

Рисунок 6 - Состав STEAM BOX "Лавовая лампа"

Реакции разложения и выделения газа можно исследовать с помощью STEAM- BOX «Кислород из водорода». Материалы: перекись водорода а (3%), мыло, стекло.

Изготовление наборов STEAM-BOX для уроков биологии из доступных материалов включает в себя увлекательные биологические эксперименты.

Например, STEAM- BOX «Клеточное дыхание» можно использовать для изучения процесса клеточного дыхания. Материалы: семена гороха или фасоли, банки с крышками, сода, вода, тубики, пластиковые стаканы.

STEAM- BOX "Органы чувств" можно использовать для изучения органов чувств, особенно тактильного восприятия. Вы можете наполнить коробку различными сенсорными материалами (песок, хлопок, стеклянные бусины ит. д.), связать ученикам глазные связки и провести исследование, чтобы определить, что находится в коробке.

РЕЗУЛЬТАТЫ

Наборы STEAM-BOX предоставляют учителям уникальные возможности для инноваций в обучении, развивая творческие и критические навыки учащихся. Такой подход создает интересную и персонализированную среду обучения, которая способствует более эффективному усвоению материала учащимися.

ОБСУЖДЕНИЕ

От развития технических навыков до поощрения творческого мышления-эти наборы предлагают уникальные возможности обучения и вдохновляют студентов на дальнейшее изучение предметов STEAM. Внедрение таких инновационных методов в учебный процесс может значительно обогатить образовательный опыт студентов и подготовить их к вызовам современного мира.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

STEAM развивает важные свойства и навыки: понимание проблем; инженерный подход; творческое мышление; критическое мышление; применение и понимание научного метода; основы проектирования. Будущее за технологиями, а будущее технологий - за учителями нового формата!

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

- 1 Анисимова Т.И., Шатунова О.В., Сабирова Ф.М. STEAM-образование как инновационная технология для Индустрии 4.0. *Научный диалог*. 2018;(11):322-332. <https://doi.org/10.24224/2227-1295-2018-11-322-332>
- 2 Аниськин В.Н., Аниськин С.В., Замара Е.В., Янкевич О.А. Использование дидактического потенциала STEM- и STEAM-технологий в решении задач цифровизации образования // *Высшее гуманитарное образование XXI века: проблемы и перспективы: Материалы Четырнадцатой международной научно-практической конференции (Самара, 09-10 октября 2019 г.)*. Самара: Самарский государственный социально-педагогический университет, 2019. С. 19-24.
- 3 Berger T., Frey C. B. Industrial renewal in the 21st century: evidence from US cities // *Regional Studies*. 2017. Vol. 51. №. 3. P. 404-413.
- 4 Berger T., Frey C.B. Did the Computer Revolution shift the fortunes of US cities? Technology shocks and the geography of new jobs // *Regional Science and Urban Economics*. 2016. Vol. 57. P. 38-45.
- 5 Bond M., Marín V.I., Dolch C., Bedenlier S., Zawacki-Richter O. Digital transformation in German higher education: student and teacher perceptions and usage of digital media // *International Journal of Educational Technology in Higher Education*. 2018. No 15(1). P. 1-20.
- 6 Perignat E., Katz-Buonincontro J. STEAM in practice and research: An integrative literature review // *Thinking Skills and Creativity*. 2019. Vol. 31. P. 31-43
- 7 *Shaping the Digital Future in Education – Together* Dale Andre Martin *International Journal of Engineering Pedagogy (iJEP)*. 2018. No 8(2). P. 7-9.
- 8 Дубровина И.В. Психологические проблемы воспитания детей и школьников в условиях информационного общества // *Национальный психологический журнал*. 2018. № 1 (29). С. 6-16.
- 9 «Опыт внедрения STEAM-образования в школьную практику изучая подходом «Action research» Мынбаева Ж.Т. (публикация в сборнике статей Международный методический центр «Академия педагогического мастерства: навыки XXI века» интернет - конференции «Тенденции развития навыков XXI века: современное состояние, проблемы, перспективы» (Министерство образования Омской области Бюджетное образовательное учреждение Дополнительного профессионального образования «Институт развития образования Омской области», 2021 г.) <https://akadem.irooo.ru/izobretaya-budushchee/mezhdunarodnaya-internet-konferentsiya-tendentsii-razvitiya-navykov-xxi-veka-sovremennoe-sostoyanie-problemy-perspektivy/73-materialy-2021-goda/652-sektsiya-2-effektivnye-pedagogicheskie-praktiki-formirovaniya-navykov-i-kompetentsij-xxi-veka>.
- 10 Белозерова Г.М. Инновационные технологии в инкультурации и реабилитации личности особого ребенка // *Теория и практика общественного развития*. – 2013. – №1. – С. 251–253.
- 11 К. Корнеев, STEМ энциклопедия занимательных наук, химических опытов и математических игр, Издательство АСТ, 2023-102 стр.

Steam - box жиынтықтарын сабақта пайдалану артықшылықтары: дағдылар, сыни мен шығармашылық ойлауды дамыту

Шахимова¹ Ы. А., Мынбаева² Ж. Т.

¹Маңғыстау жоғары педагогикалық колледжі, М. Сенгірбекұлы, Ақтау қ., Маңғыстау облысы, Қазақстан Республикасы,

²Ақмола облысы білім басқармасының Жарқайың ауданы бойынша білім бөлімінің Отрадное ауылының негізгі орта мектебі Ақмола облысы, Қазақстан Республикасы

Бұл мақалада оқушылардың сыни және шығармашылық ойлауын дамыту үшін білім беру процесінде STEAM-BOX жиынтықтарын қолданудың артықшылықтарына бағытталған. STEAM тәсілі ғылым, технология, инженерия, өнер және математиканы біріктіреді, бұл пәнаралық оқытуға және танымдық қызығушылықты арттыруға ықпал етеді. Тәжірибелік сабақтарға арналған материалдар мен тапсырмаларды қамтитын STEAM-BOX жинақтары студенттерге нақты мәселелерді шеше отырып, теориялық білімді іс жүзінде қолдануға көмектеседі. Мұндай жиынтықтарды пайдалану оқу процесіне деген қызығушылықты оятады, сыни ойлауды, мәселелерді шеше білуді және шығармашылықты дамытады. Олар сондай-ақ студенттерді ғылым мен технология дағдыларын қажет ететін болашақ мамандықтарға дайындайды. Мақалада әртүрлі STEAM-BOX-ты сабақтарда сәтті қолдану мысалдары және олардың білім сапасын жақсартуға қосқан үлесі қарастырылады.

Кілт сөздер: STEAM-BOX, функционалды сауаттылық, шығармашылық ойлау, қарапайым эксперименттер.

The advantages of using the set of steam - box in the classroom: the development of critical and creative thinking skills

Shakhimova¹ Y. A., Mynbayeva² Zh. T.

¹ Mangistau Higher Pedagogical College named after M. Sengirbekuly, Aktau, Mangistau region, Republic of Kazakhstan

²The main secondary school of the village of Otradnoye of the Department of Education for the Zharkainsky district of the Department of Education of the Akmola region", Republic of Kazakhstan

The article is devoted to the advantages of using STEAM-BOX kits in the educational process for the development of critical and creative thinking of students. The STEAM approach integrates science, technology, engineering, art and mathematics, which promotes interdisciplinary learning and increases cognitive interest. STEAM-BOX kits containing materials and tasks for practical exercises help students apply theoretical knowledge in practice, solving real problems. The use of such kits stimulates interest in the learning process, develops critical thinking, problem solving and creativity. They also prepare students for future professions that require skills in science and technology. The article discusses examples of the successful use of various STEAM-BOXES in the classroom and their contribution to improving the quality of education.

Keywords: STEAM-BOX, functional literacy, critical and creative thinking, simple experiments.

ПЕДАГОГИКА ТАРИХЫ ЖӘНЕ ЭТНОПЕДАГОГИКА ИСТОРИЯ ПЕДАГОГИКИ И ЭТНОПЕДАГОГИКИ

FTAMP 14.09.39

С.Н.Жамбек¹

филология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., 020000, Қазақстан Республикасы, //orcid=0000-0002-7163-3441 Email: _www.s_jambek@mail.ru

М.ҒАБДУЛЛИННИҢ «АТА-АНАЛАРҒА ТӘРБИЕ ТУРАЛЫ КЕҢЕС» АТТЫ ЕҢБЕГІНИҢ ӨЗЕКТІЛІГІ

Мақалада М. Ғабдуллиннің «Ата - аналарға тәрбие туралы кеңес» еңбегі зерттеу нысанына алынған. Ұлттық тәрбиенің мәні мен маңызы қарастырылады. Қазақ және әлемнің басқа да халықтарының бесік жырлары бойынша егжей-тегжейлі талдау жасалады. Дәстүрлі мәдениеттегі тәрбиенің алтын өзегі «Бесік жырларында» жатқанын М.Ғабдуллин баса көрсеткені, өскелең ұрпақтың патриоттық тәрбиесі аясында қазақ эпостарының мәні айтылды. М.Ғабдуллин бесік жырларының өміртанушылық, танымдық қасиеттерін баса көрсетеді. Себебі бесік жырларында баланың болашақ кәсібі де, ана тілегі арқылы көрініс табатындығы талданған. Бүгінгі бала тәрбиесіндегі ата-аналардың орны өте маңызды екеніне баса тоқталады. Жастарды тәрбиелеу ісі мектептің, ондағы қоғамдық ұйымдардың ғана міндеті емес, бұл ата-аналардың да міндеті екеніне де қарастырған. Сондай-ақ, мақалада бұл жұмыс басқа ғылыми еңбектермен салыстырылады. Кілт сөздер: тәрбие, бесік жырлары, ата-ана, патриоттылық, фольклорист, білім, ғылым

НЕГІЗГІ ЕРЕЖЕЛЕР

Кеңестер Одағының батыры, академик М.Ғабдуллиннің есімі дүйім жұртшылыққа мәшһүр тұлға. Оның қоғамдық қызметі, ғылыми еңбектері бұрынғы Кеңестер Одағы мен шетел жұртшылықтарына да белгілі. М.Ғабдуллиннің қоғамдық, ғылыми, қаламгерлік еңбектері туралы да көп айтылады, жазылып жүр. Арнайы зерттеу еңбектер де бар. Алайда біз М.Ғабдуллиннің ғылыми еңбектерін жіпке тізгенде оның педагогика саласындағы «Ата-аналарға тәрбие туралы кеңес» атты құнды еңбегін толық мәнінде ескермей жүрміз. Сөз арасында ғана айтамыз.

КІРІСПЕ

М.Ғабдуллиннің КСРО Педагогика Ғылымдарының толық мүшесі, академигі екендігін ұмытып кетіп жатамыз. Әрине М.Ғабдуллин – үлкен фольклорист ғалым. Әйтсе де ол педагогика саласында да құнды ой-пікірлер, тұжырымдар айтқан ғалым. Бір ескерерлігі М.Ғабдуллиннің педагогикалық ой-тұжырымдарының оның сүйікті саласы фольклормен тығыз байланысып жататындығы. Оны біз тоқталғалы отырған «Ата-аналарға тәрбие туралы кеңес» атты еңбегінен анық байқадық. Мұның түпкі себебі – фольклордың үлкен тәрбие құралы екендігі. Ұлы бабалар тәрбиесі – фольклормен ұштасып жататындығы айқын зандылық.

МАТЕРИАЛДАР МЕН ӘДІСТЕР

Адамзат қоғамының барлық негізі де, тетігі де тәрбиеде жатыр. Адамның кешкен өмірі де, алған білімі де, тоқыған ғылымы да тәрбиемен ұштасып жатпаса, құнсыз, мәнсіз сипат алмақ. Отырардан шыққан ұлы бабамыз әл-Фараби тәрбиенің мәні туралы: «Тәрбиесіз берілген білім – адамзаттың қас жауы», -деп адамзатқа ұлы ой саларлық лұғат қалдырған.

Әл-Фарабидің ұлы ұстазы Аристотель болса, оның ұстазы ұлы Сократ данышпан осы ойды былай деп тұжырымдайды: «Әділдік пен ізгілікке негізделмеген білім даналық емес, ондай білім сұрқиялық».

Сократ үшін басты нәрсе адамгершілік, ізгілік, әділеттілік болған. Осы ұстанымдары үшін ол бір кезде шешендік, риторика ірге ажыратып, софистермен өмір бойы ұстасып, күресіп өткен. Сократ софистер мектебіндегі шешендік, риторика өнеріне қажетті логика, силлогизм, дәлел, дәйек, уәждерді қабылдағанымен, тек полемикада жеңіп шығуды ғана көздейтін прагматикасын теріс көрген. Жөн санамаған. Софистердің ұстанымы: жеңіп шығу үшін «өтірікті шындай, ақсақты тыңдай, шынды құдай ұрғандай» қылу. Осы себептерден олар білімнің негізіндегі ізгілік, әділдік, адамгершілік, тәрбие дегендерді көрінеу елемеген, қажетсіз, маңызсыз мәселе деп қараған. Шындық, ақиқат категориялары софистер үшін мәнсіз дүние деп есептелген. Сократ олардың осы олқылықтарын біліп, ашына күрескен. Өздерінің осындай шынайы бет-бейнесін ел алдында айпарадай ғып жалаңаштап тастаған Сократты қас жауы санап, өлердей өшіккен. Сократтың философиясы білімді жалаң үйренбей оны өмір тәжірибесімен, ізгілікпен, әділдікпен, тәрбиемен толықтыру болған. Осы үшін де Сократтың бар өмірі азап, тозақ болды. Белгілі француз ойшылы Мишель Монтеньенің мынадай сөздері бар: «Сократша өмір сүріп, Сократша ойланғаннан гөрі, Аристотельше ойлап, Цицеронша өмір сүрген әлдеқайда оңай». Бұл сөзде терең мән мен сыр жатыр. Әлемдік философия тарихында тәрбиеден гөрі дүниенің негізі таза ақыл-ойда, білімде, ғылымда деп еептейтін *интеллигембельділік*, сцентизм ұғымдары, категориялары бар. Бірақ қазіргі өмірлік тәжірибе мен философия мұны терістеп отыр. Тіпті қазақтың талантты ақыны Шәкәрім мен Сұлтанмахмұт та өздерінің ХХ ғасыр басында жазған шығармаларында Еуропаның ғылым-білімді қанау құралына айналдырып, хайуандық, азғындық жолға түскенін айыптаған. Хиросима мен Нагасаки трагедиясы, Семей ядролық полигонындағы жарылыстарда атом аждаһасының әлемдік бас ауыртар проблема екенін көрсетіп отыр.

ТАЛҚЫЛАУ

Үлкен педагог-ғалым ретінде М.Ғабдуллин «Ата-аналарға тәрбие туралы кеңес» атты еңбегінде ерлік, батырлық, патриоттық тәрбиеге ерекше мән береді. Тәрбие ісінде ата-аналардың рөліне ерекше мән берген. Біздің дәстүрлі тәрбиеміз көп жағынан ақсап жатыр. Тәрбие деген атадан балаға, баладан немереге берілетін үздіксіз процесс (үдеріс). Біздің қазіргі көп жас отбасыларында ата мен әженің тәрбиесі үзіліп қалған. Оған бүгінгі урбанизация, бүгінгі өмір салты, ғаламдасу үдерісі де қатты әсерін тигізуде.

Американдық этнопсихологиялық мектептің өкілі Ф.Баостың шәкірті Маргарет Мид қоғамдағы мәдениеттің постфигуративті, конфигуративті, префигуративті деп үшке бөледі. Постфигуративті мәдениет қарапайым, дәстүрлі қоғамда не шағын діни қауымдастықтарда өріс жаяды. Бұл мәдениетте балалар тәрбиені үлкендер қауымынан, аға толқын буыннан қабылдайды. Үлкендердің өткені – олардың балаларының болашақта жүрер жолы, шамшырағы, темірқазығы іспеттес. Бұл мәдениетте шешуші орынды үлкендер иеленіп, ол осы өмірдің үлгісі, мәдениеттің символы болып табылады.

Конфигуративті мәдениетке адамдар үшін үлгі, тәрбие мінезді өткен буыннан емес, өз замандастарынан іздейді. Олар үлгі, еліктеуді өткеннен емес, бүгіннен табады. Бұл мәдениетте үшінші буын қариялар жетіспейді. Олар немерелерімен тұрып, оларды тәрбиелей алмайды. Өздері қалыптастырады.

Префигуративті мәдениет Мидтің көзқарасынша, ХХ ғасыр ортасында қалыптасқан. Бұл мәдениетте ұрпақ тәрбиені үлкендерден емес, өз замандастарынан да алмайды. Тәрбие

мәселесіне балалар да араласып, олар үлкендерге де ықпал жасайды. Мысалға айтсақ, балалар шығармашылығының нәтижелері олардың қиялы, болжамы, бақылаулары, т.б. басты мәнге ие болады. Оларға рационалды емес, қарым-қатынстың оқыс (спонтанды) түрлері тән. «Жаман айтпай жақсы жоқ», Құдайым оның бетін аулақ қылсын. Біздер үшін ең маңыздысы бабалар мәдениетінен жеткен алтын үзік, алтын тін болған дәстүрлі мәдениеттің озық үлгілері.

Дәстүрлі мәдениеттегі тәрбиенің алтын өзегі, бастау-бұлақтары «Бесік жырында» жатқанын М.Ғабдуллин былай деп атап көрсетеді: «Қазақ халқының өткен тариыхына көз жіберсек, дүниеге келген жас нәрестені әрбір семьяда зор қуанышпен қарсы алғанын аңғарамыз. Бұған жаңа туған жас балаға арнап жасалған «шілдехана» деп аталатын ойын-сауық кеші дәлел. Балалы болып, шатыққа жеткен ата-ана жүрегіндегі ең асыл, ең әдемі сезім-сөздерін жас сәбиіне арнайды. Мұны біз халықтың ғасырлар бойына ауызша айтып, ұрпақтан-ұрпаққа жеткізген «Бесік жыры» деп аталатын өлеңінен көреміз» [1,19].

«Әлем халықтарының бесік жырлары, атқаратын функциясы, мазмұн байлығы, ішкі құрылымы жағынан тұтастай қарағанда желілес, үндес шығып отыратындықтан да жоғарыда аталған зерттеушілер еңбектерінде сол ортақ арналарға да байланысты туған жалпы заңдылықтар, желілес, тамырлас, өзектес пайымдаулар мол. Бесік жырының түп төркінінің тым көнелігі, оның алғашқы негізінің сөз емес, саз (музыка) болғандығы, басты атқаратын қызметі баланы тыныштандыру оның жан-жүйесімен санасына алғашқы эстетикалық нәр сіңіріп, тәрбие беру екендігі жөнінде ғалымдар пікірі бір мәреден шығады. Бұл сипатта сөз жоқ, қазақ бесік жырларының табиғатына да тән»[2].

Орыс бесік жырын тереңдей зерттеуші А.Н.Мартынова оның шығу тегін арбау өлеңдермен байланыстыра келіп, бесік жырларында екі түрлі арбау сарындарының бар екендігін атайды. Оның бірі – тілек-арбау (заговори-пожелания) да, екіншісі – арнай-арбау (заговори-обращения). Осы екі сарынның да элементтеріне қазақ бесік жырларында кезігеді. Сөздерінің магиялық күдіретіне сеніп баланың болашағына тілек тілеу сияқты тілек-арбау сипаты бесік жырында басым әрбір құбылыс, зат барша дүние жанды құбылыс, онымен тілдесуге болады, өз өтінішінді өткізуге болады деген алғашқы қауымдық түсінікке негізделген арнай-арбау сарыны тым көмескілене бастағанмен де қазақ бесік жыры табиғатынан қылаң беріп отырады.

Бесік жырының өте көне үлгілері бізге жетпеген, ал соңғы кездегі бесік жырларындағы мифологиялық ұғым-түсініктердің оға кейін жамалуы да мүмкін. Сондықтан оның алғашқы арбау функциясы жөнінде келсіп айтарлық бұлжымас дәлел жоқ. Белгілі фольклорист ғалым Б.Н.Путилов жаңа қауымдық құрылыс кезеңінен әлі ұзап кете қоймаған Папуас халқының да баланы бесік жырымен әлдилейтіндігін жазады, бірақ арбауымен элементтері жөнінен ештеңе айтпайды[3]. Яғни, бесік жырының түп-тамыры арбау өлеңдермен байланысты болса, ол өте тереңде жатыр, демек әлі зерттей түсуді қажет етеді.

Ал Шығыстың ұлы ғұлама дәрігері Ибн Сина «Бөбекті ширата түсуге қажетті өмірлік құралдарының қатарына бірінші жеңіл тербеліс, екінші әлдилеу кезінде айтылатын ән мен жыр жатады», - деп жазады [4]. Яғни эстетикалық талғам нәрін баланы тыныштандырып, тәтті ұйқыға батырып, денсаулығын ширату бесік жырының алғашқы негізгі функциясы болуға тиіс. Сәбиінің болашағына ақ тілек айту, бесік жырының сазына өз мұңын, тұрмыстауқыметін, тарихи оқиғалар әсерін қосып шерту бірте-бірте қосылған дәстүр деген пайымдаулар орын алып отыр. Бесік жырының мазмұнына байланысты классификациялау ісіне ғалымдар әр түрлі пікірлер ұсынады.

О.И.Котица орыс халық бесік жырларын мазмұнына қарай балалар әлемін бейнелейтін, аналар сырын шертетін жырлар депекіге бөлсе, Н.М.Элиаш 1) бесіктегі бала күтіміне байланысты (колыбельная сберега), 2) тарихи, 3) тұрмыстық, 4) кеңестік кезеңдегі бесік жырлары деп төртке бөледі. Кеңес дәуіріндегі бесік жырлары дегенге қосылмағаны болмаса, Мельников классификациясы да осыған ұқсас. Өзбек ғалымы А.Сафаров та осыны қолдайды. А.Н.Мартынова бесік жырларын «дәстүрлі және дәстүрлі емес» деп екі топқа

бөледі. Татар зерттеушісі Ягафаров Р.Ф. да осыған қосыла отырып, оған, «қазіргі тақырыпқа арналған бесік жыры» дегенді қосады.

Қазақ бесік жырларының табиғатына А.Н.Мартынова классификациясы жақын келетіндей. Өйткені жоғарыдағы зерттеушілердің топтауы шындығында осы екі топқа сiңiсiп кетеді. Дәстүрлі бесік жырының негізінен, «бесіктегі бала күтіміне» байланысты тілектерді танысақ, «дәстүрлі емес» жырлардан аналардың ішкі мұңын, халық тұрмысының, айтулы тарихи оқиғалардың ізін көбірек аңғарамыз.

Мартынова «дәстүрлі емес» бесік жырларының қатарына жазба әдебиетінен алынған немесе ауыз әдебиетінің басқа жанрларынан ауысқан жырларды жатқызады. Ал қазақтың дәстүрлі емес бесік жырларында жазба әдебиеттен алынғаны жоққа тән. Ауыз әдебиетінің басқа жанрларына үндес келетіндері болғанмен де, оларды жолма-жол қайталамайды, олар негізінен әртүрлі жағдайда импровизациялық тәсілмен шығарылып таралған. Сондықтан қазақ бесік жырларын: 1. Дәстүрлі бесік жырлары 2. Суырып салма бесік жырлары деп екіге бөлген жөн сияқты.

Дәстүрлі бесік жырына жылдар бойы айтылып әбден қалыпқа түскен мазмұндық – композициялық негізгі қаңқасы толық сақталып Қазақстанның барлық түкпірінде өзгеріссіз айтылатын жырлар жатады. Бұл жырлар негізінен тікелей балаларға арналған. Жыр құрылысында «әлди-әлди» немесе «жылама, балам, жылама» тәрізді қайырма-қайталанып, жырдың басты мақсаты баланы ұйықтауға тыныштандыруға, оның жарқын болашағына ақ тілек айтуға құрылады. Бұл жырларда қазақ халқының дәстүрлі бала тәрбиелеу ісінің, халық тұрмысының, ұғым-түсінігінің, арман-мақсатының көріністері мол.

Суырып салма бесік жырлары адамның жеке басындағы, тұрмыстағы, тарих пен қоғамдағы түрлі оқиғалардың әсерінен туып отырған. Ол жырларда сол кезеңдік оқиғалардың бедерлері мол. Бала тербетіп отырған адам бесік жырының дәстүрлі формасын пайдалана отырып, өз ой-толқынысын, күйініш-сүйінішін сыртқа шығарады.

Қазақтың бесік жырларында «жілік шағып берейін», «қой тоқтысын сой бөпем, қуырдағына той бөпем», «үстіңе тоқым жабайын», «астыңа терлік салайын», «быламыққа шай құйып, төңкерме ғып берейін» деген сияқты нешеме этнографиялық детальдар мен баланы жақсы көру, еркелету, аймалауға байланысты айтылатын теңеулер мен өрнекті сөздерден қазақы тұрмыстың иісі аңқиды. «Қозы жүнді көрпешім», «Қойдың жүні қалпағым», «Көлге біткен құрағым», «Жапанға біткен тірегім», «Жағамдағы құндызым», «Әуедегі жұлдызым», «Әлди-әлди тайлағым, өрістегі шаңдағым», «Құлынтайым», «Серке балам», «Отбасындағы ойнағым, сүт бетіндегі қаймағым», «алты қарын майымыз, жеті қарын жентіміз» тәрізді айшықты сөздер, төрт түліктің еті мен сүтін тамақ, жүні мен терісін киім етіп, ең табиғатты кең жайлап, жүрген жұрттың тұрмыс-тіршілігінен сыр беретін өрнектер.

М.Ғабдуллин бесік жырының осындай өміртанушылық, танымдық қасиеттерін баса көрсетеді. Бесік жырында баланың болашақ кәсібі де ана тілегі арқылы көрініс табады. Баланы әлдилей отырып:

Құрығыңды майырып,
Түнде жылқы қайырып,
Қызмет қылар ма екенсің?
Қолымыздан іс алып,
Бақымызға жан балам,
Бізді бағар ма екенсің? – деп,

халық өз арман-тілегін жырға қосады.

Айыр қалпақ киісіп,
Ақырып жауға тиісіп,
Батыр болар ма екенсің?
Сөйлегенде сөз бермей,
Шешен болар ма екенсің?
Кең балағың түрісіп,
Ойға, тауға жүрісіп,
Балуан болар ма екенсің?..

-деп келетін жолдардан арман мұратының әр қырын тануға болады.

Әуедегі жұлдыздай,
Суда жүзген құндыздай,
Өзім қалап сүйгендей,
Ұжмақтағы қор қыздай, - деп сұлулық, әсемдік жөніндегі
толғам танымдарын да жыр жолдарына қосып отырады.

Осы арман-тілектердің барлығында да халықтың сөзге деген үлкен сенімі жатыр. Қазіргі кезде зерттеушілер бата, қарғыс сөздерінің сугестиялық сипатын айтып жүр. Сугестия ұғымы психология мен лингвистикада қолданылып жүр. Лингвистикада сугестивті лингвистика деген ұғым да бар. Қазақша мағынасы – сенім болып табылады. Бесік жырындағы арман-тілектерде сугестия бар. Яғни олардың орындалуына деген үлкен сенім. Айтылған сөздің магиялық қуатын сезіну. Болашаққа деген жарқын үміт. Жапон мәдениетінде котодама деген ұғым бар екен. Оны жапон тілінен аударсақ, «сөздің рухы, жаны» болып шығады екен. Яғни айтылған сөздің әлдебір таңғажайып болмысына, күшіне сену. Тіпті жапон зерттеушісі Масару Ешото 20 жыл бойы жақсы арман-тілектерге толы сөз айтылған судың қасиетін зерттеп, ғажайып нәтижелерге қол жеткізген.

Біз жоғарыда М.Ғабдуллин тәрбие ісінде ереше мән берген бесік жырын бүгінде өшпес мұра ретінде жаңғыртып, бала тәрбиесінде қолданылса деген көзқарасты қуаттаймыз.

Өткеннің мұрасы жайында академик Сейіт Қасқабасов былай деп жазыпты: «Көне қазақ фольклорының қазіргі заманда өмір сүруі оның өңделуіне, немесе жөнделуіне байланысты емес. Ең алдымен, ол – өмір сүріп отырған, тірі, өміршең мұра.

Мұра дейтініміз – халық оны бұрынғы өткен дәуірлерден қабылдап алып, өткеннің ескерткіші деп бағалаған, әрі сол арқылы өзінің тарихи және мәдени салт-дәстүрлерін сақтап келген. Өміршең болатыны – ол музейде тұрған жоқ, халық өмірінің қайнаған ортасында жасап жүр; тіпті сол өмірдің бір бөлшегі, сол себепті оның заңы мен әсеріне тәуелді. Өміршең болатындығы – ол осы заманның адамдарына керек, себебі халықтың көптеген идеялық және эстетикалық кәдесіне жарап жүр» [5].

М.Ғабдуллин «Бесік жырынан» басқа өткен дәуірлердегі халық тәрбиесіндегі «Төрт түлікті сүйю» жырларындағы еңбекқорлыққа шақыру сияқты тәрбиелік мәні бар қасиеттерін ерекше атап өтеді.

Ерлікке, батырлыққа тәрбиелеуде қазақтың «Қобыланды батыр», «Қамбар батыр», «Ер тарғын» жырларының үлкен тәрбиелік маңызын баса айтады.

Өткен тарихымыздағы осы тәрбиенің орасан тәрбиелік мақсаттарын айту арқылы бүгінгі тәрбиенің мақсатын айқын түсіну үшін және соған сәйкес жүргізілетін тәрбиенің жұмыс түрлерін білу үшін керек болады дейді. Бүгінгі бала тәрбиесіндегі ата-аналардың орны өте маңызды екеніне баса тоқталады. «...Жастарды тәрбиелеу ісі мектептің, ондағы қоғамдық ұйымдардың ғана міндеті емес, бұл ата-аналардың да міндеті. Сондай-ақ жас ұрпақты тәрбиелеу жұмысы мектепте немесе өндірістік коллектив көлемінде ғана жүргізіліп қоймайды, ол әрбір семьяның, әрбір ата-ананың белсене қатысуын керек етеді. Сондықтан жас жеткіншектің, соның ішінде өзінен туған баланың болашақта жақсы адам болып шығуын көздейтін, соған жаны ашитын ата-ананың бала тәрбиесінен сырт қалуға, қол үзуге ешқандай да моральдық қақысы жоқ. Олай болса, жастарды тәрбиелеу ісін ата-аналар мен мектеп және

ондағы қоғамдық ұйымдар бірлесе отырып қолға алуы керек, ол – бүгінгі таңдағы басты міндеттің бірі болып саналады [6]. Бұл ой тұжырымдардың педагогикалық мақсат маңызы өзінің құндылығы күні бүгінге дейін жоғалтпаған өзекті мәселе болып табылады.

НӘТИЖЕЛЕР

Осы еңбекте оқушыларды саналылыққа тәрбиелеудегі сенімнің үлкен тәрбие құралы екендігі айтылады. Бұл әдістің қазіргі кезде де маңызын жоймағанын айту қажет. Біздің көп мектептерімізде тек үздік, жақсы оқушылармен ғана жұмыс істеп, тәртібі нашарлау, сабақ үлгерімі төмендеу оқушылар назардан тыс қалып жатқанын өкінішке орай жасыра алмаймыз.

Ғалым осы сенім әдісі жөнінде былай дейді: «Қалай болған күнде де оқушыларға сенім көрсетіліп берілген тапсырманың тәрбиелік мәні зор. Мұндай сенім жастардың тәртіп, сабаққа үлгеруін, тапсырылған жұмысты зор жауапкершілікпен орындау сезімін арттырады. Сенімді осылай сезіну, осылай ұғыну келе-келе адамның жақсы қасиетіне, үлгі етерлік дәстүріне айналады» [7].

ҚОРЫТЫНДЫ

Осы еңбекте әле де басшылыққа алатын тәрбиелік мәні бар үлкенді сыйлау, шыншылдыққа үйрету, көпшілдікке тәрбиелеу, баланы дұрыс сөйлеуге үйрету сияқты педагогикалық әдіс-тәсілдер оқу-тәрбие үдерісінде күн тәртібінен түспейтін, өскелең ұрпақты білімге, адамгершілікке, саналылыққа, миандылыққа тәрбиелейтін алтын қазық болмақ. М.Ғабдуллиннің «Ата-аналарға тәрбие туралы кеңес» атты еңбегі ерлікке, отансүйгіштікке, патриотизм тәрбиесін жас ұрпаққа үйретуде өзінің мәнін күні бүгінге дейін жоймаған құнды еңбек саналмақ.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Ғабдуллин. М. Шығармашылық және эпистолярлық еңбектер. IV том. Көкшетау-2005, 19 б.
2. Матыжанов К. Бесік жыры және халық мұрасы. Кітапта // Фольклор шындығы. Алматы. «Ғылым» баспасы. А., 1990, 102 б.
3. Путилов Б.Н. В Бонгу звучат окомы // Глазами этнограф. М. 1982. С. 202.
4. Ибн Сина. Канон врачебной науки. К. 1. Ташкент, 1954. С. 300
5. Қасқабасов. С «Фольклордың қазіргі өмірдегі орны. Кітапта // Фольклор шындығы. А., 1990. 156-157 б.б.
6. Ғабдуллин М. «Шығармашылық және эпистолярлық еңбектер» 4 том, Көкшетау, 2005. 80-б.
7. Ғабдуллин М. «Шығармашылық және эпистолярлық еңбектер» 4 том. Көкшетау, 2005, 110-б.

REFERENCES

1. Ğabdýllın. M. Shyǵarmashylyq jáne epistolárlyq eńbekter. Iv tom. Kókshetaý-2005, 19 b.
2. Matyjanov K. Besik jyry jáne halyq murasy. Kitapta // Fólklor shyndyǵy. Almaty. "Ğylym" baspasy. A., 1990, 102 b.
3. Pýtilov B.N. V Bongy zvýchat okomy // Glazamı etnograf. M. 1982. S. 202.
4. Ibn Sina. Kanon vrachebnoi naýkı. K. 1. Tashkent, 1954. S. 300
5. Qasqabasov. S "Fólklordyń qazirgi ómirdegi orny. Kitapta // Fólklor shyndyǵy. A., 1990. 156-157 b. b.
6. Ğabdýllın M. "Shyǵarmashylyq jáne epistolárlyq eńbekter" 4 tom, Kókshetaý, 2005. 80-b.
7. Ğabdýllın M. "Shyǵarmashylyq jáne epistolárlyq eńbekter" 4 tom. Kókshetaý, 2005, 110-b.

Актуальность труда М.Габдуллина «Ата-аналарға тәрбие туралы кеңес»

С.Н. Жамбек

Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова, г.Кокшетау, Республика Казахстан

*В статье рассматривается работа М. Габдуллина «Ата-аналарға тәрбие туралы кеңес». Рассматривается сущность и значение национального воспитания. Был проведен детальный анализ колыбельных казахских и других народов мира. Был исследован также что М. Габдуллин, что золотой стержень воспитания в традиционной культуре лежит в «колыбельной песне», в контексте патриотического воспитания подрастающего поколения прозвучал смысл казахских былин. М. Габдуллин подчеркивает жизненные, познавательные качества колыбельной. Потому что в колыбельной анализируется, что ребенок находит отражение как в будущей профессии, так и в материнских желаниях. Подчеркивается, что место родителей в воспитании детей сегодня очень важно. Дело в воспитании молодежи-задача не только школы, общественных организаций, но и родителей. Также в статье эта работа сравнивается с другими научными работами. Ключевые слова: воспитание, колыбельные, воспитание, патриотизм, фольклорист, образование, наука
Ключевые слова: воспитание, колыбельные, воспитание, патриотизм, фольклорист, образование, наука*

The relevance of M.Gabdullin's work «Parenting tips for parents»

S.N. Zhambek

Kokshetau University named after Sh.Uadikhanov, Kokshetau, Republic of Kazakhstan

The article examines the work of M. Gabdullin "Ata-analarga tarbieh turaly kenes". The essence and importance of national education are considered. A detailed analysis of the lullabies of Kazakh and other peoples of the world was carried out. It was also investigated that M. Gabdullin, that the golden core of education in traditional culture lies in the "lullaby song", in the context of patriotic education of the younger generation, the meaning of Kazakh epics sounded. M. Gabdullin emphasizes the vital, cognitive qualities of the lullaby. Because the lullaby analyzes that the child is reflected both in the future profession and in the mother's desires. It is emphasized that the place of parents in the upbringing of children is very important today. The issue of educating young people is the task not only of schools, public organizations, but also of parents. The article also compares this work with other scientific papers.

Keywords: upbringing, lullabies, upbringing, patriotism, folklorist, education, science

КИБЕРПЕДАГОГИКА И ПСИХОЛОГИЯ

FTAMP 15.21.41

Ж.Т. Кошанова

Доктор (PhD), Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ. 020000, Қазақстан Республикасы, //orcid.org/0000-0002-9493-5362

БОЛАШАҚ МАМАННЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-КӘСІБИ ҚАЛЫПТАСУЫНА ЭМОЦИОНАЛДЫҚ КҮЙДІҢ ӘСЕРІ

Мақалада оқу-таным процесінде эмоционалдық күйдің салдарынан студенттің бойында мазасыздандудың алдын алудың тиімділігі қарастырылады. Ис-әрекет түрлерін жасаудағы дербес және өзара әрекеттестік негізінде тұлғаның мінез бітістеріндегі өзгерістің алдын алу жолдарының белгілері беріледі. Бұл ретте, эмоционалдық қарым-қатынастар негізінде тұлғалық өзара әрекеттесулердің оқу-таным процесінде оңтайлануы болашақ маманның бойындағы мазасыздық қасиеттерін жоюға ықпал болатын әдістердің бірі «Тейлордың мазасыздану деңгейін өлшеу» әдістемесі арқылы анықтауға болатындығы қарастырылып, зерттеу арқылы дәлелденеді. Осы тұрғыдан алғанда оқу-танымның әр кезеңінде жаңа тұғырлар мен психофизиологиялық заңдылықтарды, ақыл-ой әрекеттерінің дәстүрлі жүйелерімен сабақтастықта тиімді қолдану арқылы болашақ маманның бойында жоғары сезімдерді жетілдіру. Нәтижесінде, тұлға мен әлеуметтің өзара әрекеттесуі тұлғалық-мағыналық қатынасты орнатып, оның бойында өзін-өзі анықтауына себепкер болып, мінез бітістерінің қалыпты жағдайда эмоциясын басқаруға икемдейді.

Кілтті сөздер: эмоция, әлеуметтік-психологиялық, мазасыздану, ситуативті көрініс, каузальді атрибуция

НЕГІЗГІ ЕРЕЖЕЛЕР

Болашақ маман оқу-таным процесітегі басты субъект болғандықтан назардың барлығы оның тұлға ретінде қалыптасып, дамуына аударылады. Осы тұрғыдан алғанда Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында «әлеуметтану, саясаттану, мәдениеттану және психологияның негізгі білімін ескере отырып, тұлғааралық, Әлеуметтік және кәсіби қарым-қатынастың әртүрлі салаларындағы жағдайларды бағалайды» [1, 7] деп зерделеген, демек, болашақ маман меңгерген біліктілігінің негізінде өзгермелі қоғамның жағдайларына бағдарланған, алған білімін өз бетімен толықтырып, дамыту арқылы өз мүмкіндіктерін жүзеге асыру. М.Мұқанов өзінің 1959ж жарық көрген «Бақылау және ойлау» атты еңбегінде: «Мәселелерді шешерде, оны адам өзі сезбесе де түрлі ой операцияларын қолданып шешеді (ой операциялары - мәселені шешерде қолданатын жолдар). Ғалымның пікірі бойынша ой арқылы шешу жолдары бірдей болып келе бермейді, оның бірнеше түрлері кездеседі. Олар: 1.Талдау және біріктіру процестері. Талдау – біртұтас құбылысты ойша бірнеше бөлшектерге бөлумен байланысты, біріктіру-талдау арқылы бөлшектеп бөлгендерді қайтадан қосып, топтаудан тұрады.

2.Салыстыру. Түрлі құбылыстарды, заттарды ойымызда салыстырғанда, біз оларды бір-біріне ұқсастығына немесе айырмашылығына сүйене отырып салыстырамыз.

3. Жалпылау мен абстракция (abstraktio – деген латын сөзінен – дерексіз) тығыз байланысты. Дерексіз дегенде, ол ешнәрсеге сүйенбейтін ой емес (дерексіз ойдың болуы мүмкін де емес), ойымыздың тек нақтылы заттарды, құбылыстардан алыстап кетуін білдіреді.

4. Нақтылау. Бұл – абстракциялауға қарама-қарсы ой операциясы.

5. Жүйелеу. Егер абстракция және жалпылау әрбір заттардың, құбылыстардың қасиеттерін өздерінен айырып алумен байланысты болса, бір жүйеге келтіру арқылы осы қасиеттерді ұқсастығына немесе айырмашылығына қарай қайтадан белгілі жүйеге келтіреміз [2, 63-66]. Дегенмен біз білім беру жүйесінің барлық буындарындағы педагог-мамандардың іс-әрекет пен қарым-қатынасты субъект ретінде жетілдіру үшін психологиялық тұрғыдан даяр болуы керектігі мәселесін ескере отырып, болашақ маманның бойында өзіне деген сенімсіздігінің әсерінен мазасыздықтың пайда болу себептеріне назар аударамыз. Психологтердің көпшілігі студенттердің мазасыздығы олардың өзара ішкі жанжалдарынан туындауы мүмкін деп есептейді. Сонымен қатар, психологтер белгілі бір саладағы адамның қолайсыздығының көрінісі болып келетін оған барабар алаңдаушылықпен теңестіреді, алайда, бұл нақты бір жағдайда қауіп-қатерді қамтымайды және адам үшін қолайлы жағдайлардағы алаңдаушылық емес екендігіне назар аударады [3, 104-113].

Сондықтан оқу-таным процесінде болашақ маман инструменттік, гностикалық, әлеуметтік-психологиялық болып табылатын іскерлік ойындарды пайдалану тиімді. Себебі, ол болашақ маманның танымдық, біліктілігіне қызығушылығын арттыруды қамтамасыздандырып кәсібіне тұлғалық-мағыналық қатынасының қалыптасуына ықпал етеді. Ал, мазасыздану яғни, «мазасы кету, тыным таппау, тынышсыздану, алаңдау» [4, 890] демек, болашақ маман оқу-таным процесі барысындағы қарым қатынасында осы категориядағы тұлғамен шиеленісу эмоциясына байланысты. Сондықтан педагогикалық қарым-қатынасты психологиялық қолдау, демеу, серіктес болу шараларын олардың мәселелеріне, ерекшеліктеріне сәйкес жүзеге асыру тиімді. Нәтижесінде, меңгерген білімдер мен алынған ұғымдарды жаңа жағдаяттарға тасымалдап, оларды шешу жолдарында қолданып, талдау жұмыстарында пайдаланады. Бұл алынған білімнің ұғымдармен ықпалдасуына әсер етіп оларда нақты және контекстік әрекетті қалыптастыру арқылы рефлексияны жүзеге асырады. Ал, психологиялық білім беруді болашақ мамандарда: енжарлыққа бой алдыруға мүмкіндік бермейтін; адамның жан-дүниесі жайлы біртұтас түсінік қалыптастыратын; қарым-қатынас жасаудың үйлесімді мәнерін меңгеруге ахуал болатын; психолог-ғалымдардың зерттеу жұмыстарының нәтижелеріне зәрулік танытып, оларды өздерінің кез келген іс-әрекетін жетілдіру, соған орай өзін-өзі дамыту, өзін-өзі өзектендіру мақсатында қолдануға ұмтылдыратын жүйеленген процесс ретінде жасау тиімді.

Біздің зерделеуіміз бойынша қарастырып отырған мәселедегі мазасыздану психологиялық қиындықтар мен психологиялық көмекке жүгінудің негізінде жатыр. Сонымен қатар, топпен жұмыс жүргізу; танымдық, коммуникативтік, әлеуметтік тұрғыдан белсенділік таныту; бастамашылдық; рефлексия; мәселені шешу, шешім қабылдау әрекеттерін қолдану мазасыздықтың алдын алады.

КІРІСПЕ

«Қазақстан-2050» жолдауының негізінде қоғамдық өмір салаларының, соның ішінде білім саласының бірқатар стратегиялық жоспарлары мен бағдарламалары да қабылданды. Солардың бірі Қазақстан Республикасында жоғары білімді және ғылымды дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы. Онда жоғары және үздіксіз білім мен ғылым жүйесін дамытудың қағиттары беріледі. Олар: барлығының сапалы жоғары білім алу құқықтарының теңдігі; зияткерлік дамуды, психофизиологиялық және жас ерекшеліктерін ескере отырып, халық үшін жоғары білімнің қолжетімділігі; оның деңгейлерінің сабақтастығын қамтамасыз ететін білім беру процесінің үздіксіздігі; оқытудың жеке траекториясын еркін таңдау және үздіксіз білім беру арқылы дағдылар мен құзыреттерді алу; еңбек ресурстарының ұтқырлығы – қызмет бейінін өзгерту және әртүрлі бағыттар бойынша параллель кәсіптік білім алу мүмкіндігі; ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттыру мақсатында ғылыми және (немесе) ғылыми-техникалық қызмет субъектілерінің ашықтығын, объективтілігін және теңдігін; ғылым, ғылыми-техникалық жобалар мен

бағдарламалар сараптамасының объективтілігі мен тәуелсіздігін арттыру мақсатында; ғылымды, білімді, бизнесті және өндірісті интеграциялау; халықаралық ғылыми және ғылыми-техникалық ынтымақтастықты дамыту; экономиканың басым секторларында технологияларды коммерцияландыруды ынталандыру, жеке кәсіпкерлік субъектілерінің ғылыми, ғылыми-техникалық және инновациялық қызметті дамытуға қатысуы үшін көтермелеу және жағдайлар жасау [5] теориялық-әдіснамалық тұрғыдан жан-жақты зерделене бастады.

Қазіргі жаһандану заманында психологиялық қызметті ұйымдастырып оны жүзеге асыру мәселесі өзекті мәселелердің бірі. Өйткені, болашақ маман қоршаған ортада әлеуметтік-психологиялық қиыншылықтарға тап болады. Бұл осы мәселемен айналысқан бірқатар ғалымдарды атап өтуге болады. Олар Н.И.Пономарев, Е.Г.Слуцкий, Л.А.Регуш, Г.А.Щуревич, Ф.Е.Шереги, Т.Б.Соломатина және т.б. Жоғарыда атап өткен ғалымдардың зерделеуі бойынша «бұл мәселелердің студенттердің оқу-тәрбие іс-әрекетіне, қарым-қатынасына, психологиялық ахуалына тіпті өміріне де кері ықпалын тигізетіндігі» сөз болады. Демек, әлеуметтік-психологиялық қиыншылықтар болашақ маманның жеке тұлға ретінде дамуын күрделендіріп регрессия тудырады. Демек, сезімдердің, көңіл-күйлердің көптеген көріністері адамның қимыл-қозғалыстарынан анықталады. Мысалы, А.Пиз, Дж.Ниренберг және Г.Калеро қимыл-қозғалыстардың толық классификациясын былай береді: 1. «Ашық қимыл-қозғалыстар» және «сенім, ықылас қимыл-қозғалыстары» алақанның визуалдық бақылауы үшін жеңілдігімен ерекшеленеді. Сондай-ақ, қандай-да бір аяқ-қолды тигізумен ерекшеленеді. Мұндай қимыл-қозғалыстар серіктестің психологиялық ашықтығы мен адалдығын дәлелдеп, оның тең құқылы өзара әрекеттесуге дайын екендігін көрсетеді.

2. «Жабық қимыл-қозғалыстар» немесе «адал емес қимыл-қозғалыстар» жоғарыда суреттелген. Олар қарым-қатынаста екінші (жасырын) мақсат бар екендігін көрсетеді, серіктестің-қайшы психологиялық міндеттерді шешкелі тұрғандығын көрсетеді.

3. «Бағалау қимыл-қозғалыстары» (иекті қасу, сұқ саусақты беттің бойымен созу, ары-бері жүру және т.б.) серіктестің сенімсіздік білдіріп тұрғандығын көрсетеді.

4. «Сенімсіздік қимыл-қозғалыстары» (орындықта отырып ары-бері теңселу, саусақтарды күмбез түрінде біріктіру, мұрынның ұшына қол тигізу) серіктестің өз мүмкіндіктеріне өте сенімді екендігін көрсетеді, өзін жақсы, жайлы сезініп тұрғанын және өзін басқалардан жоғары сезініп тұрғандығын көрсетеді.

5. «Өзіне сенімсіздік және шыдамсыздық қимыл-қозғалыстары» (қол саусақтарын айқастыру, алақанды щымшылау, саусақтармен, қаламсаппен үстелдің бетін ұрғылау және т.б.).

6. «Күту қимыл-қозғалыстары» алақанды үйкелеу, ылғал алақанды матаға сүрту т.б.

7. «Мойындау (жоққа шығару) қимыл-қозғалыстары» (денені артқа шалқайту, қол мен аяқты айқастыру, мұрынның ұшына қол тигізу және т.б.) серіктестің сенімсіздігінің тұрақты көрініс тапқандығын көрсетеді және фактілер мен дәлелдерге негативті қатынастың деңгейіне жеткендігін көрсетеді [6, 43]. Демек, психикалық іс-әрекет – организм мен ортаның өзара қатынасын реттейтін және бақылайтын, қоршаған орта мен тірі жүйеге тән байланыс. Психикалы іс-әрекетке қажеттілік түрткі болады және қажеттілікті қанағаттандыратын нәрсеге бағытталған әрекеттер жүйесі арқылы іске асады: ол организм психикасына байланысты, сонымен қатар психиканың пайда болуының басты шарты және оның дамуының қозғаушы күші болып табылады. Бұл ретте, болашақ маманның іс-әрекеті процесіндегі қатынастарында жиі кездесетін мазасыздану мәселесі де өзекті.

Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігінде: «Мазасыздану – үрейге, орынсыз мазасыздануға бейім келетін адамның көңіл-күйі. Бұл көбінде жүйке, сондай-ақ жан күйзелісінен тән сырқатына ұшыраған адамдарда жиі кездеседі, кісілік қасиеттердің қалыптасуына бөгет жасап, психикаға қолайсыз әсер етеді» [7, 138] деп тұжырымдаған зерделеуден, біз студенттердің өзіне сенімсіздігін, мазасыздығын, өзін қабылдамай «Мен-тұжырымдамасына» қайшы келуі келешекте жүйке жүйесіне әсерінің

нәтижесінің бұрыс екендігін байқаймыз. Сондықтан студенттік шақтан бастап оларда тұтас педагогикалық процестің мәселелерін, міндеттерін оңтайлы шешіп, өздерін дұрыс бағалап, сенімділіктерін арттыруға ықпал ету ішкі мотивацияларының және кәсіби іс-әрекетін меңгеруге деген әлеуметтенуін оңтайландырады. Ал керісінше болған жағдайда, каузальді атрибуция пайда болады. Нәтижесінде, алға қойған мақсаттардың сәйкессіздігі мен мамандық таңдауда беймділіктері мен қабілеттерінің ескерілмеуінің салдарынан пайда болған немқұрайлық, салғырттық қалыптасады. Мінез бітістері өзгерістерге ұшырайды, мазасыздық пайда болады. Р.С.Немов бойынша «Мазасыздану – әлеуметтік құрылымдағы жағдайда қорқыныш пен үрейді сезіну, жоғары алаңдаушылық күйіне әкелетін адамның тұрақты немесе ситуативті көрініс табатын қасиеті». Олай болса, студенттердің әлеуметтік-психологиялық қиыншылықтарына бірқатар жағдайлар себеп болады. Олар:

- 1) студенттердің білім меңгеруіне, өзіндік дамуына әсер ететін объективті жалпы-әлеуметтік, қаржылық, соматикалық, психологиялық қиыншылықтардың болуы;
- 2) студенттердің субъектілік қасиеттерінің, тұлғалық ерекшеліктерінің, танымдық деңгейлерінің әрқалай даму дәрежесі;
- 3) жоғары мектептегі пәндер бойынша білім мазмұнының өзіне бағдарлы сипатпен анықталмауы;
- 4) кәсіби білім беру жүйесінде студенттердің психологиялық дамуына қатысты мақсат-міндеттердің біркәнді анықталып, нақты қойылмауы;
- 5) кейбір студенттердің, кәсіби білім беру кеңістігіндегі тұлғалардың психологиялық даярлықтың және субъектілік ұстанымның әлеуеті мен қажеттілігін түсіне алмауы; олардың мақсат-бағдарлы түрде дамыту тәжірибесінің аздығы (тіпті болмауы) [8]. Сондықтан, мазасыздық оқу-таным процесі мен одан тыс уақыттардың іс-әрекетіндегі әлеуметтік-психологиялық мәселелермен тығыз байланысты бола білу, студенттердің оқу-танымдық, оқу-кәсіби іс-әрекетте, қарым-қатынаста, психологиялық даму процесін жетілдіру керек. Бұл ретте, психодрама мен социодрама ситуациялық-рөлдік ойындардың мәні зор. Себебі, біріншіден, модельденетін рөлдің драмалық тереңдігі жеке тұлғалық қасиеттерді белсендіріп, мазасыздықтарының анықталуы мен түзетілуіне бағытталса, социодрамада адамдардың драмалық қарым-қатынастарында көрініс беретін ұнамсыз қылықтарының түзетілуіне екпін жасайды.

Екіншіден, топтық пікірлер мен ситуациялық – рөлдік ойындарды, қарым-қатынас жасаудың практикалық дағдыларын, яғни кәсіби дағдыларын қамтамасыздандыратын мәселелерге мән беріп тұтас педагогикалық процестің міндеттерін шешуде кешенді түрде әлеуметтік-психологиялық ықпал ететін тренинг әдістерін қолдану арқылы болашақ маманның мазасыздығын жояды. Олардың жеке бас қасиеттері дамып, психикалық сапалары қалыптасып, белсенділігі артады [9, 25-27]. Себебі, қазіргі психология ғылымында жеңіл, тікелей емес әсер ету үшін «тренинг» ұғымы жиі қолданады. Тренинг арқылы маманды кәсіби әрекеттің нақты әдістері мен процедураларына кезеңмен, практикаға сүйене отырып үйретуді қолдану. Тренингке қатысушылар өзара әрекеттесе отырып мәселені әр қырынан талқылайды. Мұндай тұлғааралық қарым-қатынаста өзіне-өзі баға беру, өзіне басқалардың көзімен қарау, өзгенің пікірін тыңдау, келісе алмаса да түсінуге тырысу, басқа да көзқарастарға төзімділік таныту «Мен – тұжырымдамасының» дамуына ықпал етеді. Сондықтан, тұлғаға-бағытталған; табиғатқа бағытталған; мәдениетке бағытталған; креативтік; белсенді; ұйымдастыру-әрекеттілік; кәсіптік болып табылатын білім беру жүйесінің бағыттарын тиімді пайдалану мазасыздықтың алдын алу жолдарының бірі болып табылады.

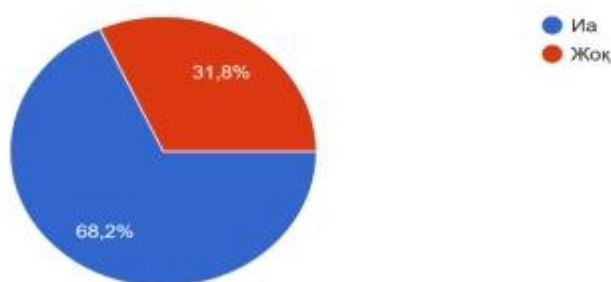
НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Қазақстан Республикасының білім беруді жаңғырту тұжырымдамасына сәйкес өндірістегі өзгерістерге икемделген және жылдам әрекет ете алатын, көп функционалды біліктер мен дағдыларды меңгерген, жедел өзгеретін еңбек нарығының жағдайларына

бейімделетін мамандарды даярлау қажет [10]. Жоғары оқу орындарының алдында тұрған көлемді мәселелерді шешудің нәтижелігі көп жағдайда бақылаудың тиімді ұйымдастырылуы мен оның әдістемесіне байланысты. Студенттердің білімі мен біліктіліктеріне жүргізілген бақылау нәтижесінде алынған мәліметтер оқу үдерісінің барлығына, немесе оның кейбір құрамдас бөліктеріне өзгерістер енгізуге негіз болады. Сондықтан, бақылаудың ең қолайлы әдісі оқыту ісінің ең тиімді және оқу ісінің бағыттаушы шарты болып табылады [11, 28]. Бұл ретте, жоғары оқу орындарының білім беру үдерісі тұтас педагогикалық процеспен сәйкестендірілгендіктен болашақ маманның психологиялық даярлығы іс-әрекеттің нәтижелі, табысты орындалуына, маңызды мәселелерді мақсатты түрде іздестіруге, мазасыздықтың алдын алып мәселелік жағдайларды оңтайландырып жаңа идеялармен болжап, психикалық көңіл күйді реттеп өз-өзіне деген сенімділігін арттыруға бағыттайды. Даму барысында, адамның психикалық іс-әрекеті сыртқы және ішкі болып бөлінеді. Біріншісі, қолды, аяқты, саусақтарды жұмсау арқылы іске асыратын реалды заттарға әсер етудің адамға тән түрлерінен тұрады. Екіншісі «ой жүгірту» арқылы іске асады, бұл жерде адам реалды әрекет арқылы реалды заттарға әсер етпейді, олардың ойлау үрдісінде жасалған идеалды динамикалық модельдерін қолданады. Ішкі іс-әрекеті сыртқа іс-әрекетке бағдарлап отырады: ол сыртқының негізінде пайда болады, практикалық және теориялық формалардың бөлінуіне әкеледі және сол арқылы жүзеге асады. Еңбек бөлінісі адам іс-әрекетінің, адам мен қоғамның мұқтаждықтарының әр түрлілігіне байланысты іс-әрекеттің әр түрлері қалыптасады, әдетте олардың әрқайсысында сыртқы, ішкі, практикалық іс-әрекет элементтері болады. Бұл ретте, мазасыздану көрінісін қарастыру үшін «Тейлордың мазасыздану деңгейін өлшеу» әдістемесі қолдануды жөн көрдік. Әдістеме мазасыздану деңгейін өлшеуге арналған 50 сұрақтан тұрады. Біз жоғарыда қарастырған мәселенің мәнін анықтау мақсатында «Тейлордың мазасыздану деңгейін өлшеу» әдістемесі бойынша зерттеу жұмысын шағын топтан бастадық. Тестке 22 респондент қатысты. Тест нәтижесі бойынша ең көп «Иә» деген жауап болған сұрақтар:

6. Бір нәрсеге бар назарымды салып, ұзақ отыруға маған қиынға түседі.

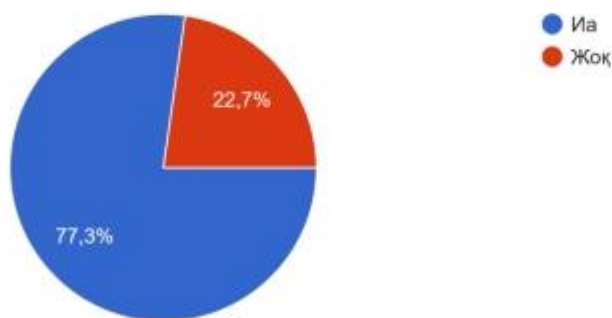
22 ответа

Бұл сұрақта «Иә» жауабының көп болуының себебі, қазіргі таңда бір нәрсеге баса назар аудару қиынға түседі. Өйткені, айналамызда алаңдатушы факторлар өте көп. Мысалы, телефоннан келген хабарламалар, қоңыраулар, айналамыздағы шу болуы мүмкін.

7. Жұмысым мені көп алаңдатады.

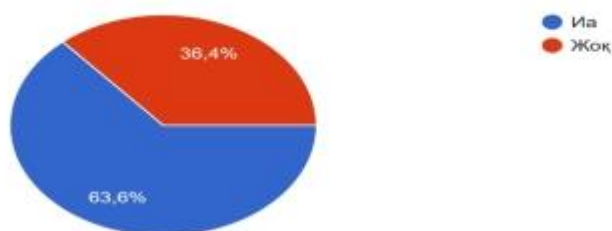
22 ответа

Әр адамның бойында «Менің жасап жатқан жұмысым дұрыс па?» деген сияқты ойлардың болуы ол қалыпты құбылыс. Себебі, болашағына алаңдайтын адамдарда ғана осы ойлар болады.

13. Мен жиі ұяламын, бірақ мұны басқаның байқағанын ұнатпаймын.

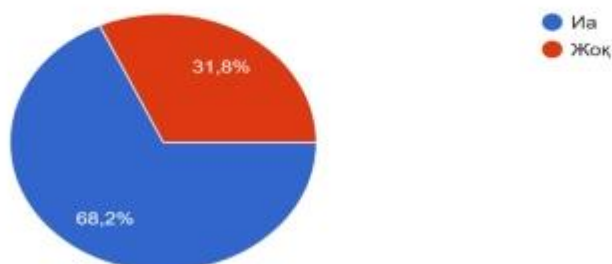
22 ответа

Өзіне сенімсіз адамдар көбіне қоғамда өзін дұрыс ұстай алмай, үнемі ұялшақтық сезімде жүреді. Бұл оның сырт-келбетіне, мінезіне, әлеуметтік жағдайына қатысты болуы мүмкін.

42. Жаңа іс бастауға маған қашан да қиынға түседі.

22 ответа

Бұған іштегі сенімсіздік пен қорқыныш және күмәнді ойлар өте қатты әсер етеді. Жаңа іс бастар алдында адам ең бірінші бойындағы бар қорқынышын жеңуі тиіс.

«Тейлордың мазасыздану деңгейін өлшеу» әдістемесі бойынша жүргізілген тест төменде берілген мәселерге баса назар аударуды көздейді:

- тұтас педагогикалық процеске болашақ мамандық белсенділік таныту;
- нақты жағдайларда білімнің қолданбалы мүмкіндіктерін пайдалану;
- тұжырымдамаларды, заңдылықтар мен принциптерді әр түрлі формада қолдана білу;
- оқу-таным процесіне жеке дара емес, топтық жағдайда ыңғайлану;

- жағдаяттардың шешу жолдарын есте ұстап қалмай, оның барынша іс-әрекетте жүзеге асырылуын қамтамасыздандыру. Бұл ретте, болашақ маманның теориялық және тәжірибелік білімдерінің бірлігінің орны ерекше екендігін атап кетуге болады. Себебі, ол оның мазасыздығының салдары туралы белгілі түсінік алуда тек өзінің іс-қимылдарының әсеріне ғана емес, керісінше басқаларды бақылай отырып, мазасыздығын жоюдың жолдарын түсінуге және оны болашақта белгілі бір кодталған ақпаратты іс-әрекет жасауға басшылық етеді.

Зерттеудің негізінде, біз төменде берілген белгілерге назар аудару арқылы болашақ маманның өзіне сенімділігін арттырып «Мен-тұжырымдамасының» тиімділігін анықтадық: - жүріс-тұрысындағы тынымсыздық; қажетті жағдайларда мазасыздық; зейіннің тұрақсыздығы; - ұжымдық іс-әрекетте өз кезегін күтпей, шыдамсыздық көрсету; - сұрақты аяғына дейін тыңдамай, ойланбастан жауап беру; - берілген тапсырманы орындау қиындықтарға тап болғанда мінезі мен әрекетінде қиындықтарға тап болуы; - тапсырманы аяғына дейін орындамай, келесі тапсырмаға назар аударуы; - тынышсыз; - көп сөздік; өзгелерді бөгеу; ескертуге назар аудармау; - қоршаған ортадағы өзіне қажетті заттарды жиі жоғалтуы және талаптарды сақтамауы.

Жүргізілген зерттеу жұмысы арқылы, біз болашақ маманның өзін өзі реттеу арқылы өзін өзі тануы мен өз танымдық үдерістері мен стратегиясын жүзеге асыруда пайда болған мазасыздықтың алдын алу.

ТАЛҚЫЛАУ

Бұл ретте, болашақ маманның жоғары сезімдерін қоғамның және ғылыми-техникалық прогресстің талаптарына сәйкестендіру нәтижесі оның қабілетін анықтайтын және кәсіби, әлеуметтік-тұлғалық қасиеттерімен анықталатындығы дәлелденді. Демек, мәселені шешу студенттің таңдаған мамандығына деген қызығушылық деңгейіне байланысты. Осылайша, кәсіби-біліктілігі, еңбек жолына дайындығының негізгі аспектісі ретінде қаралады, кәсіби мәселелерді жетілдірудің тиімділігімен қамтамасыздандырылып, студенттің тұлғалық қасиеті жүйесінің құрылымы анықталады.

Жүргізілген зерттеу нәтижесін когнитивтік, аффективтік және іс-әрекет компоненттері бойынша сапалық көрсеткіштерінің деңгейлерінің интеграциялануы арқылы болашақ маманның өз білімі мен біліктілігін үйлестіріп, тәжірибесінде қолдануы болашақта ғылыми-зерттеу жұмыстары бойынша әдіснамалық, әдістемелік мазмұндағы зерттеушілік міндеттерді шешуге себеп бола алады. Сондықтан, бұдан әрі ғылыми-зерттеу жұмыстарын; ғылыми-әдістемелік бағытта оқу-әдістемелік жұмыстар; ғылыми-практикалық бағыттағы тәжірибе жұмыстарын жүргізу арқылы жалғастыру болашақта сапалы ұйымдастыру, бақылау жасау, жүргізілген бақылау нәтижелеріне қатысты анықталған мәліметтер, зерттеулер, ұсыныстар бойынша тиісті шешімдер шығару, жүзеге асыру әдіснамалық тұрғыдан негіздеп қарастырып отырған мәселенің шешу жолдарының әр түрлі жолдарын ұсынады. Осы тұрғыда жүргізілген жұмыстар болашақ маманды субъект тұрғысынан қарастырғанда нәтижелі, меңгеретін білімінің сапалы болуы мамандығына көзқарасы оң қалыптасып, оның ізденуші-зерттеуші қабілетін арттырады, төменде берілген жеке қасиеттері анықталады:

- өзара ынтымақтастық арқылы іс-әрекет;
- әрекеттестік ұстаным арқылы жеке тұлғалық түсінушілік;
- жеке дара ерекшеліктерімен, уақытша жағдаймен, ұсынылып отырған материал деңгейімен анықталады;
- бірізділік;
- пәндердің интеграциялануы;
- психологиялық әдіс-тәсілдердің байланыстырылып қолданылуы;
- топтардың қалыптасуы арқылы жұппен және жеке жұмыс;
- эмоционалды-сезімдік, абстрактілі, логикалық ойлауын дамытуға ықпал жасау;

- болашақ маманның қажеттіліктері мен қызығушылықтарының ескерілуі;
- білім беру бағытының пәндерінің элективті пәндермен интеграциялануы;
- біріне-бірі талдау жасау, өзін-өзі бағалау.

Демек, қарастырып отырған мәселе бойынша жоғарыда қарастырған компоненттер (когнитивтік, аффективтік және іс-әрекет) арқылы болашақ маманның деңгейлерін анықтау оның тәжірибелік-теориялық дайындығын, дара қасиетін, әлеуметтік-психологиялық танымын біліктілігімен сәйкестендіру арқылы өзіне деген сенімділікті арттырып мазасыздық сезімінің эмоция тудырмауына септігін тигізеді.

ҚОРЫТЫНДЫ

Жаһандану ғасырында Қазақстан Республикасының қазіргі білім жүйесінің стратегиялық мақсаты: білімді, бәсекеге қабілетті, шығармашыл, өзгермелі өмірге бейім тұлға қалыптастыру үшін қолайлы жағдайлар жасау болып табылады. Сондықтан, болашақ маман жеке тұлға ретінде дамып, болашақта өзін табуға көмектесетін дағдыларды қалыптастыру үшін өз тәжірибесіне оңтайлы өзгерістер енгізіп, өзіне сенімділігін арттыру [12] маңызды мәселелердің бірі. Себебі тұлғааралық қарым-қатынасты дамытуға ықпал ететін, яғни өзіне өзі баға беру, өзіне басқалардың көзімен қарау, өзгенің пікірін тыңдау, келісе алмаса да түсінуге тырысу, басқа да көзқарас пікірлерге деген төзімділік және әр тұлғаның шығармашылықтың [13, 6] нәтижесі болып табылатын креативтілік арқылы дағдыларын тануға үйрететін мүмкіндікті пайдалану арқылы мазасыздықты мінез бітістерінен жоюдың әр түрлі әдіс, тәсілдерін таңдау маңызды. Бұл ретте, «Тейлордың мазасыздану деңгейін өлшеу» әдістемесі бойынша жүргізілген тест тұлғаның өз әлеміне қатынасы мен оның басқаларға деген қатынасымен жанамаланғандығы және оның заттық іс-әрекетінің өзіне өзі деген сенімділігінің маңыздылығы көрсетілді. Тест нәтижелері арқылы студенттердің мазасыздану көрсеткіштерінің анықталған динамикасы оңтайлы психикалық жағдайды қамтамасыздандырып, тиімділігін арттыру үшін түзету-дамыту жұмыстарын жүргізу қажеттілігін көрсетті. Бұл, болашақ маманның кәсіби даярлау үдерісінде қорытындылау, жүйелеу, сұрыптау сияқты таным тәсілдерін жетік меңгеруді талап етеді. Сондықтан маман ретінде болашақта білімгерлердің ойлау қабілетін дамытуға бағытталған қорытындылау және жүйелеу сабақтарын құрастыру мен арнайы дайындық жүргізіп, оған жауапкершілікпен қарау қажеттігін дамытуды көздейді. Демек, - өзін-өзі ұстауы мен қарым-қатынас жасаудың тиімді жолдарын табу үшін олардың қажеттігі іс-әрекетінің танымдық жағы;

- өзі үшін маңызды өмірлік жағдаяттардың өзгеруіне байланысты тұлғаның эмоционалдық-жігерлілік ахуалы;
 - қажеттіліктері, талап-тілектері және тұлғаның өзінің ынта-ықыласы арасындағы қайшылықтар, басқаша айтқанда, оған қойылатын талаптар мен оларды орындау мүмкіндіктері арасындағы қайшылықтар;
 - білімін, іскерлігін және дағдыларын қалыптастыру;
 - қиындықтарды жеңе білуге жұмылдыру;
 - дұрыс бағалауға және өзін-өзі бағалауға деген бейімділігі;
 - таңдаған мамандығы бойынша өз жұмысына қанағаттануы. Себебі, мамандық кәсіби білім беру, дайындау арқылы нақты бір кәсіби іс-әрекетті жүзеге асыруға қажетті арнайы білім, икемділік, дағды кешенін меңгеру нәтижесі болып табылады.
- Қарастырылып отырған мәселе өзекті болғандықтан, келешекте бірнеше бағытта зерттеулерді қамтиды.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрінің 2022 жылғы 20 шілдедегі №2 бұйрығы. 56 б. Б.7 https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33988830
- 2 Мұқанов М. Бақылау және ойлау. Қазақ мемлекет баспасы. 1959ж. б.117. 63-66 б.

- 3 Бороздина Л.В., Залученова Е.А. Увеличение индекса тревожности при расхождении уровней самооценки и притязаний // Вопросы психологии. 1993. №1. С. 104-113
- 4 Қазақ тілінің біртөмдік үлкен түсіндірме сөздігі) / Құраст.: Ш.Құрманбайұлы, М.Малбақова, Р.Шойбекова және т.б. – Алматы: «Дәуір» баспасы, 2013. – 1488б. Б.890
- 5 <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000248>
- 6 Шерьязданова Х.Т., Ермекбаева Л.К., Абеуова И.Ә., Алибаева Р.Н., Әмірбекова М.Ә. Қарым-қатынас психологиясы: Оқулық. – Алматы: Отан ЖҚ, 2014 -341б. Б. 43
- 7 Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігі. Педагогика және психология. Алматы: «Мектеп» баспасы ЖАҚ, 2002 ж. 256 Б.138
- 8 Ерментаева А.Р. Жоғары мектеп психологиясы: Оқулық – Алматы: ЖШС РПБК «Дәуір», 2012. – 492 бет. Б 325
- 9 Бапаева М.К., Ауталипова Ұ.И., Бапаева С.Т. Психологияны оқытудың белсенді әдістері: оқу құралы. Алматы: «Отан» баспасы, 2016. – 188 б. Б.25-27
- 10 Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы [Электрондық ресурс]: URL: <https://Zan.kz/kaz/docs/P1900000988> (өтінім берілген күні: 03.03.2022).
- 11 Кошанова М.Т., Абдиркенова А.К., Токкулинова Г.К. Дене тәрбиесі болашақ мамандардың медиатехнологияларды креативті қолдану құралы ретінде. Дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі. №2 (68) 2022. Б.28
- 12 Эллиот Аронсон. Көпке ұмтылған жалғыз. Әлеуметтік психологияға кіріспе. Баспа: Worth Publishers. 2014, 431 б.
- 13 Танибергенова А.Ш., Ишенгельдиева М.Г. Психологиялық тренин: Практикалық нұсқау: Әдістемелік құрал / ред. Кусаинова Ф.М. – Алматы: TechSmith баспасы, 2021. – 136 б. Б.6

REFERENCES

- 1 Kazakstan Respublikasy Fylym zhane zhogary bilim ministrinin 2022 zhylygy 20 shildedegi №2 byjrygy. 56 b. B.7 https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33988830
- 2 Mykanov M. Bakylau zhane ojlaw. Kazak memleket baspasy. 1959zh. b.117. 63-66 b.
3. Borozdina L.V., Zaluchenova E.A. Uvelichenie indeksa trevozhnosti pri rashozhdenii urovnej samoocenki i pritjazanij // Voprosy psihologii. 1993. №1. S. 104-113
- 4 Kazak tilinin birtomdyk ылken tysindirme sozdigi) / Kyrast.: Sh.Kyrmanbajyly, M.Malbakova, R.Shojbekova zhane t.b. – Almaty: «Daur» baspasy, 2013. – 1488b. B.890
- 5 <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000248>
- 6 Sher'jazdanova H.T., Ermekbaeva L.K., Abeuova I.A., Alibaeva R.N., Әmirbekova M.A. Karym-katynas psihologijasy: Okulyk. – Almaty: Otan ZhK, 2014 -341b. B. 43
- 7 Kazak tili terminderinin salalyk gylymi tysindirme sozdigi. Pedagogika zhane psihologija. Almaty: «Mektep» baspasy ZhAK, 2002 zh. 256 B.138
- 8 Ermentaeva A.R. Zhogary mекteп psihologijasy: Okulyk – Almaty: ZhShS RPBK «Daur», 2012. – 492 bet. B 325
- 9 Bapaeva M.K., Autilipova Y.I., Bapaeva S.T. Psihologijany okytudyn belsendi adisteri: oku kyraly. Almaty: «Otan» baspasy, 2016. – 188 b. B.25-27
- 10 Kazakstan Respublikasynda bilim berudi zhane gylymdy damytudyn 2020-2025 zhyldarga arналган мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы [Jelektronдық resurs]: URL: <https://Zan.kz/kaz/docs/P1900000988> (өtinim berilgen күni: 03.03.2022).
- 11 Koshanova M.T., Abdirkenova A.K., Tokkulinoва G.K. Dene tarbiesi bolashak mamandardyn mediatehnologijalardy kreativti koldanu kyraly retinde. Dene tarbiesiniң teorijasy men adistemesi. №2 (68) 2022. B.28
- 12 Jelliot Aronson. Kopke ymtylgan zhalgyz. Aleumettik psihologijaga kirispe. Baspa: Worth Publishers. 2014, 431 b.
- 13.Tanibergenova A.Sh., Ishengel'dieva M.G. Psihologijalyk trenin: Praktikalыk nyskau: Adistemelik kural / red. Kusainova F.M. – Almaty: TechSmith baspasy, 2021. – 136 b. B.6

Влияние эмоционального состояния на социально-профессиональное становление будущего специалиста

М.Т.Кошанова

Кокшетауский университет имени Ш.Уалиханова, г.Кокшетау, 020000, Республика Казахстан.

В статье рассматривается эффективность профилактики тревожности студента из-за эмоционального состояния в ходе учебного процесса. Кроме того, даны признаки способов предотвращения изменений поведения личности на основе самостоятельного и взаимного взаимодействия в совершении видов деятельности. При этом предполагается, что оптимизация личностных взаимодействий в образовательном процессе на основе эмоциональных взаимоотношений может определяться методом «Измерения уровня тревожности Тейлора» как одним из методов, способствующих устранению у будущего специалиста тревожных качеств. С этой точки зрения совершенствование высоких чувств у будущего специалиста осуществляется путем эффективного использования новых основ и психофизиологических закономерностей в преемственности с традиционными системами мыслительной деятельности на каждом этапе личностно-смысловых отношений, самоопределению и управлению эмоциями в нормальных условиях поведения.

Ключевые слова: эмоция, социально-психологическая, тревога, ситуативные проявления, каузальная атрибуция обучения. В результате, взаимодействие личности и социума способствует установлению

The influence of the emotional state on the socio-professional development of a future specialist

Koshanova M.T.

Sh.Ualikhanov Kokshetau state university, Kokshetau, 020000, Republic of Kazakhstan

The article examines the effectiveness of preventing student anxiety due to emotional state during the educational process. In addition, there are signs of ways to prevent changes in personality behavior based on independent and mutual interaction in the performance of activities. At the same time, it is assumed that the optimization of personal interactions in the educational process based on emotional relationships can be determined by the method of "Measuring Taylor's anxiety level" as one of the methods that contribute to the elimination of anxiety qualities in a future specialist. From this point of view, the improvement of high feelings in a future specialist through the effective application at each stage of training of new fundamentals and psychophysiological patterns in continuity with traditional systems of mental activity. As a result, the interaction of personality and society contributes to the establishment of personal-semantic relations, self-determination and emotion management in normal conditions of behavior.

Keywords: emotion, socio-psychological, anxiety, situational manifestations, causal attribution

ҒТАМР 15.01.21

А.С. Рахымбай¹, К.О. Оразбаева²

¹Магистрант, Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті Көкшетау қ.020000, Қазақстан Республикасы, E-mail: aiyauka.satibekqyzy@gmail.com

²Доктор (PhD)., қауым.профессоры, Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті Көкшетау қ. 020000, Қазақстан Республикасы, <https://orcid.org/0000-0002-2210-1668> E-mail: guldarhan-771@mail.ru

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГ МАМАНДАРЫНЫҢ ЖАҒАНДЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Мақалада болашақ педагог-психологтардың қазіргі өмірдегі жаһандық құзыреттілік бағыттары, жеке тұлғаны тәрбиелеудегі құндылықтардың маңыздылығы туралы білім беру дереккөздерін талдау. Педагогикалық-психологиялық ортаны талдай отырып, жаңашыл, құзыреттілік іс-әрекетін қалыптастырудағы ғалымдардың еңбектеріне шолу және сонымен қатар жеке тұлғаның танымдық, шығармашылық, қабілеттерін дағдыландыру, іргелі ұстанымдарын дамыту, білім беру жүйесінің басты мақсатына сүйене отырып болашақ мамандарды бәсекеге қабілетті етіп дайындауға бағытталған. Болашақ педагог-психологтардың және олардың іс-әрекет барысында көрініс тапқан әлеуметтік, педагогикалық-психологиялық маңызды жүйесіне байланысты негізгі мәселелері көрсетілген. Болашақ мамандардың ізденімпаздылығы мен жаңашыл құндылықтарын ынталандыруға бағытталған жаһандық шындық, білім беру, құзыреттілік деңгейі ортасында қарқынды енгізілуі. «Құзыреттілік» және «Жаһандық құзыреттілік» терминдерінің мәні ашылып, болашақ педагог-психологтың негізгі жаңашыл ортадағы маңызды іс-әрекеттері ретінде қарастырылады.

Кілт сөздер: Жаһандану, құзыреттілік, жаһандық құзыреттілік, білім беру, педагог-психолог, тұлға, жүйе, іс-әрекет, даму, қалыптастыру.

НЕГІЗГІ ЕРЕЖЕЛЕР

Қазіргі заманауи педагог-психологтардың жаһандық ортадағы құзыреттілігі білім беру парадигмасындағы жаңашыл талаптарға ғана емес, өзгермелі қоғамдағы жаңа формация мамандарды дайындаудың маңызды міндеті, бірегей шарты болып отыр. Бұл қалыптастырудың маңызды әрі өзекті бағыттарының бірі – заман талабына сай білім беру орталарында келешек педагог-психологтардың жаһандық құзыреттілік іс-әрекетін жүзеге асыруға қарқындылығының қажеттілігі. Оқу-тәрбие үдерісіндегі болып жатқан жағдайларды мамандар өз іс-әрекетінде ұйымдастыру, сабақты түрлендіру арқылы тұлға жүрегіне жол таба білу, педагогикалық және психологиялық құралдардың барлығын меңгерген, тұрақты өзін жетілдіруге талпынған, рухани дамыған, шығармашыл тоғысқан, сүйемелдеу, көмектесуді және қолдауды, бақылауды, жекелендірілген және бірлескен жұмыс құруды үйренуі. Ол үшін жаһандық құзыреттілік үдерісі жағдайында болашақ педагог-психологтар жаһандық білім беруді жүзеге асырудың жаңа сипаты мен ерекшеліктерін түсінуі өте маңызды.

КІРІСПЕ

XXI ғасырдағы қазіргі және болашақ педагог-психологтардың білім беру үдерісіне және олардың іс-әрекетіне деген еліміздің қойып отырған жаңашыл талаптары мен жауапкершіліктері орасан зор. Себебі, жаһандық құзыреттілік дағдысы қалыптасқан, жаңашыл, өз ісінің кәсіби маманы, бәсекеге қабілетті мамандардың сусындатқан білімінен заман талабына сай және жаңашыл білім беру парадигмасының деңгейіне сай білімгерлер

тәрбиеленеді. Жаһандану бағытының маңыздылығы туралы білім беру, жаһандық құзыреттілік іс-әрекетін қалыптастыру, сонымен қатар болашақ педагог-психологтардың танымдық, шығармашылық және бәсекеге қабілеттілік дағдыларын нығайту болып табылады. ҚР Президенті Қасым – Жомарт Тоқаев «Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі» атты халқына жолдауында еліміздің болашағын қазақстандықтардың әлеуетін ашу үшін жаңа мүмкіндіктер құрумен байланыстыра келе, қазіргі жаһандық өзгерістер кезеңінде түлектің білімі еңбек нарығына шыққанға дейін-ақ жеткіліксіз болып қалу мүмкіндігін алға тартып, құзырлы министрліктің алдында оқу бағдарламаларын жаңа жағдайға бейімдеу міндеті тұрғанына тоқталды [1]. Яғни, қазіргі таңда қарқынды дамып келе жатқан тұтас әлемде білім дағдысына деген сұраныс бірте-бірте өзгертінін, сол үшін де білім беру парадигмасын жаңа үрдістерден және жаһандық заман талабынан қалып кетпей бейімделуі тиіс екенін атап көрсетті. Қазақстан Республикасында жоғары білімді және ғылымды дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасында «2029 жылға дейін жоғары білім беруді дамыту саясатын іске асыру заңнамалық негізді, ЖЖОКБҰ-ның дербестігін, университеттер мен ғылыми институттарға таланттарды тартуды, білім мен құзыреттілік деңгейін арттыруды, жаһандық құзыреттерді ескере отырып, дамушы технологиялар мен болашақ экономикасына негізделген ЖЖОКБҰ-ның заманауи білім беру бағдарламаларын қамтамасыз етуге бағытталған», - деп көрсетілген [2], сондықтан да, келешек педагог-психологтардың бәсекеге қабілетті болуын және заман талап етіп отырған жаһандық құзыреттілікке дайындығын қалыптастырудағы жаңашыл, кәсіби талаптарға сәйкес жолдарын қарастыруды талап етеді. *Өзектілігі:* Соңғы кездегі жаңа заман талабы – өскелең ұрпақты жаһандастыруға және жаһандық құзыреттілікке «бейімдеу» үшін білім орталықтарын толықтай «модификациялау», яғни түрлендіру болып отыр. Өзге дамыған білім орталықтармен қауымдасу, білім берудің аймақтық және ұлттық жүйелері іс-әрекеттерін салыстыру жаһандануға тән нәрсе екені айқын. Дегенмен, болашақ педагог-психолог мамандарын жаһандық құзыреттілікке бейімдеу туралы айтатын болса, білім беру орындарының қазіргі талаптары бәсекелестікке қабілеттілікке дайындау. Осы мәселелер бүгінгі өзгермелі қоғамда полимәдениетті, көп ұлтты әрі поликонфессионалды кеңістікке араласуға дайын, болашақ маман тұлғасының дамуына бағытталған мазмұнын қайта қарауды талап етеді.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Қазіргі білім беру жүйесінің негізгі мақсаты – білімді, білікті, дағдыланған мамандарды дайындау болып отыр. Сол себепті, болашақ мамандар барлық қажетті құзіреттіліктермен қамтамасыз етіліп, өзін сенімді сезінуі өте маңызды және қоғамдық ортада өз қызметінің барлық салаларын жетік меңгеруі болып отыр. Осыған байланысты заман талабына сай педагогика және психология мамандарының қалыптасуындағы басты тенденциялардың бірі – болашақ мамандардың жаһандану жағдайында іс-әрекеттерін жүзеге асыруға дайындау. Әлемде болып жатқан өзгерістердің жаңа дағдыларын түсіну, инсинуациялық педагогикалық-психологиялық әдістемелерді тәжірибеге енгізу және оны оңтайландыру мақсатында білікті болашақ педагог-психологтардың қазіргі өзгермелі өмірінде, мәдениетінде, жаһандық құзыреттілікті қалыптастыруындағы жаңашылдықты талап етіп отыр. Бұл білім саласында жоғары білікті мамандарына орасан зор сұраныстың артуына алып келеді.

Американдық ғалым Т. Левит «Жаһандану» термині алғаш рет 1980 жылдары Гарвард бизнес мектебінде трансұлттық корпорациялардың жаһандық қызметіне байланысты екендігін атап өткен [3].

Жаһандану феноменін айқындауда маңызды рөл атқарған қытай ғалымы Ченг Эньфуге тиесілі, автордың ойынша, жаһандану әлемнің әр түкпіріндегі елдер мен қоғам арасындағы

құндылықтарды, білімді, технологияны және мінез-құлық ережелерін білу, бейімдеу және дамытуға қатысты үрдіс – деп қарастырған [4].

Профессор П. Скотт зерттеу мәселесіне зор үлесін қосқан зерттеушілердің бірі, автор жаһандануды технологиялар мен бұқаралық мәдениет саласындағы әлемдік тәртіптің түбегейлі өзгеруі ретінде қарастырған. Оның пікірінше, жаһандану – білім беру мен қоғамның жаңа пішіндерін қабылдауға бағытталған үрдісі. Ғалым, әсіресе, жаһандану үрдісінің жоғары білім беру жүйесіне ықпал етуіне көп көңіл бөлген, ол жаңа технологияларды қолдана отырып, жаһандану жоғары білімге айтарлықтай әсер ететініне (мысалы, трансұлттық білім беру және жоғары білім берудің көптеген баламалары, сонымен қатар виртуалды кеңістіктегі студенттер мен оқытушылардың ұтқырлығының күрт өсуі) назар аударған [5].

Ғалым С.Л. Зарецкая оған былайша анықтама береді: «Жаһандану – ХХІ ғасырдың басындағы әлемдік даму процестерін сипаттайтын, халықтар мен мемлекеттер арасындағы байланыс пен өзара тәуекелді нығайтып, бүкіл планетадағы әлеуметтік дамудың жаңа кезеңін көрсете отырып, халықтар мен мемлекеттер арасындағы байланыстар мен өзара тәуекелділікті нығайту» [6].

Қазақстандық ғалым Оразбаева К.О. жаһандану ұғымына келесідей анықтама берген: «Жаһандану – жалпы саяси экономикалық, басқа да әлемдік даму кезеңі, өндірістік дамудың жоғары сатысы, ұлттардың мемлекеттердің, технологиялардың, нарықтың бірігуі, әр текті әлемнің біртұтастыққа айналуына байланысты өзгерістердің жиынтығы» [7].

Әртүрлі қағидалармен, қарым-қатынастармен және әртүрлі салалардағы өзгерістермен дамып келе жатқан қазіргі заманда жастардың бірегей және интеллектуалдық өсуі экономикалық, әлеуметтік, мәдени, цифрлық, демографиялық, экологиялық, эпидемиологиялық сияқты факторлардың әсерінен жүзеге асырылады. Халықаралық ынтымақтастық, оның ішінде әрбір қатысушының жаһандық құзыреттілігі жаһандық мәселелерді шешу және жастарымызға жаһандық құзыреттіліктерді үйрету үшін қажет.

Қазақстан Республикасының жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында жоғары білім берудің басты ұлттық міндеті – елдің әлеуметтік, экономикалық және саяси өміріне белсенді қатысуға дайын кәсіби құзыретті тұлғаны қалыптастыру деп көрсетілген. Дамыған елдердің білім беру жүйесінде жаңа білім беру стандарттары үшін басты бағдар ретінде кеңінен пайдаланылатын «құзырет», «құзыреттілік» ұғымдары отандық білім беру жүйесіне де кірді. Осындай жауапты міндеттерді шешу осы құзыреттерді игерген және оқу үдерісінің талаптарына сәйкес ұйымдастыра алатын кәсіби білікті мамандарды даярлауды талап етеді [8]

«Құзыреттілік» терминін алғаш рет 1965 жылы американдық лингвист, Массачусетс университетінің профессоры Ноам Хомский енгізді [9]. Ол құзыреттілік ұғымын адамның кез-келген әрекетті орындау қабілетін сипаттау үшін қолдануды ұсынды. Кейіннен ғалым терминнің мағынасын сөйлеу әрекетімен байланыстырды.

Қазақ энциклопедиясы «құзырет» ұғымын белгілі бір ұйымның немесе лауазымды тұлғаның заң жүзінде белгіленген өкілеттіліктерінің, құқықтары мен міндеттерінің жиынтығы ретінде анықтайды [10]. Бұл зерттеудің мәселелерін тереңірек ашуға И.А. Зимняяның пікірі ықпал етеді, автор өз еңбегінде: «құзыреттіліктер оқыту мазмұнын және оның кейінгі қызметін дамытуға ықпал ететін адамның барлық зияткерлік, жеке қасиеттері, психологиялық сипаттамалары ретінде түсініледі» деген анықтама берген [11].

Ғалым Б.А. Жекибаева «педагогикалық құзыреттілік» ұғымына талдау жасай келе, «құзыреттілік» мазмұны едәуір кеңейгенін және мұғалімнің функционалды міндеттерімен ғана шектелмейтінін көрсеткен [12].

Н.Г. Милорадованың айтуынша білім беру жүйесінде құзыреттілікті тудыратын төрт негіз бар: бірінші кәсіби-әдістемелік; екінші іс-әрекет негізіндегі; үшінші әлеуметтік қарым-қатынас; төртінші жеке тұлға негізіндегі құзыреттіліктер. Бұл негіздер болашақ педагогтарға

сыни тұрғыда ойлауды, рефлексияны, өз позициясын анықтау қабілеттілігін өздігінен бағалайтын ойдың дамуын және өмір бойы үйрену қабілеттілігін талап ететіні анық [13].

А.Маркова жаһандық құзыреттіліктің кезеңдерін төмендегідей бөледі:

- педагогтің өз мамандығына бейімделу кезеңі;
- мамандықта өзін-өзі өзектендіру кезеңі;
- мамандықты еркін меңгерген кезең;
- мамандықта шығармашылық деңгейге жеткен кезең.

Осылайша ғалым жаһандық құзыреттіліктің сипаттамасын шебер – педагогтің, жаңашыл-педагогтің, зерттеуші-педагогтің, кәсіби дәрежесіне көтерілген педагогтардың жиынтық бейнесі ретінде қарастырады [14].

Бүгінгі таңда болашақ педагог-психологтың білімді алудағы маңыздылығы жеке тұлғаның дамуын психологиялық-педагогикалық қолдаудың өзекті мәселелерін шешумен және қазіргі қоғам жағдайына байланысты. Оқушылардың психологиялық денсаулығын нығайтуға байланысты өзекті мәселелерді шешу үшін білім беру ұйымдарының психологиялық қызметін одан әрі дамыту қажеттілігі артуда. Осыған орай, жаһандану стандартына сай еңбек функцияларын тиімді жүзеге асыруға мүмкіндік беретін педагог психологының біліктілігі мен жаһандық құзыреттіліктеріне қойылатын талаптар артып келеді.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қорытындылай келе, қазіргі таңда болашақ педагог-психологтардың жаһандық құзыреттілігін қалыптастыру мақсатында еліміздің білім беру жүйесі нәтижеге бағытталған білім беру парадигмасына көшуде. Қазіргі болашақ педагог-психологтарға қойылып отырған талаптарға сай болу үшін өз ісінің маманы, бәсекеге қабілетті жоғары дағдыланған, кәсіби шебер және жаңашыл, әлемге жаңа көзқарастармен қарайтын, өзіне сенімді маманды қалыптастыру. Қоғамдық дамудың қазіргі екінін өзінің әрекетін тиімді жоспарлай алатын, танымдық іс-әрекетінде білімді орынды пайдалана білетін, қарым-қатынас жасай алатын білікті маманды дайындау мәселесі туындауда. Жаһандық жағдайындағы өзгерістерге төтеп бере алатын ұлттық санасы рухани бай болашақ мамандарды жетілдіру.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Қазақстан Республикасының Президенті Қ.-Ж. Тоқаев. Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі: Қазақстан халқына жолдауы // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K2100002021> 12.03.2022.
- 2 Қазақстан Республикасы Үкіметінің Қаулысы. Қазақстан Республикасында жоғары білімді және ғылымды дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы: 2023 жылдың 28 наурызда, №248 бекітілген// <https://online.zakon.kz/Document/>
- 3 Levitt T. The globalization of markets. – The McKinney Quarterly, 1983. https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/4180851/mod_resource/content/25.03.2023.
- 4 Cheng C.Y., Lee F. Multiracial identity integration: Perceptions of conflict and distance among multiracial individuals // Journal of Social Issues. – 2009. – Vol. 65, Issue 1. – P. 51-68.
- 5 Scott P. Globalisation and higher education: Challenges for the 21st century // Journal of studies in International Education. – 2000. – Vol. 4, Issue 1. – P. 3-9.
- 6 Зарецкая С.Л. Международная составляющая современного высшего образования // Глобализация и образование: сб. обзор. – М., 2001. – С. 38-74.
- 7 Оразбаева К.О. Жаһандану жағдайында болашақ мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру: 6D010300: док. PhD ... дис. – Алматы, 2016. – 163 б.
- 8 Қазақстан Республикасының Заңы. Білім туралы: 2007 жылдың 27 шілдесі, №319-III қабылданған // <https://online.zakon.kz/Document> .05.01.2023.

- 9 Chomsky N. Language and thinking. – М.: MSU publishing house, 1972. – 122 p.
- 10 Философиялық сөздік / ред. Р.Н. Нұрғалиев. – Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 1996. – 525 б.
- 11 Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования // Высшее образование сегодня. – 2003. – №5. – С. 34-41.
- 12 Жекибаева Б.А., Садықов К.И., Исаков М.И. Изучение проблемы взаимодействия субъектов педагогического процесса // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2014. – №11-3. – С. 423-426.
- 13 Смайлов С.С. Дидактикалық материалдарды қолдану және студенттер мен оқушылардың танымдық белсенділігін арттыру. Алматы. 1994.218 б
- 14 Құзыреттілік көзқарас мұғалімнің кәсіби мәдениетінің қазіргі тұжырымдамасының негізі ретінде <https://www.slideshare.net/ssuser198101/ss-255862168>

REFERENCES

- 1 President of the Republic of Kazakhstan K.Zh. Tokaev. People's unity and systematic reforms are a solid foundation of the country's prosperity: a message to the people of Kazakhstan <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyn-kazakstan-halkyna-zholdauy-181416>
- 2 Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan. High in the Republic of Kazakhstan on approval of the concept of education and science development for 2023-2029: approved on March 28, 2023, №248// <https://online.zakon.kz/Document/>
- 3 Levitt T. The globalization of markets. – The McKinney Quarterly, 1983. https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/4180851/mod_resource/content/25.03.2023.
- 4 Cheng C.Y., Lee F. Multiracial identity integration: Perceptions of conflict and distance among multiracial individuals // Journal of Social Issues. – 2009. – Vol. 65, Issue 1. – P. 51-68.
- 5 Scott P. Globalisation and higher education: Challenges for the 21st century // Journal of studies in International Education. – 2000. – Vol. 4, Issue 1. – P. 3-9.
- 6 Zaretskaya S.L. International component of modern higher education // Globalization and education: sb. overview. - М., 2001. - S. 38-74.
- 7 Orazbaeva K.O. Formation of professional competence of future teachers in the conditions of globalization: 6D010300: doc. PhD ... Diss. - Алматы, 2016. - 163 p.
- 8 Law of the Republic of Kazakhstan. About education: adopted on July 27, 2007, No. 319-III // <https://online.zakon.kz/Document/05.01.2023>.
- 9 Chomsky N. Language and thinking. – М.: MSU publishing house, 1972. – 122 p.
- 10 Philosophical dictionary / ed. R.N. Nurgaliev. - Алматы: Kazakh encyclopedia, 1996. - 525 p.
- 11 Zimnaya I.A. Key competences are a new paradigm of the result of education // Higher education today. – 2003. – No. 5. - S. 34-41.
- 12 Zhekibaeva B.A., Sadykov K.I., Isakov M.I. The study of the problem of interaction between the subjects of the pedagogical process // International Journal of Applied and Fundamental Studies. – 2014. – No. 11-3. - S. 423-426.
- 13 Smaylov S.S. Use of didactic materials and increase the cognitive activity of students and pupils. Алматы. 1994.218 p.
- 14 Competency approach as the basis of the current concept of the teacher's professional culture. <https://www.slideshare.net/ssuser198101/ss-255862168>

Глобализация, глобальная компетентность, глобальные знания и тенденции развития специалистов педагога-психолога

Рахымбай А.С., Оразбаева К.О.

Кокшетауский университет имени Ш. Уалиханова, г. Кокшетау, 020000, Республика Казахстан

В статье анализируются источники образования о направлениях глобальной компетентности будущих педагогов-психологов в современной жизни, о значении глобальной компетентности в воспитании личности. Анализ мировой педагогической и психологической среды, формирование инновационной, компетентной деятельности, а также развитие познавательных, творческих способностей личности, развитие фундаментальных позиций, подготовка конкурентоспособного специалиста исходя из основной цели системы образования. Подготовка будущих педагогов-психологов как компетентных специалистов по расширению возможностей использования глобального образовательного процесса. И решить основные проблемы, связанные с системой общественно значимых и личностных компетенций будущих педагогов-психологов и их деятельностью. Интенсивная реализация в среде глобальной реальности, глобального образования, уровня компетентности, направленного на стимулирование любознательности и инновационных ценностей будущих специалистов. Смысл терминов «Глобальное образование» и «Глобальная компетентность» заключается в открытии, которое рассматривается как одна из важных особенностей деятельности будущего педагога-психолога в основной глобальной среде.

Ключевые слова: Глобализация, глобальная компетентность, образование, педагог-психолог, будущее, развитие, становление.

Globalization, global competence, global knowledge and development trends of educational pedagogy- psychologists.

Rakhymbay A.S.¹, Orazbayeva K.O.²

Sh.Ualikhanov Kokshetau state university, Kokshetau, 020000, Republic of Kazakhstan

The article analyzes the sources of education on the directions of global competence of future educational psychologists in modern life, on the importance of global competence in the education of the individual. Analysis of the global pedagogical and psychological environment, the formation of innovative, competent activities, as well as the development of cognitive, creative abilities of the individual, the development of fundamental positions, the preparation of a competitive specialist based on the main goal of the education system. Training future educational psychologists as competent specialists in expanding the possibilities of using the global educational process. And to solve the main problems associated with the system of socially significant and personal competencies of future educational psychologists and their activities. Intensive implementation in an environment of global reality, global education, a level of competence aimed at stimulating the curiosity and innovative values of future specialists. The meaning of the terms “Global Education” and “Global Competence” lies in the discovery, which is considered as one of the important features of the activity of the future educational psychologist in the main global environment.

Key words: Globalization, global competence, education, educational psychologist, future, development, formation.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТ– СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ – INFORMATION ABOUT AUTHORS

Акмагамбетова Б.Е., Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің докторанты, Қазақстан Республикасы.

Акмагамбетова Б. Е., докторант Евразийского национального университета им. Л. Н. Гумилева, Республика Казахстан.

Akmagambetova B. E., doctoral student of the L. N. Gumilyov Eurasian National University, Republic of Kazakhstan.

Актанова А.С., филология ғылымдарының кандидаты, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының, Қазақ филологиясы зертханасының меңгерушісі, Қазақстан Республикасы.

Актанова А. С., – кандидат филологических наук, заведующий лабораторией казахской филологии Национальной академии образования им. И. Алтынсарина, Республика Казахстан.

Aktanova A. S., candidate of philological Sciences, head of the National Academy of Education named after I. Altynsarin, Laboratory of Kazakh philology, Republic of Kazakhstan.

Давлеткулова Г.Ш., педагогика ғылымдарының кандидаты, аға оқытушы, М. Ақмолла атындағы Башқұрт мемлекеттік педагогикалық университеті, Ресей Федерациясы.

Давлеткулова Г. Ш., кандидат педагогических наук, старший преподаватель, Башкирский государственный педагогический университет им. М. Акмоллы, Российская Федерация.

Davletkulova G. Sh., candidate of Pedagogical Sciences, senior lecturer, Bashkir State Pedagogical University named after M. Akmolla, Russian Federation.

Доскенова Д.А., педагогика ғылымдарының магистрі, Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университетінің педагогика және психология кафедрасының оқытушы ассистенті, Қазақстан Республикасы.

Доскенова Д. А., магистр педагогических наук, ассистент преподавателя кафедры педагогики и психологии Кокшетауского университета имени Ш. Уәлиханова, Республика Казахстан.

Doskenova D. A., Master of Pedagogical Sciences, teaching assistant of the Department of pedagogy and psychology of Kokshetau University named after sh. Ualikhanov, Republic of Kazakhstan.

Еркасов Р.Ш., PhD доктор, Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университетінің химия және биотехнология кафедрасының профессоры, Қазақстан Республикасы.

Еркасов Р. Ш., доктор PhD, профессор кафедры химии и биотехнологии Кокшетауского университета имени Ш. Уәлиханова, Республика Казахстан.

Yerkasov R. Sh-PhD., professor of the Department of chemistry and biotechnology of Kokshetau University named after sh.Ualikhanov, Republic of Kazakhstan.

Жамбек С.Н., филология ғылымдарының кандидаты, Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университетінің қазақ тілі мен әдебиеті кафедрасының қауымдастырылған профессоры, Қазақстан Республикасы.

Жамбек С. Н., кандидат филологических наук, ассоциированный профессор кафедры казахского языка и литературы Кокшетауского университета имени Ш. Уәлиханова, Республика Казахстан.

Zhambek S. N., candidate of philological Sciences, Associate Professor of the Department of Kazakh language and literature of Kokshetau University named after Sh.Ualikhanov, Republic of Kazakhstan.

Кабакова Б.А., Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университетінің химия және биотехнология кафедрасының магистранты, Қазақстан Республикасы.

Кабакова Б. А., магистрант кафедры химии и биотехнологии Кокшетауского университета имени Ш. Уәлиханова, Республика Казахстан.

Kabakova B. A., is a graduate student of the Department of Chemistry and Biotechnology of Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov, Republic of Kazakhstan.

Кажыбаева Д.К., филология магистрі, Б.Ахметов атындағы Павлодар педагогикалық колледжінің оқытушысы, Қазақстан Республикасы.

Кажыбаева Д. К., магистр филологии, преподаватель Павлодарского педагогического колледжа имени Б. Ахметова, Республика Казахстан.

Kazhibayeva D. K., master of philology, teacher of Pavlodar pedagogical college named after B. Akhmetov, Republic of Kazakhstan.

Кажыбаева Г.К., филология ғылымдарының кандидаты, Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университетінің қазақ тілі мен әдебиеті кафедрасының қауымдастырылған профессоры, Қазақстан Республикасы.

Кажыбаева Г. К., кандидат филологических наук, ассоциированный профессор кафедры казахского языка и литературы Кокшетауского университета имени Ш. Уәлиханова, Республика Казахстан.

Kazhibayeva G. K., Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of Kazakh Language and Literature of Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov, Republic of Kazakhstan.

Кереева А.А., педагогика ғылымдарының магистрі, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Қазақстан Республикасы

Кереева А. А., магистр педагогических наук, Евразийский национальный университет им. Л. Н. Гумилева, Республика Казахстан

Kereeva A. A., Master of Pedagogical Sciences, L. N. Gumilyov Eurasian National University, Republic of Kazakhstan

Кошанова Ж.Т., Доктор (PhD), Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Қазақстан Республикасы.

Кошанова Ж. Т., Доктор (PhD), Кокшетауский университет им. Ш. Уәлиханова, Республика Казахстан.

Koshanova J. T., Doctor (PhD), Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov, Republic of Kazakhstan.

Лепешев Д.В., педагогика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, ҚПҒА академигі, педагогика және психология кафедрасының меңгерушісі, Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті КеАҚ, Қазақстан Республикасы.

Лепешев Д. В., кандидат педагогических наук, ассоциированный профессор, академик АНК, заведующий кафедрой педагогики и психологии, НАО Кокшетауский университет им.Ш. Уәлиханова, Республика Казахстан.

Lepeshev D. V., Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Academician of the АРК, Head of the Department of Pedagogy and Psychology, NАО Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov, Republic of Kazakhstan.

Мусина А.Д., педагогика ғылымдарының магистрі, Педагогикалық шеберлік орталығы филиалының жаттықтырушысы, Қазақстан Республикасы.

Мусина А. Д., магистр педагогических наук, тренер филиала Центра педагогического мастерства, Республика Казахстан.

Musina A. D.-Master of Pedagogical Sciences, coach of the branch of the Center for Pedagogical Excellence, Republic of Kazakhstan.

Мынбаева Ж. Т., жаратылыстану ғылымдарының магистрі, химия және жаратылыстану пәнінің мұғалімі, Ақмола облысы, Қазақстан Республикасы.

Мынбаева Ж. Т., магистр естественных наук, учитель химии и естествознания, Акмолинская область, Республика Казахстан.

Mynbayeva Zh. T., Master of Natural Sciences, teacher of Chemistry and Natural Sciences, Akmola region, Republic of Kazakhstan.

Оразбаева К.О., PhD доктор, Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университетінің қауымдастырылған профессоры, Қазақстан Республикасы.

Оразбаева К. О., доктор PhD, ассоциированный профессор Кокшетауского университета имени Ш. Уәлиханова, Республика Казахстан.

Orazbayeva K. O., PhD, Associate Professor of Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov, Republic of Kazakhstan.

Пазылова Г.Ш., педагогика ғылымдарының магистрі, Педагогикалық шеберлік орталығы филиалының жаттықтырушысы, Қазақстан Республикасы.

Пазылова Г. Ш., магистр педагогических наук, тренер филиала Центра педагогического мастерства, Республика Казахстан.

Pazylova G. Sh., Master of Pedagogical Sciences, coach of the branch of the Center for Pedagogical Excellence, Republic of Kazakhstan.

Рахымбай А., Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті магистранты, Қазақстан Республикасы.

Рахимбай А., магистрант Кокшетауского университета имени Ш. Уәлиханова, Республика Казахстан.

Rakhimbai A., master's student at Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov, Republic of Kazakhstan.

Сергазина С.М., химия ғылымдарының кандидаты, Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университетінің химия және биотехнология кафедрасының профессоры, Қазақстан Республикасы.

Сергазина С. М., кандидат химических наук, профессор кафедры химии и биотехнологии Кокшетауского университета им.Ш. Уәлиханова, Республика Казахстан.

Sergazina S. M., Candidate of Chemical Sciences, Professor of the Department of Chemistry and Biotechnology of Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov, Republic of Kazakhstan.

Смагулова Н.К., филология ғылымдарының кандидаты, Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университетінің қазақ тілі мен әдебиеті кафедрасының қауымдастырылған профессоры, Қазақстан Республикасы.

Смагулова Н.К., кандидат филологических наук, ассоциированный профессор кафедры казахского языка и литературы Кокшетауского университета имени Ш. Уәлиханова, Республика Казахстан.

Smagulova N.K., Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of Kazakh Language and Literature of Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov, Republic of Kazakhstan.

Стукаленко Н.М., педагогика ғылымдарының докторы, педагогика және психология кафедрасының профессоры, ҚПҒА академигі, Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті КеАҚ, Қазақстан Республикасы.

Стукаленко Н. М., доктор педагогических наук, профессор кафедры педагогики и психологии, академик АНК, НАО Кокшетауский университет им.Ш. Уәлиханова, Республика Казахстан.

Stukalenko N. M., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Pedagogy and Psychology, Academician of the APK, NAO Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov, Republic of Kazakhstan.

Тагирова С.А., педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, М:Ақмолла атындағы Башқұрт мемлекеттік педагогикалық университеті, Ресей Федерациясы.

Тагирова С. А., кандидат педагогических наук, доцент, Башкирский государственный педагогический университет им.Акмоллы, Российская Федерация.

Tagirova S. A., Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Bashkir State Pedagogical University named after Akmola, Russian Federation.

Шахимова Ы. А., техника және технология магистрі, М.Сенгірбекұлы атындағы Маңғыстау жоғары педагогикалық колледжінің информатика пәнінің оқытушысы, Қазақстан Республикасы.

Шахимова И. А., магистр техники и технологии, преподаватель информатики Мангистауского высшего педагогического колледжа имени М. Сенгирбекулы, Республика Казахстан.

Shakhimova I. A., Master of Engineering and Technology, teacher of Computer Science at Mangystau Higher Pedagogical College named after M. Sengirbekuly, Republic of Kazakhstan.

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ		
<i>Пазылова Г.Ш., Мусина А.Д.</i> ПЕДАГОГ ТӘЖІРИБЕСІН ЖЕТІЛДІРУДЕ САБАҚТЫ ЗЕРТТЕУДІҢ ӨЗЕКТІЛІГІ		3
<i>Стукаленко Н.М., Лепешев Д.В., Доскенова Д.А.</i> РАБОТА С ПЕДАГОГИЧЕСКИМ КЛАССОМ В КОНТЕКСТЕ ПРОФИЛИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ		11
ҚОҒАМДЫҚ-ГУМАНИТАРЛЫҚ ПӘНДЕРДІ ОҚЫТУ ТЕОРИЯСЫ МЕН ӘДІСТЕМЕСІ ТЕОРИЯ И МЕТОДИКА ПЕПОДАВАНИЯ ОБЩЕСТВЕННО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК		
<i>Ақтанова А.С.</i> , ШӨКӘРІМНІҢ ӨЛЕНДЕРІНДЕГІ АР БІЛІМІ КАТЕГОРИЯСЫНЫҢ ТӘРБИЕЛІК МӘНІ		23
<i>Тагирова С.А., Давлеткулова Г.Ш.</i> ОБУЧЕНИЕ АУДИРОВАНИЮ ОБУЧАЮЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ НА УРОКАХ БАШКИРСКОГО ЯЗЫКА КАК ГОСУДАРСТВЕННОГО В ПОЛИЛИНГВАЛЬНЫХ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ		28
<i>Кажыбаева Д.К., Кажыбаева Г.К.</i> Ы.АЛТЫНСАРИН ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНДАҒЫ ҚҰНДЫЛЫҚТАР КӨРІНІСІ ЖӘНЕ ОНЫ жаңа ТЕХНОЛОГИЯМЕН ОҚЫТУ		33
<i>Акмагамбетова Б.Е., Смагулова Н.К.</i> ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУ ЖОЛДАРЫ		39
<i>Кереева А.А.</i> ШЕТ ТІЛІ ПРЕДЛОГТАРЫН ТҮСІНДІРУ БАРЫСЫНДА КОГНИТИВТІК ЛИНГВИСТИКАНЫ ҚОЛДАНУ		47
ЖАРАТЫЛЫСТАНУ-МАТЕМАТИКАЛЫҚ БІЛІМ ЖӘНЕ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ ЕСТЕСТВЕННО-МАТЕМАТИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ТЕХНОЛОГИЯ ПРЕПОДАВАНИЯ		
<i>Кабакова Б.А, Еркасов. Р.Ш., С.М.Сергазина.</i> ХИМИЯ ПӘНІНДЕ ҚОРШАҒАН ОРТАНЫ ҚОРҒАУ НЕГІЗДЕРІН ОҚЫТУДА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУЫ МӘСЕЛЕЛЕР		56
<i>Шахимова Ы. А., Мынбаева Ж. Т.</i> ПРЕИМУЩЕСТВА ПРИМЕНЕНИЯ НАБОРОВ STEAM - BOX В КЛАССЕ: РАЗВИТИЕ НАВЫКОВ КРИТИЧЕСКОГО И ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ		61
ПЕДАГОГИКА ТАРИХЫ ЖӘНЕ ЭТНОПЕДАГОГИКА ИСТОРИЯ ПЕДАГОГИКИ И ЭТНОПЕДАГОГИКИ		
<i>Жамбек С.Н.</i> М.ҒАБДУЛЛИННІҢ «АТА-АНАЛАРҒА ТӘРБИЕ ТУРАЛЫ КЕҢЕС» АТТЫ ЕҢБЕГІНІҢ ӨЗЕКТІЛІГІ		71
КИБЕРПЕДАГОГИКА И ПСИХОЛОГИЯ		
<i>Кошанова Ж.Т.</i> БОЛАШАҚ МАМАННЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК КӘСІБИ ҚАЛЫПТАСУЫНА ЭМОЦИОНАЛДЫҚ КҮЙДІҢ ӘСЕРІ		78
<i>Рахымбай А.С., Оразбаева К.О.</i> БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГ МАМАНДАРЫНЫҢ жаһандық құзыреттілігін қалыптастыру.		88
АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТ – СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ – INFORMATION ABOUT AUTHORS		94